

การดำเนินโครงการอนุรักษ์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3
อย่างมีประสิทธิภาพ

โดย

พันเอก สุพจน์ บุรณจारी
รองผู้บังคับการจังหวัดทหารบกเพชรบูรณ์
กระทรวงกลาโหม

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 56
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2556 - 2557

บทคัดย่อ

เรื่อง การดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ของกองทัพภาคที่ 3 อย่างมีประสิทธิภาพ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย พ.อ.สุพจน์ บุรณจรี หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 56

จากการปฏิบัติงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริของกองทัพภาคที่ 3 ในห้วงที่ผ่านมา ยังมีปัญหา อุปสรรค และข้อที่ควรพัฒนาปรับปรุงหลายประการ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างเป็นระบบถึงวิธีการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยทำการศึกษาวิจัย แบบเชิงคุณภาพ เฉพาะในพื้นที่ตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจากผลการศึกษาวิจัย พบว่า ขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ได้กำหนดไว้ 5 ขั้นตอน แต่ไม่มีรายละเอียดการปฏิบัติในแต่ละขั้น ในส่วนของการดำเนินงานตามโครงการฯ เจ้าหน้าที่ทุกหน่วยงานและประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจ แต่ระดับความรู้ความเข้าใจจะไม่เท่ากัน การมีส่วนร่วมในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มีผลกระทบ สำหรับผลการดำเนินงานในภาพรวม มีผลสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยมีปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานที่สำคัญคือ ทหารไม่ได้กำหนดโครงสร้างการจัดหน่วยที่แน่ชัด ความรู้ความเข้าใจของผู้ร่วมโครงการฯ ไม่ดีพอจึงส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ขาดแคลนงบประมาณ รวมทั้งไม่มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ ทำให้ไม่มีความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ และผู้รับผิดชอบ สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ คือ ความรู้ความเข้าใจในโครงการฯ และการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ส่วนปัจจัยที่เป็นปัญหาหลักของการดำเนินงานตามโครงการฯ คือ งบประมาณ โดยมีแนวทางแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯ ได้แก่ รัฐบาลควรกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ จัดทำแผนงานและจัดสรรงบประมาณประจำปีให้ ทหารควรกำหนดโครงสร้างการจัดหน่วยและภารกิจ โดยแน่ชัด กำหนดรายละเอียดการปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนให้ชัดเจน มีการจัดกำลังพลให้รับผิดชอบโครงการฯ เป็นการเฉพาะและจัดให้มีการอบรมเพิ่มเติมความรู้ สำหรับการดำเนินงานควรเน้นการประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานและประชาชน มีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝาย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างการยอมรับ และการมีส่วนร่วม ของหน่วยงานและชุมชน หรืออาจกล่าวได้ว่า “ต้องสร้างฝายในใจคนให้ได้ก่อน”

คำนำ

แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตาม โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นแนวทางที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ เฉพาะในพื้นที่ตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงใหม่ และนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ได้หมายความว่า หน่วยทหารทุกหน่วยจะสามารถนำแนวทางดังกล่าว ไปใช้ให้เกิดผลสำเร็จได้ในทุกพื้นที่เสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพ ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลกระทบของแต่ละพื้นที่ เป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารวิจัยฉบับนี้ จะเป็นตัวจุดประกายให้เกิดการพัฒนา/ปรับปรุงการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

พันเอก

(สุพจน์ บุรณจารี)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 56

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
วิธีดำเนินการวิจัย	6
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	8
คำจำกัดความ	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง10	
ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทางทหาร28	
แนวคิด ตามโครงการพระราชดำริ	32
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
กรอบความคิดของการวิจัย	41
บทที่ 3 การดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก	
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3	42
ความเป็นมาของโครงการ	42
โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เฉลิมพระ- เกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ครบ84 พรรษา43	

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
วิธีการดำเนินงาน ตามโครงการฯ	46
ผลการดำเนินงาน ตามโครงการฯ	46
ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน ตาม โครงการฯ	47
บทที่ 4 แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์ สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3	48
การศึกษาขั้นตอนการดำเนิน โครงการฯ	48
การศึกษาการดำเนินงานตามโครงการฯ	53
การศึกษาผลการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ	64
แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯ	81
บทที่ 5สรุปและข้อเสนอแนะ	86
สรุป	86
ข้อเสนอแนะ	93
บรรณานุกรม	99
ภาคผนวก	101
ผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	102
ผนวก ข บัญชีรายชื่อผู้รับการสัมภาษณ์ และผู้ร่วมสนทนากลุ่มย่อย	109
ผนวก ค แสดงภาพรูปแบบฝาย แบบท้องถิ่น หรือแบบผสมผสาน	113
ประวัติย่อผู้วิจัย	118

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่	
4-1 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝายที่สร้างในปี 2555.....	65
4-2 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝายที่สร้างในปี 2556.....	66

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่	
2-1 แสดงตัวแบบทางด้านการจัดการ.....	12
2-2 แสดงตัวแบบทางด้านการพัฒนาองค์กร.....	12
2-3 แสดงตัวแบบสหองค์การในการนำนโยบายไปปฏิบัติ.....	14
2-4 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย.....	41
4-1 แสดงความเป็นมาและการดำเนินการ.....	49
4-2 แสดงความสัมพันธ์การดำเนินงานตามโครงการฯ.....	52

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพของประเทศไทยในปัจจุบัน ต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกินขีดจำกัด ทำให้เกิดผลกระทบเสียหายรุนแรงแตกต่างกันไปในแต่ละสภาพลุ่มน้ำ ไม่ว่าจะเป็น ปัญหอุทกภัย ภัยแล้ง การเกิดมลภาวะน้ำเน่าเสีย การบุกรุกแผ้วถางและจุดไฟเผาป่า การชะล้างพังทลายของดิน เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์เป็นหลัก พื้นที่ป่าของประเทศถูกบุกรุกทำลายไปอย่างมากมายมหาศาล โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีความลาดชัน ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้เกิดผลกระทบเสียหายรุนแรง พื้นที่เกิดความแห้งแล้งเป็นภัยแล้งตามมา ในฤดูฝนก็เกิดการชะล้างพังทลายของดิน เกิดอุทกภัยและภัยพิบัติ อาจถึงขั้นทำลายชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร ดังที่ได้เกิดขึ้นแล้วหลายแห่ง โดยปัญหาเหล่านี้ยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดการประสานการปฏิบัติของหน่วยงาน ขาดการมีส่วนร่วมของราษฎรในพื้นที่ ทำให้เกิดการขัดแย้ง ต่อต้าน และขาดการวางแผนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเห็นความสำคัญของน้ำ ที่เป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตของคนไทยทั้งประเทศ ดังพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานไว้ว่า “น้ำคือชีวิต” จะเห็นได้จากตลอดกว่า 60 ปีที่เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาและพระราชทานแนวทางเกี่ยวกับน้ำ ทั้งโครงการขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ประชาชนนับล้านได้รับประโยชน์ ทั้งพลังงานไฟฟ้า การชลประทาน และรอดพ้นจากภัยน้ำท่วม พระองค์ทรงห่วงใยต่อปัญหาอันเนื่องด้วยพื้นที่ป่าของประเทศถูกบุกรุกทำลายไปอย่างมากมหาศาล พื้นที่เกิดความแห้งแล้งตามมา ในฤดูฝนก็เกิดอุทกภัยและภัยพิบัติ ซึ่งต่อมาแนวพระราชดำริที่จะอนุรักษ์ป่าไม้และฟื้นฟูระบบนิเวศน์ให้ได้ประโยชน์ต่ออาณาจักรราษฎรได้ดำเนินมาโดยต่อเนื่อง (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2549 : 12)

โครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) และฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นงานที่ทรงค้นคิดและทรงทดลองตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2527 แล้วพระราชทานแก่ภาครัฐและประชาชน เพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการช่วย

เสริมสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ ด้วยวิธีง่าย ๆ ประหยัด และได้ผลดี ตลอดจนให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว จนถึงขณะนี้การนำไปปฏิบัติ เมื่อเทียบกับพื้นที่ที่ถูกทำลาย นับว่ามีจำนวนเพียงเล็กน้อย ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม โครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นวิธีเก็บกักน้ำหรือความชุ่มชื้น (Water Harvesting) ซึ่งได้จากน้ำฝนที่ตกลงมาตามธรรมชาติ ให้ซึมซับอยู่ในดิน ก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองและไหลลงทะเลในที่สุด เมื่อดินชุ่มชื้น ภูเขาไม้และเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆบริเวณนั้น จะงอกเงยมีชีวิตขึ้น บางฝายหากสามารถเก็บกักเป็นแอ่งน้ำได้ จะมีสัตว์เล็กๆเช่น แมลง กบ เขียด ปลาและงู มาเกิดและอาศัยอยู่ เกิดเป็นความสมบูรณ์ทางระบบนิเวศน์ เป็นการเกิดของป่าหรือเป็นการปลูกป่าที่ถาวรตามแนวพระราชดำริ และอีกประการหนึ่งฝายและแฝก ดังกล่าวนี เป็นตัวช่วยชะลอความเร็วของน้ำ ทำให้ลดการพังทลายของหน้าดิน อันเป็นส่วนที่มีคุณค่าทางอาหารแก่พืชและการเพาะปลูก พร้อมทั้งช่วยกรองตะกอน มิให้ไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง อ่างเก็บน้ำและเขื่อนต่างๆ ได้นอกจากช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นแล้ว ยังช่วยบรรเทาความรุนแรงของอุทกภัยและภัยพิบัติหากได้ทำเป็นจำนวนมาก และเมื่อพื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นและขยายแนวความชุ่มชื้นให้ต่อประสานกัน การเกิดไฟป่าก็เป็นไปได้ยากเพราะเกิดเป็นแนวกันไฟหรือที่เรียกว่า “ป่าเปียก” สำหรับแฝกเป็นพืชตระกูลหญ้าที่มีรากยาวสามารถช่วยยึดพื้นดินได้ เก็บความชุ่มชื้นในดิน ช่วยบำรุงดิน ช่วยดูดซับสารพิษและเป็นประโยชน์ต่อดินและอื่นๆ อีกหลายประการ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือ โครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ต้องทำเป็นจำนวนมากมหาศาล เป็นจำนวนล้านๆ ทั่วทุกพื้นที่ที่ถูกทำลายและแห้งแล้งของประเทศ เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นกระจายติดต่อกัน จะเกิดเป็นป่าขึ้น จึงจะเห็นเป็นผลสำเร็จและประโยชน์อันยิ่งใหญ่ และการขยายผลโครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ควรจัดทำเป็นโครงการรณรงค์ฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อันเป็นการรวมพลังความจงรักภักดี เป็นพลังแผ่นดินและพลังความสามัคคี (พลตจ สุวรรณมาลี, 2547 : 5)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐจึงต้องใช้เครื่องมือที่มีอยู่จัดการภัยคุกคามเหล่านี้ทั้งด้วยการลด ป้องปรามและป้องกัน ซึ่งเครื่องมือของรัฐมีหลายประเภท และกำลังทหารก็เป็นเครื่องมือหนึ่งที่รัฐสามารถใช้จัดการกับภัยคุกคามรูปแบบอื่นที่มีใช้ภัยคุกคามทางทหารได้ หรือการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม (Military Operations Other Than War) เพราะกำลังทหารเป็นเครื่องมือที่มีความพร้อมอยู่แล้ว ทั้งกำลังคน เครื่องมือ ยุทโธปกรณ์ และมีระเบียบวินัย สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา กองทัพจึงจำเป็นต้องรับภาระหน้าที่ในบทบาทอื่นๆ นอกเหนือจากการรบด้วยการเข้าไปช่วยเหลือ และสนับสนุนในงานบางอย่าง เช่น การช่วยเหลือพัฒนาประเทศและ

การช่วยเหลือประชาชน การบรรเทาสาธารณภัย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (พ.อ.บุญญฤทธิ์ วิสมล, 2549 : 20) แม้จะมีใช้น้ำที่โดยตรงก็ตาม แต่ก็ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่ต้องปฏิบัติด้วย เพราะภารกิจเหล่านี้ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และที่สำคัญที่สุดคือ เป็นพระราชกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จอมทัพไทย ที่พระราชทานแก่ผู้บังคับบัญชาและทหารหลายครั้ง ซึ่งกองทัพไทยได้กำหนดเป็นนโยบายให้หน่วยทหารทุกหน่วย ดำเนินการตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการอย่างเต็มขีดความสามารถและให้ความสำคัญสูงสุด โดยถือเป็นความเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเร็ว (กองทัพบก, 2547) เพื่อประโยชน์สุขจะได้เกิดแก่ประชาชนและประเทศชาติตามพระราชประสงค์

กองทัพโดยกองทัพภาคที่ 3 ได้พิจารณาเห็นว่า พื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ที่สำคัญของประเทศไทย ได้ประสบกับปัญหาดังกล่าวอย่างรุนแรงมาช้านาน และเพื่อเป็นการสนองพระราชดำริด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงกำหนดเป็นนโยบายให้ทุกหน่วยในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อช่วยเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ และเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น(กองทัพภาคที่ 3, 2547) ซึ่งหน่วยขึ้นตรงกองทัพภาคที่ 3 ก็ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2547 เช่น

- กองกำลังผาเมือง ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่เชียงใหม่และเชียงราย จำนวน 19,885 ฝาย (กันยายน 2556)

- กองกำลังนเรศวร ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่ตากและแม่ฮ่องสอน จำนวน 11,500 ฝาย (กันยายน 2556) เป็นต้น

และในปี พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ครบ 84 พรรษา กองทัพภาคที่3 จึงได้จัดทำ “โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าภาคเหนือ เฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา (5 ธันวาคม 2554)” ขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ครบ 84 พรรษา และเป็นการสนองพระราชดำริด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือ จำนวน 9 ลุ่มน้ำ (ปิง วัง ยม น่าน สาละวิน กก สะแกกรัง ป่าสัก และเจ้าพระยา) ระยะเวลาดำเนินการตามแผนงาน 5 ปี ตั้งแต่ตุลาคม 2554 – กันยายน 2558 (กองทัพภาคที่ 3, 2554)

สำหรับในพื้นที่ของกองกำลังผาเมืองนั้น ได้มีการจัดทำโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ร่วมกับ คณะทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก สนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ โดยดำเนินโครงการฯในพื้นที่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย มาอย่างจริงจังและ

ต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2547 และในปี 2554 ได้จัดทำ “ โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษาครบ 84 พรรษา ” ขึ้น ในหมู่บ้านที่อยู่บริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และใกล้เคียง ในพื้นที่อำเภอชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะเป็นการขยายผลโครงการฯ ให้ มีปริมาณฝายเพิ่มมากขึ้น(กองกำลังผาเมือง, 2554) จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ประสบปัญหาทั้ง ในเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับการสร้างฝายของเจ้าหน้าที่ทหาร ทำให้การไปแนะนำหรือส่งเสริมให้กับ ราษฎร ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนและส่วนราชการต่างๆในพื้นที่ยัง ขาดความเข้าใจถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก จึงส่งผลถึงการมีส่วนร่วม ของประชาชนและส่วนราชการต่อโครงการฯ ดังจะเห็นได้จากโครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯทรงพระราชทานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 แต่จนถึงปัจจุบันนี้ การนำไปปฏิบัติเมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย นับว่ายังมีจำนวนน้อยมาก จึง ทำให้การแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นรูปธรรม รูปแบบของฝายที่สร้างตามลำห้วยต่างๆไม่มีความคงทน เกิดการพังทลาย ทำให้ราษฎรต้องซ่อมแซมบ่อยครั้ง ส่งผลให้ราษฎรเกิดความท้อแท้ และไม่เชื่อมั่น ว่าการดำเนินการดังกล่าวจะช่วยแก้ปัญหาได้ รวมทั้งปัญหาด้านงบประมาณ และอื่นๆอีกหลาย ประการ การแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำ ขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และเชียงราย ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็น การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้งานดำเนินต่อไปได้ ไม่มีการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบหรือ เชิงวิชาการ

กล่าวโดยสรุป การปฏิบัติงานของหน่วยทหารในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 ในการรณรงค์ สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น เป็นการดำเนินงานที่มีลักษณะ เป็นการ ปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือจากการสงคราม (Military Operation Other Than War) ที่มีรูปแบบเป็น การดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความมั่นคง ภายใต้อำนาจของสังคมไทย (พ.อ.บุญญฤทธิ์ วิสมล, 2549 :22) และจากการปฏิบัติงานในห้วงที่ผ่านมา แม้จะสามารถขยายผลโครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริไปได้ ในหลายพื้นที่ในเขตภาคเหนือ ประชาชนและส่วนราชการต่างๆมีความเข้าใจถึงประโยชน์ที่ได้รับ และให้ความร่วมมือมากขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหา อุปสรรค และข้อที่ควรพัฒนาปรับปรุงแก้ไขอีกหลาย ประการ จึงเป็นเรื่องที่สมควรอย่างยิ่งที่จะมีการศึกษาถึงวิธีการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และ ปัญหา อุปสรรค ในการปฏิบัติงานของทหาร ตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อย่างเป็นระบบ โดยทำการศึกษาเฉพาะในพื้นที่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากในพื้นที่นี้ เป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝาย

ต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาอย่างต่อเนื่อง จริงจัง สามารถศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลได้หลากหลาย เพียงพอต่อการศึกษาวิจัย และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ พิจารณาปรับปรุงแนวทางในการปฏิบัติงานของทหารในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 ตามโครงการฯดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดผลดีต่อประชาชนและประเทศชาติตามมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา วิธีการดำเนินงาน ตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3
2. เพื่อศึกษา ผลการดำเนินงาน และปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3
3. เพื่อศึกษา แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตาม โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยได้ดังนี้

1. ศึกษาวิธีการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และปัญหา อุปสรรคต่างๆ ในการปฏิบัติงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 เฉพาะในพื้นที่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงใหม่
2. ระยะเวลาในการวิจัย : ใช้เวลา 9 เดือน ตั้งแต่ 10 ต.ค. 56 ถึง 30 มิ.ย. 57 โดยแบ่งเป็น 3 เดือนแรก สืบค้น-ศึกษาข้อมูล, 4 เดือน เก็บรวบรวมข้อมูล และ 2 เดือน สรุป-รายงาน
3. แบบของการวิจัย : ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์และอธิบายพฤติกรรมเชิงลึก
4. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (Population and Sample)
 - 4.1 ประชากร (Population) : ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ และกลุ่มที่มีผลกระทบต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย ข้าราชการทหาร ประชาชน หัวหน้าส่วนราชการ และคณะทำงาน โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฟก สนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ ใน 4 ลุ่มแม่น้ำ จำนวน 23 ตำบล 5 อำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่

4.2 กลุ่มตัวอย่าง (Sample) : กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างชัดเจน ได้แก่ กลุ่มข้าราชการทหาร กลุ่มผู้นำประชาชน ทั้งที่เข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากโครงการฯ โดยตรง และอยู่นอกโครงการฯ ซึ่งไม่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการฯ ตลอดจนหัวหน้าส่วนราชการ และคณะทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก และแฝก สนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามโครงการฯ ทั้งหมดจำนวน 43 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาถึงวิธีการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ในพื้นที่ตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงใหม่ และมีการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัย ประกอบด้วย แบบของการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แบบของการวิจัย : ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์และอธิบายพฤติกรรมเชิงลึก

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (Population and Sample)

2.1 ประชากร (Population) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ และกลุ่มที่มีผลกระทบต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วย ข้าราชการทหาร ประชาชน หัวหน้าส่วนราชการ และคณะทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก สนองแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ ใน 4 ลุ่มแม่น้ำ จำนวน 23 ตำบล 5 อำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่

2.2 กลุ่มตัวอย่าง (Sample) การเลือกกลุ่มตัวอย่าง : ใช้ผลการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

2.2.1 ผู้บังคับหน่วยทหาร ที่เข้าไปดำเนินโครงการฯ จำนวน 5 คน

2.2.2 ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ในพื้นที่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 20 คน

2.2.3 ผู้นำชุมชนนอกโครงการฯ ที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงพื้นที่ดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน

2.2.4 หัวหน้าส่วนราชการพลเรือนที่เข้าร่วมดำเนินโครงการฯ จำนวน 7 คน

2.2.5 คณะทำงาน โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก สนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instrument) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ประกอบด้วย

3.1 ใช้การสัมภาษณ์แบบที่มีการเตรียมคำถามบางส่วน ต่อกลุ่มตัวอย่าง ผู้บังคับหน่วยทหาร ที่เข้าไปดำเนินโครงการฯ จำนวน 5 คน กลุ่มตัวอย่าง ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ในพื้นที่ตามแนวชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 คน กลุ่มตัวอย่าง หัวหน้าส่วนราชการพลเรือนที่เข้าร่วมดำเนินโครงการฯ จำนวน 5 คน และกลุ่มตัวอย่าง คณะทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก สนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 คน

3.2 ใช้การสนทนากลุ่มย่อย ต่อกลุ่มตัวอย่างที่เหลือทั้งหมด

3.3 ใช้การตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ งานการวิจัยครั้งนี้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยดังนี้

4.1 แหล่งข้อมูล มี 2 แหล่ง คือ ทหุติขภูมิและปฐมภูมิ ได้แก่

4.1.1 วิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ กระทำโดย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากทหุติข เอกสาร บทความ ข้อมูลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกักรื่องที่ทำการวิจัย

4.1.2 วิธีการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ กระทำโดย การสำรวจภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย กับ กลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

4.2 การเก็บข้อมูล ดำเนินการในช่วงเดือน มกราคม 2557 - เมษายน 2557 ตามลำดับขั้นดังนี้

4.2.1 ประสานงานกับกองกำลังผาเมืองและส่วนราชการในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลและขอรับการสนับสนุนการอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2.2 ผู้วิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเอง และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และการวิจัยเอกสาร มารวบรวมเพื่อดำเนินการวิเคราะห์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)

การวิจัยครั้งนี้ หลังจากผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้น จะทำการวิเคราะห์โดยนำข้อมูลที่ได้รับมาพิจารณากับตัวแบบเกี่ยวกับการนํานโยบายไปปฏิบัติ การวิเคราะห์ข้อมูลจัดแบ่งวิธีการดังนี้

5.1 ข้อมูลทฤษฎี ใช้การศึกษาเอกสารต่างๆ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล

5.2 ข้อมูลปฐมภูมิ ใช้วิเคราะห์ ผลการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบ วิธีการดำเนินงาน ตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3
2. ได้ทราบ ผลการดำเนินงาน และปัญหา อุปสรรคต่างๆในการปฏิบัติงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3
3. ได้แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานของทหาร ตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลดีต่อประชาชนและประเทศชาติตามมา

คำจำกัดความ

ฝายต้นน้ำลำธาร หรือ ฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือ Check Dam ตามแนวพระราชดำริ หมายถึง สิ่งก่อสร้างขวาง หรือกั้นทางน้ำ ที่มีความมั่นคงแข็งแรง สร้างให้เข้ากับสภาพของพื้นที่ โดยมีรูปแบบของฝายแตกต่างกันไป และใช้วัสดุในพื้นที่ ตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน

แฝก หมายถึง หญ้าแฝก (Vetiver grass) ซึ่งเป็นพืชตระกูลหญ้าที่สามารถนำมาปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงฟื้นฟู ปรับปรุง บำรุงดินและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ไปในเวลาเดียวกัน มีลักษณะขึ้นเป็นกอ หน่อเบียดกันแน่น ใบแคบยาว มีรากเป็นระบบรากฝอยที่สานกันแน่นยาวหยั่งลึกในดิน

การปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม (Military Operations Other Than War) หมายถึง การปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ขีดความสามารถทางทหารในการปฏิบัติการต่างๆ ที่

มิใช่การสงคราม โดยการปฏิบัติการเหล่านี้สามารถใช้ในรูปแบบต่างๆ ให้เข้ากับเครื่องมือและขีดความสามารถอื่นๆ ของรัฐ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อผลประโยชน์ชาติที่กำหนดไว้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมมือกันทำกิจกรรมหรือการงาน ด้วยความเต็มใจของกลุ่มบุคคลในองค์กร ตามขั้นตอนที่กำหนด เพื่อจะบรรลุซึ่งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และได้แนวทางที่เหมาะสมกับลักษณะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ทัศนคติ คือ ความรู้สึก และ ความคิดเห็นของบุคคล ที่มีต่อ สิ่งของ บุคคล สถาบัน สถานการณ์ หรือแนวความคิด เป็นผลให้อาจแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งในทางบวก และทางลบ เช่น ทัศนคติต่อนายจ้าง ผลิตภัณฑ์ หรือรายการโทรทัศน์ เป็นต้น โดยทัศนคติจะแสดงให้เห็นถึงทิศทางความรู้สึกต่อสิ่งเหล่านั้นว่าเรามีความรู้สึกอย่างไร

แรงจูงใจ คือ พลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรม และยังกำหนดทิศทางและเป้าหมายของพฤติกรรมนั้นด้วย คนที่มีแรงจูงใจสูง จะใช้ความพยายามในการกระทำไปสู่เป้าหมาย โดยไม่ลดละ แต่คนที่มีแรงจูงใจต่ำ จะไม่แสดงพฤติกรรม หรือไม่ก็ล้มเลิก การกระทำ ก่อนบรรลุเป้าหมาย

การจูงใจ เป็นกระบวนการที่บุคคล ถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าโดยจงใจ ให้กระทำหรือคืนรนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจ เป็นพฤติกรรม ที่มีไว้เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าปกติธรรมดา แต่ต้องเป็นพฤติกรรมที่มีความเข้มข้น มีทิศทางจริงจัง มีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการไปสู่จุดใด และพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เป็นผลสืบเนื่องมาจาก แรงผลักดัน หรือ แรงกระตุ้น ที่เรียกว่า แรงจูงใจ ด้วย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยนี้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริของกองทัพภาคที่ 3 โดยนำเสนอในบทนี้ประกอบด้วย

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ
- 1.2 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 1.3 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับทัศนคติ
- 1.4 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจและการจูงใจ

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทางทหาร

- 2.1 การปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม (MOOTW)
- 2.2 นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพบก
- 2.3 นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพภาคที่ 3

3. แนวคิด ตามโครงการพระราชดำริ

- 3.1 หน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ
- 3.2 แนวพระราชดำริทฤษฎีการพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ โดยการใช้ทรัพยากรที่เอื้ออำนวยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ให้เกิดประโยชน์สูงสุด : Check Dam

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5. กรอบความคิดของการวิจัย (Conceptual Framework)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ

1.1 ตัวแบบเกี่ยวกับการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ

มยุรี อนุমানราชชน (2547 : 64-71) กล่าวว่า การศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นการสืบค้นข้อมูล/ข้อเท็จจริงหลังจากมีการดำเนินงานตามนโยบาย/แผนงาน/โครงการ

ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่มีระยะเวลานานพอที่นโยบาย/แผนงาน/โครงการ จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ตั้งใจตามที่กำหนดไว้ในความมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์ของนโยบายในอนาคต ขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้ซึ่งเกี่ยวข้องกับนโยบาย องค์กร/หน่วยงานจำนวนมาก รวมทั้งปัจจัยสภาพแวดล้อมที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้ปฏิบัติงาน ตัวแบบที่จะกล่าวต่อไปนี้จะกล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสำเร็จในการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติบนพื้นฐานของสมมติฐานเบื้องต้นต่างๆ ในที่นี้จะกล่าวถึงตัวแบบเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติในทัศนะของนักวิชาการ 2 ท่านคือ วรเชช จันทรรพร และ สมบัติ ชำรงชัยวงศ์

1.1.1 ตัวแบบทางการจัดการ

ให้ความสำคัญกับสมรรถนะขององค์กรที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ความมีสมรรถนะเกี่ยวข้องกับ 5 ปัจจัย ได้แก่

1.1.1.1 โครงสร้างขององค์กรที่เหมาะสมกับภาระงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

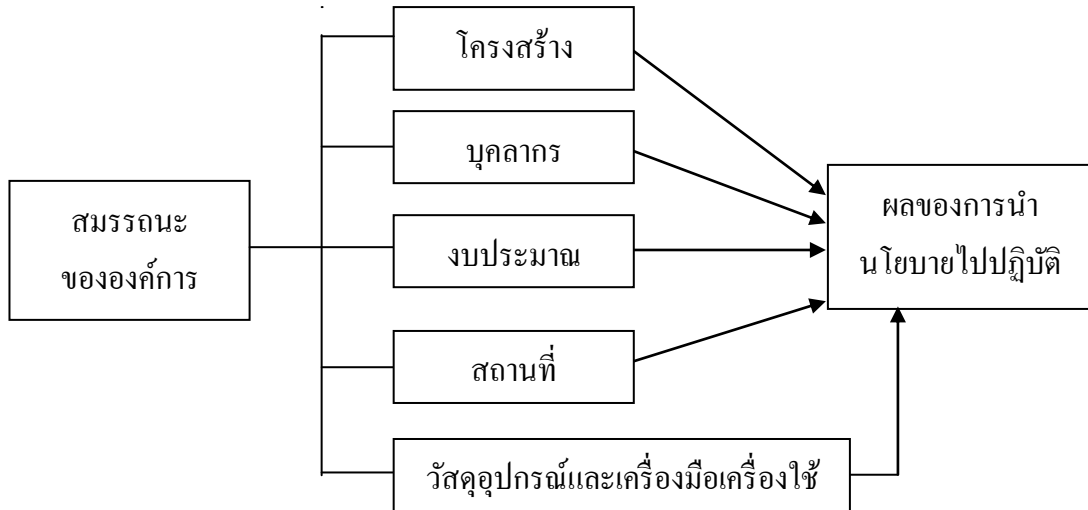
1.1.1.2 ภายในองค์กรต้องประกอบด้วยบุคลากร ซึ่งมีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการและ/หรือด้านเทคนิคอย่างเพียงพอ

1.1.1.3 งบประมาณในการดำเนินงานตามนโยบายต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ

1.1.1.4 องค์กรยังต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้

1.1.1.5 สถานที่ที่ใช้ดำเนินงานต้องเอื้อต่อการดำเนินงานตามนโยบาย

แผนภาพที่ 2-1 แสดงตัวแบบทางด้านการจัดการ

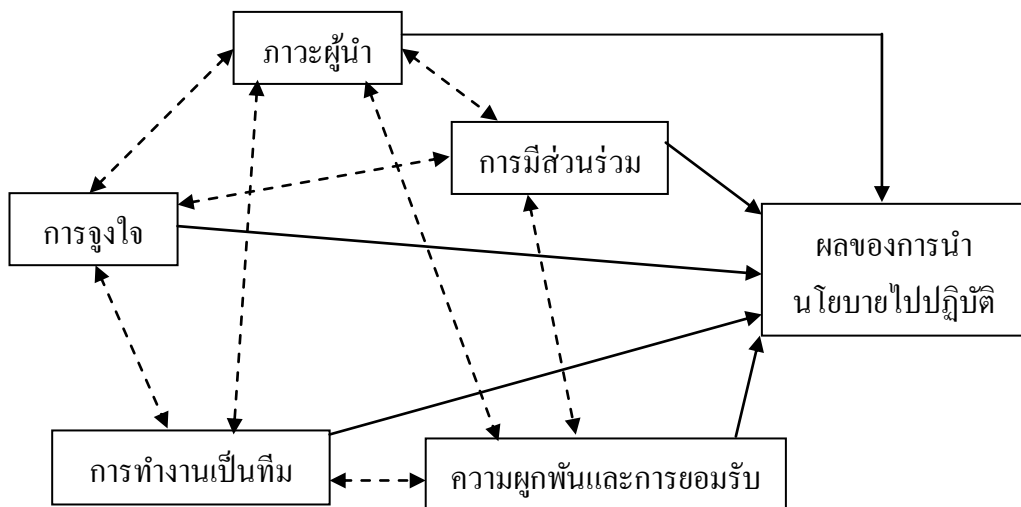

ที่มา : วรเดช จันทรร, 2539 : 455

1.1.2 ตัวแบบทางด้านการพัฒนาองค์กร

องค์กรที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ควรสร้างความผูกพันและการยอมรับในนโยบาย โดยเน้นการมีส่วนร่วม ด้วยการใส่ใจเทคนิคการจูงใจ และภาวะผู้นำของผู้บริหาร ในองค์กรเพื่อสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติตั้งแต่ขั้นกำหนดนโยบายและวางแผนงาน/โครงการ

แผนภาพที่ 2-2 แสดงตัวแบบทางด้านการพัฒนาองค์กร

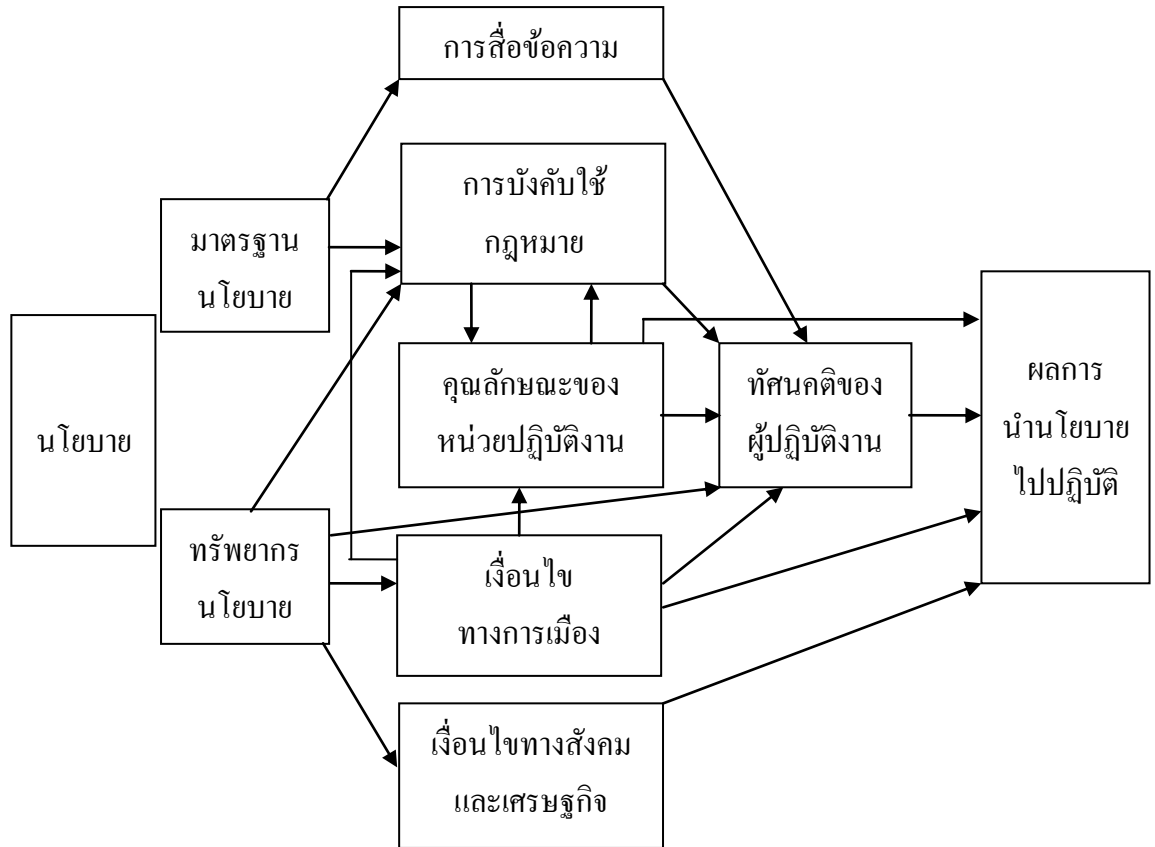

ที่มา : วรเดช จันทรร, 2539 : 458

1.1.3 ตัวแบบสหองค์การในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ตัวแบบสหองค์การในการนำนโยบายไปปฏิบัติ พัฒนาโดย C.E. Van Horn และ D.S. Van Meter (1976) โดยให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างองค์การของรัฐที่มีผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างองค์การเป็นตัวตัดสินผลการนำนโยบายไปปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ในการประเมินผลการปฏิบัติงาน จึงต้องคัดเลือกเกณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อวัดผลการปฏิบัติงานขององค์การว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบายหรือไม่ การวัดผลการปฏิบัติงานจะพิจารณาถึงผลการดำเนินงานตามนโยบายว่าหมายถึงอะไร กิจกรรมในการนำนโยบายไปปฏิบัติมีความเหมาะสมหรือไม่ และองค์การมีความสามารถในการเสนอแนวทางแก้ไขความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด ตัวแบบนี้มุ่งอธิบายปัจจัยต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการนำนโยบายระดับชาติ ไปปฏิบัติ ได้แก่ มาตรฐานนโยบาย ทรัพยากรนโยบาย การสื่อข้อความ การบังคับใช้กฎหมาย คุณลักษณะของหน่วยปฏิบัติงาน เงื่อนไขทางการเมือง เงื่อนไขทางสังคม และเศรษฐกิจ และทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน

แผนภาพที่ 2-3 ตัวแบบสหองค์การในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ที่มา : สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ , 2543 : 448

จากภาพ ตัวแบบสหองค์การในการนำนโยบายไปปฏิบัติ C.E. Van Horn และ D.S Van Meter (อ้างใน สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ , 2543 : 448 – 453) ได้อธิบายรายละเอียดของปัจจัยข้างต้นดังนี้

1.1.3.1 มาตรฐานนโยบาย หมายถึง รายละเอียดของวัตถุประสงค์ของนโยบายในลักษณะที่เป็นปริมาณหรือคุณภาพ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานตามนโยบาย มาตรฐานนี้ควรเชื่อมโยงกับการวัดผลการปฏิบัติงาน ส่วนใหญ่ นโยบายจะกำหนดมาตรฐานไว้ในกฎระเบียบของแผนงานหรือกฎหมาย เพื่อให้ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติทุกระดับเข้าใจอย่างเดียวกันว่าควรปฏิบัติงานอย่างไร มาตรฐานจึงเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ และผลสัมฤทธิ์

1.1.3.2 ทรัพยากรนโยบาย หมายถึง งบประมาณ ผู้ปฏิบัติงาน วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ รวมทั้งสารสนเทศที่นำมาใช้ในกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ทรัพยากรดังกล่าวต้องมีปริมาณเพียงพอและมีคุณภาพตามที่ต้องการ เช่น ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้ความสามารถ

งบประมาณที่สนับสนุนนโยบายต้องมากพอ สารสนเทศที่ใช้ในการดำเนินงานต้องถูกต้องสมบูรณ์ เป็นต้น จึงจะทำให้เห็นนโยบายประสบความสำเร็จ

1.1.3.3 การซื้อข้อความ หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้กำหนดนโยบายไปยังผู้ปฏิบัติงานตามนโยบายให้เข้าใจชัดเจนเกี่ยวกับงานที่ได้รับมอบหมาย และสิ่งที่ต้องดำเนินงานในกระบวนการปฏิบัติงาน ดังนั้น การสั่งการ หรือคำชี้แจงจากผู้บริหารระดับประเทศหรือรัฐบาลกลางไปยังหน่วยงาน/องค์การระดับรองๆ ลงมาต้องถูกต้อง ชัดเจนและไม่ถูกบิดเบือนโดยการตีความโดยผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ

1.1.3.4 การบังคับใช้กฎหมาย ในการดำเนินการประกาศใช้นโยบายหนึ่งๆ ผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือฝ่ายบริหารจะต้องตราข้อมูนโยบายนั้นเป็นกฎหมาย กฎหมายที่ฝ่ายบริหารระดับประเทศตราขึ้นเรียกว่า กฎฎีกา ซึ่งจะกำหนดขอบเขตของการดำเนินงานที่ผู้บริหารระดับประเทศสามารถเปลี่ยนแปลงรายละเอียดได้ แต่ต้องเป็นไปตามบทบังคับแห่งรัฐธรรมนูญหรือนโยบายต้นแบบหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง องค์การระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่นอาจได้รับมอบหมายอำนาจให้ออกกฎหมายของตนเองตามความเหมาะสม เพราะการออกกฎหมายรองรับ นโยบายเฉพาะด้านในกิจการต่างๆ ในรูปของกฎ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของหน่วยงานในระดับรองๆ ลงมา เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติให้มีความสอดคล้องกับมาตรฐานของนโยบาย เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างองค์การของรัฐไม่มีสายการบังคับบัญชาที่จะสั่งการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ถ้าปราศจากกลไกด้านกฎหมายดังกล่าว

1.1.3.5 คุณลักษณะของหน่วยปฏิบัติงาน หน่วยปฏิบัติงาน/องค์การที่มีลักษณะที่เป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นอย่างมาก คุณลักษณะของหน่วยปฏิบัติงานยังหมายถึงคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความสามารถของผู้ปฏิบัติงานตามนโยบาย/แผนงาน/โครงการที่ได้รับมอบหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงาน ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน รวมทั้งสถานภาพของหน่วยงานภายในองค์กร

1.1.3.6 เงื่อนไขทางการเมือง นโยบายสาธารณะที่กำหนดออกมาจากระบบการเมืองในลักษณะของกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่ใช้บังคับประชาชนต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารในหน่วยงาน/องค์การ สาธารณะชน/ประชาชนทั่วไปที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายนั้น และกลุ่มบุคคลในภาครัฐและ/หรือภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องเมื่อนำนโยบายไปปฏิบัติในทางตรงกันข้ามนโยบายหนึ่งๆ อาจได้รับการต่อต้านจากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย ซึ่งส่งผลให้นโยบายดำเนินการไม่สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์

1.1.3.7 เงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมของคนในองค์กร /สังคม/ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย คุณลักษณะของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายที่นำไปปฏิบัติ ฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนที่อาจจะเป็นกลุ่มเป้าหมายของนโยบาย หรือกลุ่มที่ได้รับผลกระทบด้านบวกและด้านลบจากการดำเนินงานตามนโยบาย ทรัพยากรของชุมชน/สังคม และระดับความเจริญของชุมชน/สังคม

1.1.3.8 ทักษะของผู้ปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานตามนโยบายอาจมีทัศนคติด้านบวกหรือด้านลบต่อนโยบาย/แผนงาน/โครงการที่ตนได้รับมอบหมายให้ดำเนินงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานด้านบวกเอื้ออำนวยให้การนำนโยบายไปปฏิบัติสัมฤทธิ์ผลในทางตรงกันข้ามทัศนคติด้านลบขัดขวางการดำเนินงานตามนโยบาย ทักษะของผู้ปฏิบัติงานที่มีผลต่อพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ ความรู้และความเข้าใจในมาตรฐานนโยบาย ความคิดเห็นที่มีต่อวัตถุประสงค์ของนโยบายและกระบวนการดำเนินงานตามนโยบาย และความเต็มใจหรือความตั้งใจของผู้ปฏิบัติงานในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย

สรุป ตัวแบบต่างๆเกี่ยวกับการกำหนดคนนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติที่กล่าวมา ล้วนมีพื้นฐานมาจากข้อสมมติฐานเบื้องต้นที่แตกต่างกัน ปัจจัย/ตัวแปรที่แต่ละตัวแบบให้ความสำคัญจะช่วยให้ผู้ศึกษานโยบายหนึ่งๆ ด้วยตัวแบบนั้น เข้าใจปัจจัย/ตัวแปรและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย/ตัวแปรที่ผู้ศึกษาสนใจ เพื่อที่จะอธิบายว่านโยบายหนึ่งๆกำหนดขึ้นจากปัจจัย/ตัวแปรใด และเสนอแนะว่าควรกำหนดคนนโยบายอย่างไร เพื่อให้คนนโยบายนั้นเป็นนโยบายที่ดีและสามารถนำไปปฏิบัติได้

1.2 ปัจจัยกำหนดความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

มยุรี อนุมานราชชน (2547 : 211-217) กล่าวว่า การบรรลุวัตถุประสงค์ของการนำนโยบายไปปฏิบัติจะต้องประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญบางประการ ในทางปฏิบัติปัจจัยที่ควรเกิดขึ้นก่อนที่จะมีการนำนโยบายไปปฏิบัติได้แก่

1.2.1 สภาพแวดล้อมภายนอกหน่วยงานที่เอื้ออำนวยต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ

อุปสรรคในการนำนโยบายไปปฏิบัติ เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้บริหาร เพราะอุปสรรคนั้นมักอยู่ในสภาพแวดล้อมภายนอกตัวนโยบาย และอยู่ภายนอกหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ อุปสรรคนี้อาจเป็นอุปสรรคทางกายภาพ เช่น ภาวะภัยแล้งการระบาดของโรคพืช หรืออาจเป็นอุปสรรคทางการเมืองกล่าวคือ แนวทาง/มาตรการที่จำเป็นต้องใช้ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ไม่เป็นที่ยอมรับและถูกคัดค้านโดยกลุ่มที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องหรือกลุ่มที่มีอำนาจขณะนั้น (ได้แก่ พรรคการเมือง สหภาพแรงงาน ทหาร) และผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ

ไม่อาจดำเนินการอะไรได้ นอกจากให้ข้อมูลแก่ผู้กำหนดนโยบายได้รับทราบปัญหา เพื่อนำไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้น

1.2.2 เวลาและทรัพยากรที่เพียงพอสำหรับดำเนินการตามแนวทาง/ แผนงาน/โครงการ

เงื่อนไขด้านเวลาและทรัพยากร มักจัดเป็นข้อจำกัดภายนอกตัวนโยบาย นโยบายที่มีความเป็นไปได้ทางด้านกายภาพและทางด้านการเมือง อาจจะไม่สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด เนื่องจากทัศนคติของผู้เกี่ยวข้องคาดหวังจากนโยบายมากเกินไปในระยะเวลาอันสั้น อีกเหตุผลหนึ่งก็คือข้อจำกัดด้านงบประมาณอาจทำให้แนวทาง/แผนงาน/โครงการต้องเผชิญปัญหาด้านทรัพยากรไม่เพียงพอ สิ่งที่ควรคำนึงถึงก็คือ งบประมาณไม่ใช่ทรัพยากร แต่กระบวนการเปลี่ยนแปลงงบประมาณให้เป็นทรัพยากรอาจเกิดความล่าช้า ความกลัวที่ต้องคืนงบประมาณที่ไม่ได้นำไปดำเนินงานในตอนสิ้นปีงบประมาณ ทำให้หน่วยงานภาครัฐใช้งบประมาณอย่างเร่งรีบ บางครั้งใช้จ่ายงบประมาณไปในแผนงาน/โครงการที่ไม่เกิดประโยชน์

1.2.3 การวางแผนจัดสรรทรัพยากรที่ต้องการใช้

ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ต้องมีการผสมผสานทรัพยากร การไม่มีงบประมาณในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรง น้อยกว่าการไม่มีทรัพยากรที่ต้องการใช้ เพราะงบประมาณอาจไม่สามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นทรัพยากรที่ต้องการ เช่น วัสดุอุปกรณ์ หรือแรงงาน ในขณะที่ดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ ผู้บริหารโครงการและผู้ยกร่างโครงการจึงต้องใช้เทคนิค กระจายในการวางแผนและควบคุม กำลังคนและสินค้าคงคลัง เทคนิคเหล่านี้ช่วยแก้ไขปัญหาคารมทรัพยากรมากเกินไป (Bottleneck) และจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมในขณะดำเนินโครงการ

1.2.4 นโยบายที่มีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎี/หลักสาเหตุและผลลัพธ์ที่ เชื่อถือได้

บางทีนโยบายประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื่องจากผู้กำหนดนโยบายไม่เข้าใจ ปัญหาที่นโยบายต้องการแก้ไขอย่างเพียงพอว่า อะไรเป็นสาเหตุ อะไรเป็นทางแก้ไข ปัญหา อะไรเป็นโอกาส หรืออะไรเป็นอาการของปัญหา J.L. Pressman และ A. Wildavsky (1973) กล่าวว่า นโยบาย คือ สมมติฐาน (hypothesis) เกี่ยวกับเงื่อนไขที่ต้องเกิดขึ้นก่อนผลลัพธ์ที่คาดหวัง แนวความคิดเกี่ยวกับหลักเหตุผลของผู้กำหนดนโยบายก็คือ ถ้ากิจกรรม X เกิดขึ้น ณ เวลา t_1 แล้วผลลัพธ์ Y จะเป็นผลตามมา ณ เวลา t_2 ทุกนโยบายจะเป็นไปตามทฤษฎี/หลักสาเหตุและผลลัพธ์ตามความเข้าใจของผู้กำหนดนโยบาย แต่ความเข้าใจเหล่านี้ มักไม่กล่าวไว้ชัดเจนว่านโยบายไปปฏิบัติ

ถ้านโยบายล้มเหลว อาจเป็นเพราะทฤษฎี/หลักเหตุผลที่เป็นพื้นฐานของนโยบายไม่ถูกต้องมากกว่าที่จะเป็นเพราะการดำเนินงานตามนโยบายไม่ดี E. Baldach (1977) กล่าวว่านโยบายมีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎี/หลักเหตุผลที่ไม่ถูกต้อง นโยบายจะล้มเหลวอย่างแน่นอนไม่ว่าจะนำไปปฏิบัติได้ดีเพียงใด

1.2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลลัพธ์เป็นความสัมพันธ์ทางตรงโดยไม่มีความสัมพันธ์อื่นใดมาแทรกซ้อน

ทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานของนโยบายมีความสลับซับซ้อนเกินกว่าที่จะกล่าวง่ายๆ ว่าถ้ากิจกรรม X เกิดขึ้น ณ เวลา t_1 แล้วจะเกิดผลลัพธ์ Y ตามมา ณ เวลาถัดไปคือ t_2 ความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลอาจอธิบายได้ต่อไปว่าถ้าเกิดกิจกรรม X แล้ว จึงเกิดผลลัพธ์ Y แล้ว ถ้าเกิดผลลัพธ์ Y แล้วจึงจะเกิดผลกระทบ Z J.L. Pressman และ A. Wildavsky (1973) กล่าวว่านโยบายอาศัยความสัมพันธ์แบบสาเหตุและผลลัพธ์ตามลำดับของเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน ยิ่งหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ตามสาเหตุและผลลัพธ์มากเท่าใด ความสัมพันธ์จะยิ่งสลับซับซ้อนเป็นไปได้ที่ฝ่ายต่างๆ อาจจะไม่เข้าใจนโยบายนั้นอย่างดีและทำให้นำนโยบายไปปฏิบัติได้ไม่สิ้นกหรือมีแนวโน้มที่ล้มเหลว ดังเช่น กรณีประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลนำนโยบายปฏิรูประบบราชการไปปฏิบัติ (ทิพาวดี เมฆสวรรค์, 2541: 32 – 33)

1.2.6 ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างหน่วยงานอยู่ในระดับต่ำ

โดยทั่วไปการนำนโยบายไปปฏิบัติจนสัมฤทธิ์ผลระดับสูงต้องอาศัยหน่วยงานเดียวเท่านั้นที่รับผิดชอบนำนโยบายไปปฏิบัติ อาจกล่าวว่าการนำนโยบายไปปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จต้องไม่พึ่งพาหน่วยงานอื่น ถ้ามีหน่วยงานอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องเป็นความพึ่งพาในระดับต่ำ และความสัมพันธ์นั้นต้องไม่ค่อยมีความสำคัญนัก การนำนโยบายไปปฏิบัติจะมีความยุ่งยากซับซ้อน เพราะต้องทำให้ผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากเห็นพ้องกันหรือยอมรับด้วยนโยบายนั้น ปัจจุบันนี้ทำให้ผลลัพธ์ที่คาดหวังเกิดขึ้นได้ยาก

1.2.7 ความเข้าใจและความเห็นพ้องกันในวัตถุประสงค์

ความเข้าใจและความเห็นพ้องกันในวัตถุประสงค์อย่างสมบูรณ์ เป็นสิ่งจำเป็นตลอดระยะเวลาที่มีการนำนโยบายไปปฏิบัติ วัตถุประสงค์ของนโยบายควรที่จะกำหนดในลักษณะเฉพาะเจาะจง และลักษณะที่วัดได้เป็นตัวเลข/เชิงปริมาณ วัตถุประสงค์นั้นควรเป็นที่เข้าใจและเห็นพ้องกันในองค์การ รวมทั้งควรสอดคล้องกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อนำวัตถุประสงค์มาเป็นแนวทางการกำหนดทิศทางและควบคุมโครงการ ในความเป็นจริงเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ในลักษณะดังกล่าว วัตถุประสงค์ที่เป็นทางการอาจจะไม่สอดคล้องกันเองและอาจขัดแย้งกัน เนื่องจากกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย นำวัตถุประสงค์ที่ไม่เป็นทางการของกลุ่มเข้ามารวมไว้ในวัตถุประสงค์ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ จึงทำให้เกิดความสับสนใน

วัตถุประสงค์ของนโยบายมากขึ้น วัตถุประสงค์ที่เป็นทางการมักจะไม่เป็นที่เข้าใจกัน เพราะกระทรวง กรม สำนักงานใหญ่ หรือหน่วยงานแม่ มักไม่ค่อยใช้การติดต่อสื่อสารจากล่างขึ้นบน และจากภายนอกองค์กร ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์จะเป็นที่เข้าใจและเห็นพ้องกันตั้งแต่ขึ้นการกำหนดนโยบาย แต่ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ความเข้าใจและความเห็นพ้องกันอาจแปรเปลี่ยนไปในช่วงของอายุนโยบาย/แผนงาน/โครงการ เพราะวัตถุประสงค์ของนโยบายอาจจะเป็นวัตถุประสงค์ที่สืบเนื่องกันเพิ่มขึ้นจากวัตถุประสงค์เดิม และเป็นวัตถุประสงค์ใหม่ซึ่งเข้ามาแทนที่ ลักษณะของวัตถุประสงค์ดังกล่าว อาจทำให้กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติมีความยุ่งยากและอาจทำให้นโยบายนั้นๆ ไม่ประสบความสำเร็จได้

1.2.8 การจัดกิจกรรมตามลำดับอย่างเหมาะสม

เพื่อให้วัตถุประสงค์ของนโยบายบรรลุสัมฤทธิ์ผล จะต้องกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้นำนโยบายไปปฏิบัติต้องดำเนินงาน การกำหนดรายละเอียดและลำดับของกิจกรรมทั้งหมดในการนำนโยบายไปปฏิบัติมักมีปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ แต่เทคนิคโครงข่ายอาจนำมาใช้เป็นกรอบในการวางแผนและควบคุมโครงการ โดยระบุกิจกรรมที่ต้องดำเนินการผูกความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ และจัดวางลำดับของกิจกรรมอย่างเป็นเหตุเป็นผล หลังจากนั้นก็ต้องมีการจัดการเพื่อให้เกิดความแน่ใจว่า กิจกรรมต่างๆ ได้ดำเนินการอย่างถูกต้องตามตารางเวลา และถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องก็ต้องได้รับการแก้ไขที่เหมาะสม

1.2.9 การติดต่อสื่อสารและประสานงานอย่างเต็มที่

การติดต่อสื่อสารและประสานงานอย่างเต็มที่ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการบริหาร โครงการเป็นสิ่งจำเป็น C.C. Hood (1976) กล่าวว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบจะเกิดขึ้นได้ จะต้องมียุทธศาสตร์การจัดการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีความขัดแย้งในองค์กร ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปหน่วยงานและแผนกต่างๆ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้ปฏิบัติงานต่างๆ ภายในองค์กร มักมีค่านิยม วัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของตนเองที่ต้องการปกป้อง

การติดต่อสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการประสานงานในการนำนโยบายไปปฏิบัติ โดยทั่วไปมักไม่มีการติดต่อสื่อสารที่สมบูรณ์ แม้ระบบสารสนเทศอาจจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ แต่ไม่ได้ให้หลักประกันว่า ข้อมูล และคำสั่งของผู้ส่งข้อมูลจะมีการนำไปปฏิบัติตามที่กำหนดหรืออย่างเข้าใจกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากการประสานงานสัมพันธ์กับการใช้อำนาจส่วนตัวของผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งส่งผลต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติ การประสานงานจึงไม่ใช่เพียงการติดต่อสื่อสารกันด้วยข้อมูลหรือการจัดโครงสร้างการบริหารที่เหมาะสมเท่านั้น

1.2.10 ผู้มีอำนาจหน้าที่นำนโยบายไปปฏิบัติต้องได้รับการยอมรับอย่างแท้จริง

C.C. Hood (1976) ให้ความหมายของ “ความเชื่อฟัง/การยอมรับโดยสิ้นเชิง” ว่า หมายถึงการไม่ต่อต้านคำสั่งใด ๆ แต่ถ้าในการนำนโยบายไปปฏิบัติ เกิดการต่อต้านจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ระบบข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดจะต้องช่วยให้ทราบล่วงหน้าถึงปฏิกิริยาที่ต่อต้าน เพื่อสามารถเข้ามาจัดการควบคุมการต่อต้านนั้นได้ทันที เงื่อนไขที่ทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบก็คือ ผู้มีอำนาจหน้าที่นำนโยบายไปปฏิบัติ ต้องมีอำนาจบารมีในการทำให้บุคคลอื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กรยอมรับตนเอง เพื่อผู้มีอำนาจหน้าที่นั้นจะได้รับความเห็นชอบและสามารถประสานนโยบาย/แผนงาน/โครงการ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสำเร็จของนโยบาย/แผนงาน/โครงการนั้น

ความล้มเหลวในการนำนโยบายไปปฏิบัติ อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำนโยบาย/แผนงาน/โครงการ ไปปฏิบัติ ไม่ได้ทำการวางแผน ไม่ได้มอบหมายให้หน่วยงานและผู้นำนโยบายไปปฏิบัติระดับท้องถิ่นที่มีความสามารถมากพอที่จะผลักดันให้นโยบายดำเนินงานจนบรรลุสัมฤทธิ์ผล ไม่มีการยอมรับนโยบาย/แผนงาน/โครงการ ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะผลักดันนโยบาย/แผนงาน/โครงการให้บรรลุสัมฤทธิ์ผล เหล่านี้เป็นปัญหาด้านการดำเนินงานตามนโยบาย/แผนงาน/โครงการ ที่ไม่เป็นไปตามที่คาดหมาย ส่วนความล้มเหลวในการนำนโยบายไปปฏิบัติอีกลักษณะหนึ่ง เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ตัวนโยบายที่กำหนดมามีพื้นฐานอยู่บนทฤษฎีสาเหตุและผลลัพธ์ไม่ถูกต้อง มีความขัดแย้งในความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากร กิจกรรม ผลผลิต และผลลัพธ์ของนโยบาย แม้มีการดำเนินงานตามนโยบาย/แผนงาน/โครงการทุกประการ แต่ผลลัพธ์ของนโยบายไม่เป็นไปตามที่ตั้งใจ จึงเป็นความล้มเหลวอันเนื่องมาจากการกำหนดรูปแบบของนโยบาย

2. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 1975 อ้างถึงใน ธนวัฒน์ ขยัน, 2545 : 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำและเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่างๆ เป็นกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและโครงการ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิตและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งๆ ในสถานการณ์ (Group

situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องกับดังกล่าว เป็นเหตุเร้าให้กระทำการ (Contribution) ใด้บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

2.2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม (Stage of Participation)

ศรันยา เทียนเสรี (2541) ใ้กล่าวถึง ลาวด์มีลด์ และไลตัส ซึ่งได้เสนอขั้นตอน การมีส่วนร่วมไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสำรวจขั้นต้น (Preliminary Reconnaissance)
2. การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (Priority Problem Identification Studies)
3. การแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา (Search for Solution)
4. การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา (Assessment of Solution)
5. การปฏิบัติตามโครงการ (Project Implementation)
6. การประเมินผลโครงการ (Formal Project Evaluation)
7. การพิจารณาทบทวนโครงการทำไปแล้ว (Project Reconsideration of Complement)

ฉอ่าน วุฒิศาสตร์ (2526 : 16) ใ้จําแนกการมีส่วนร่วมไว้เป็น 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ใ้กำหนดความต้องการ
2. ใ้วางแผนการดำเนินการ
3. ใ้ตัดสินใจ
4. ใ้ดำเนินการ
5. ใ้ติดตามผลงาน

การพิจารณาถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วม สามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาและวางแผนป้องกัน หมายถึง การตัดสินใจว่าจะอะไรเป็นปัญหาของตนเอง อะไรคือสาเหตุ และจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร โดยกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันไปด้วย

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผนป้องกันรักษา หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน ตามวิถีทางและแนวทางให้ปฏิบัติตามโครงการ/แผนที่กำหนดขึ้น

3. การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา ซึ่งเกิดจากกิจกรรมหรือการดำเนินงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล (Evaluation) เป็นการประเมินการทำงานของตนเองและประเมินสภาพการณ์ภายนอกด้วย

2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

รีดเดอร์ (Reeder, 1971 อ้างถึงใน ธนวัฒน์ ขยัน, 2545 : 12) นักสังคมวิทยาซึ่งเป็นศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัย Cornell ได้อธิบายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัย หรือสาเหตุที่มีผลต่อการกระทำทางสังคมได้ว่า การที่บุคคลหรือองค์การจะตัดสินใจ หรือแสดงการกระทำบนพื้นฐานของกลุ่มเหตุผล ผู้ตัดสินใจเองได้คิดว่ามันสอดคล้องหรือตรงกับปัญหาและสถานการณ์นั้นๆ โดยเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจนั้นจะประกอบเป็นกลุ่มของเหตุผล ผู้ที่ตัดสินใจเห็นว่า เป็นปัจจัยที่มีน้ำหนักพอต่อการตัดสินใจ และในกรณีเฉพาะอย่างจะมีบ่อยครั้งที่มีการเลือก 2 ทาง หรือ 3 ทาง เพื่อที่จะตอบสนองต่อสถานการณ์นั้นๆ ได้ โดยผู้ตัดสินใจอาจเลือกทางใดทางหนึ่งก็ได้ ตามแต่เหตุผลของบุคคลนั้น

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การร่วมมือกันทำกิจกรรมหรือการทำงานด้วยความเต็มใจของกลุ่มบุคคลในองค์กรตามขั้นตอนที่กำหนด เพื่อจะบรรลุซึ่งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และได้แนวทางที่เหมาะสมกับลักษณะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งผู้ศึกษาได้นำแนวทางของการมีส่วนร่วมที่กล่าวถึงข้างต้น มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้

3. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับทัศนคติ (องค์ความรู้ พัฒนาการเอง,ออนไลน์, 2557)

3.1 ความหมายของทัศนคติ

คำว่า “ทัศนคติ” (Attitude) หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เจตคติ” มีการใช้คำนี้กันอย่างแพร่หลาย สำหรับการนิยามคำว่า ทัศนคตินั้น ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

โรเจอร์ (Roger, 1978 :208–209 อ้างถึงใน สุรพงษ์ โสชนะเสถียร, 2533 :122) ได้กล่าวถึง ทัศนคติว่า เป็นดัชนีชี้ว่า บุคคลนั้นคิดและรู้สึกอย่างไรกับคนรอบข้าง วัตถุ หรือสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ โดยทัศนคตินั้น มีรากฐานมาจาก ความเชื่อที่อาจส่งผลถึงพฤติกรรมในอนาคตได้ ทัศนคติ จึงเป็นเพียงความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า และเป็นมิติของการประเมิน เพื่อแสดงว่า ชอบหรือไม่ชอบ ต่อประเด็นหนึ่งๆ ซึ่งถือเป็นการสื่อสารภายในบุคคล (Interpersonal Communication) ที่เป็นผลกระทบมาจากการรับข้อมูลข่าวสาร อันจะมีผลต่อพฤติกรรมต่อไป

เคนเลอร์ (Howard H Kendler, 1963 : 572) กล่าวว่า ทัศนคติ หมายถึง สภาวะความพร้อมของบุคคล ที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาในทางสนับสนุน หรือต่อต้าน บุคคล สถาบัน สถานการณ์ หรือแนวความคิด

นอร์แมน แอล มูน (Norman L. Munn, 1971 : 71) กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ความรู้สึก และความคิดเห็น ที่บุคคลมีต่อสิ่งของ บุคคล สถานการณ์ สถาบัน และข้อเสนอใดๆ

ในทางที่จะยอมรับหรือปฏิเสธ ซึ่งมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองด้วยพฤติกรรม อย่างเดียวกันตลอด

จี เมอร์ฟี, แอล เมอร์ฟี และที นิวคอมบ์(G. Murphy, L. Murphy and T. Newcomb, 1973 : 887) ให้ความหมายของคำว่า ทักษะคติ หมายถึง ความชอบหรือไม่ชอบ ฟังใจหรือไม่ฟังใจ ที่บุคคลแสดงออกมาต่อสิ่งต่าง ๆ

สก็ดี้ สุนทรเสณี (2531 : 2) กล่าวถึง ทักษะคติที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมว่า ทักษะคติ หมายถึง

1. ความสลับซับซ้อนของความรู้สึก หรือการมีอคติของบุคคล ในการที่จะสร้างความพร้อมที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตามประสบการณ์ของบุคคลนั้นที่ได้รับมา
2. ความโน้มเอียง ที่จะมิปฏิกิริยาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางที่ดีหรือ ต่อต้านสิ่งแวดล้อม ที่จะมาถึงทางหนึ่งทางใด
3. ในด้านพฤติกรรม หมายถึง การเตรียมตัว หรือความพร้อมที่จะตอบสนอง จากความหมายของทักษะคติ ดังกล่าว สามารถแยกองค์ประกอบของทักษะคติ ได้ 3 ประการ (Zimbardo and Ebbesen, 1970 อ้างถึงใน พรทิพย์ บุญนิพันธ์, 2531 : 49) ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านความรู้(The Cognitive Component) คือ ส่วนที่เป็นความเชื่อของบุคคล ที่เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ทั่วไปทั้งที่ชอบและไม่ชอบ หากบุคคลมีความรู้ หรือคิดว่าสิ่งใดดี มักจะมีทักษะคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่หากมีความรู้มาก่อนว่า สิ่งใดไม่ดี ก็จะมีทักษะคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก(The Affective Component) คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ซึ่งมีผลแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพของคนนั้น เป็นลักษณะที่เป็นค่านิยมของแต่ละบุคคล

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม(The Behavioral Component) คือ การแสดงออกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง/บุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจาก องค์ประกอบด้านความรู้ ความคิด และความรู้สึก

จะเห็นได้ว่า การที่บุคคลมีทักษะคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่างกัน ก็เนื่องมาจาก บุคคลมีความเข้าใจ มีความรู้สึก หรือมีแนวความคิดแตกต่างกันนั่นเอง ดังนั้น ส่วนประกอบทางด้านความคิด หรือ ความรู้ ความเข้าใจ จึงเป็นส่วนประกอบขั้นพื้นฐานของทักษะคติ และจะเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของบุคคล อาจออกมาในรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการเรียนรู้

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ทักษะคติ คือ ความรู้สึก และความคิดเห็นของบุคคล ที่มีต่อสิ่งของ บุคคล สถาบัน สถานการณ์ หรือแนวความคิด เป็นผลให้อาจแสดงพฤติกรรมออกมาใน

รูปแบบแตกต่างกัน ทั้งในทางบวกและทางลบ เช่น ทักษะคิดต่อนายจ้าง ผลิตภัณฑ์ หรือรายการโทรทัศน์ เป็นต้น โดยทักษะคิดจะแสดงให้เห็นถึงทิศทางความรู้สึกต่อสิ่งเหล่านั้นว่าเรามีความรู้สึกอย่างไร

3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

แมคไกวร์ และมิลแมน (McGuire and Millman, 1965) กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ โดยใช้สิทธิผล ทางสังคม เกิดจากความเชื่อที่ว่า บุคคลจะพัฒนาทัศนคติของตนเองในลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้รับจากผู้อื่นในสังคม สิ่งที่มีอิทธิพลทางสังคม แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

3.2.1 กลุ่มอ้างอิง (Reference Group) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เราใช้เป็นมาตรฐานสำหรับประเมิน ทักษะคิด ความสามารถของเรา หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปบุคคลจะใช้กลุ่มอ้างอิงเพื่อประเมินทัศนคติของตน และตัดสินใจว่า ทักษะคิดของตนถูกต้อง เพราะคิดว่าคนส่วนใหญ่ในกลุ่มมีทัศนคติ เช่นเดียวกับตน

วัตสัน และจอห์นสัน (Watson and Johnson, 1972) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของกลุ่มอ้างอิงที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ไว้ดังนี้

1. ทักษะคิดของบุคคลจะมีผลอย่างมาก จากกลุ่มที่เขามีส่วนร่วม และกลุ่มที่เขาต้องการจะร่วมด้วย ถ้าทัศนคติของบุคคลสอดคล้องกับมาตรฐาน หรือบรรทัดฐานของกลุ่ม จะเป็นการเสริมแรง (Reinforcement) ให้กับทัศนคตินั้นมากขึ้น ในทางตรงข้ามจะเป็นการลงโทษ (Penalty) ถ้าบุคคลนั้นมีทัศนคติไม่ตรงกับมาตรฐาน หรือบรรทัดฐานของกลุ่ม
2. บุคคลที่ขึ้นอยู่กับกลุ่ม หรือติดอยู่กับกลุ่มมาก จะเป็นผู้ที่เปลี่ยนแปลงทัศนคติได้ยากที่สุด ถ้าการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นความพยายามของบุคคลภายนอก
3. การสนับสนุนหรือเห็นด้วยกับทัศนคติบางอย่างของสมาชิกในกลุ่ม แม้เพียง 1 คนเท่านั้น ก็สามารถลดอิทธิพลของกลุ่มใหญ่ที่มีต่อทัศนคติของสมาชิกในกลุ่มได้ หรือแม้เป็นเพียงสมาชิก 2 คน ในกลุ่มเท่านั้น ที่ยึดมั่นในความคิด หรือทัศนคติบางอย่าง ก็จะมีอิทธิพลต่อสมาชิกในกลุ่มได้
4. การมีส่วนร่วมในการอภิปรายกลุ่ม และการตัดสินใจกลุ่มจะช่วยลดการต่อต้าน การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ถ้ากลุ่มตัดสินใจยอมรับทัศนคติใหม่ สมาชิกในกลุ่มก็จะยอมรับทัศนคติด้วย
5. ถ้าบุคคลเปลี่ยนแปลงกลุ่มของตน ทักษะคิดของบุคคลก็มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงด้วย

3.2.2 บุคคลอ้างอิง(Reference Individuals) หมายถึง บุคคลที่เราใช้เป็นมาตรฐานเพื่อประเมินทัศนคติ ความสามารถของเรา หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น อิทธิพลของผู้อื่นที่มีต่อทัศนคติของบุคคลตรงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เรียกว่า การเลียนแบบ (Identification) ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลรับเอาคุณสมบัติของผู้อื่น เช่น ความคิด และพฤติกรรม มาเป็นของตน

4. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจและการจูงใจ (องค์ความรู้ พัฒนาตนเอง,ออนไลน์, 2557)

4.1 ความหมายของแรงจูงใจและการจูงใจ (Definition of motive and motivation)

แรงจูงใจ (motive) เป็นคำที่ได้ความหมายมาจากคำภาษาละตินที่ว่า movere ซึ่งหมายถึง "เคลื่อนไหว (move) " ดังนั้น คำว่าแรงจูงใจ จึงมีการให้ความหมายไว้ต่างๆ กันดังนี้

แรงจูงใจ หมายถึง "บางสิ่งบางอย่างที่อยู่ภายในตัวของบุคคลที่มีผลทำให้บุคคลต้องกระทำ หรือเคลื่อนไหว หรือมี พฤติกรรม ในลักษณะที่มีเป้าหมาย" (Walters,1978 : 218) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แรงจูงใจเป็นเหตุผล ของการกระทำ นั่นเอง

แรงจูงใจ หมายถึง "สภาวะที่อยู่ภายในตัวที่เป็นพลัง ทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหว ไปในทิศทางที่มีเป้าหมาย ที่ได้เลือกไว้แล้ว ซึ่งมักจะเป็นเป้าหมายที่มีอยู่ในภาวะสิ่งแวดล้อม" (Loundon and Bitta, 1988 : 368)

จากความหมายนี้จะเห็นได้ว่า แรงจูงใจจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ

4.1.1 เป็นกลไกที่ไปกระตุ้นพลังของร่างกายให้เกิดการกระทำ

4.1.2 เป็นแรงบังคับให้กับพลังของร่างกายที่จะกระทำอย่างมีทิศทาง

สรุปได้ว่า แรงจูงใจ คือ พลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรม และยังกำหนดทิศทางและเป้าหมายของพฤติกรรมนั้นด้วย คนที่มีแรงจูงใจสูง จะใช้ความพยายามในการกระทำไปสู่เป้าหมายโดยไม่ลดละ แต่คนที่มีแรงจูงใจต่ำ จะไม่แสดงพฤติกรรม หรือไม่ก็ล้มเลิกการกระทำ ก่อนบรรลุเป้าหมาย

การจูงใจ(motivation) เป็นเงื่อนไขของการได้รับการกระตุ้น โดยมีการให้ความหมายไว้ดังนี้

การจูงใจ หมายถึง "แรงขับเคลื่อนที่อยู่ภายในของบุคคล ที่กระตุ้นให้บุคคลมีการกระทำ" (Schiffman and Kanuk, 1991 : 69)

การจูงใจ เป็นภาวะภายในของบุคคล ที่ถูกกระตุ้นให้กระทำพฤติกรรมอย่างมีทิศทาง และต่อเนื่อง (แอนนิต้า อี วูลฟอล์ค Anita E. Woolfolk, 1995)

การจูงใจ เป็นภาวะในการเพิ่มพฤติกรรม การกระทำหรือกิจกรรมของบุคคล โดยบุคคลลงใจกระทำพฤติกรรมนั้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ (ไมเคิล ดอมเจน Domjan, 1996)

จากความหมายดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า การจูงใจ เป็นกระบวนการที่บุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าโดยจงใจ ให้กระทำหรือคิดึ้นรนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง ซึ่งจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจ เป็นพฤติกรรม ที่มีใช่เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าปกติธรรมดา แต่ต้องเป็นพฤติกรรมที่มีความเข้มข้น มีทิศทางจริงจัง มีเป้าหมายชัดเจนว่าต้องการไปสู่จุดใด และพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เป็นผลสืบเนื่องมาจาก แรงผลักดัน หรือ แรงกระตุ้น ที่เรียกว่า แรงจูงใจ ด้วย

4.2 ความสำคัญของการจูงใจ

การจูงใจมีอิทธิพลต่อผลผลิต ผลิตผลของงานจะมีคุณภาพดี มีปริมาณมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับ การจูงใจในการทำงาน ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานจึงจำเป็นต้องเข้าใจว่าอะไร คือแรงจูงใจที่จะทำให้พนักงานทำงานอย่างเต็มที่ และไม่ใช่เรื่องง่ายในการจูงใจพนักงาน เพราะพนักงานตอบสนองต่องาน และวิธีทำงานขององค์กรแตกต่างกัน การจูงใจพนักงานจึงมีความสำคัญ สามารถสรุปความสำคัญของการจูงใจในการทำงานได้ดังนี้

4.2.1 พลัง (Energy) เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญต่อการกระทำ หรือพฤติกรรมของมนุษย์ในการทำงานใดๆ ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจในการทำงานสูง ย่อมทำให้ขยันขันแข็ง กระตือรือร้นกระทำให้สำเร็จ ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่ทำงานประเภท “เช้าชาม เย็นชาม” ที่ทำงานเพียงเพื่อให้ผ่านไปวันๆ

4.2.2 ความพยายาม (Persistence) ทำให้บุคคลมีความมานะ อดทน บากบั่น คิดหาวิธีการนำความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของตน มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่องานให้มากที่สุด ไม่ท้อถอยหรือละความพยายามง่ายๆ แม้งานจะมีอุปสรรคขัดขวาง และเมื่องานได้รับผลสำเร็จด้วยดี ก็มักคิดหาวิธีการปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นเรื่อยๆ

4.2.3 การเปลี่ยนแปลง (Variability) รูปแบบการทำงานหรือวิธีทำงานในบางครั้ง ก่อให้เกิดการค้นพบช่องทางดำเนินงานที่ดีกว่า หรือประสบผลสำเร็จมากกว่า นักจิตวิทยาบางคนเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลง เป็นเครื่องหมายของ ความเจริญก้าวหน้าของบุคคล แสดงให้เห็นว่าบุคคลกำลังแสวงหาการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ให้ชีวิต

4.2.4 บุคคลที่มีแรงจูงใจในการทำงาน จะเป็นบุคคลที่มุ่งมั่นทำงานให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และการมุ่งมั่นทำงานที่ตนรับผิดชอบ ให้เจริญก้าวหน้า จัดว่าบุคคลผู้นั้น มี

จรรยาบรรณในการทำงาน (work ethics) ผู้มีจรรยาบรรณในการทำงาน จะเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบ มั่นคงในหน้าที่ มีวินัยในการทำงาน

4.3 แนวทางในการสร้างแรงจูงใจ

ในการสร้างแรงจูงใจให้แก่พนักงาน ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานจะต้องเลือกวิธีการจูงใจ ให้เหมาะสมกับสภาพงาน และตัวบุคคลผู้ปฏิบัติงาน เพราะองค์กรแต่ละแห่งย่อมมีวิธีการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันได้ มีการจำแนกแนวทางในการจูงใจในการปฏิบัติงานไว้หลายวิธี (สมพงษ์ เกษมสิน, 2516 อ้างใน วิเชียร ศรีพฤษย์, 2546) ดังนี้

การดำเนินการอย่างเด็ดขาด (Be strong) การจูงใจโดยวิธีนี้ มุ่งบังคับให้บุคคลปฏิบัติงานและหากไม่ปฏิบัติตาม ก็ให้ไล่ออกไป วิธีการนี้มีแนวคิดที่มุ่งยึดถือบุคคลเสมือนวัตถุ คนที่เข้ามาปฏิบัติงานเป็นเสมือน ผู้ขายแรงงาน ซึ่งองค์กรจำต้องใช้แรงงานให้คุ้มค่า และองค์กรมีความนึกคิดว่า การที่บุคคลเข้ามาปฏิบัติงานและได้ค่าจ้างตอบแทนแล้วนั้น เป็นการสนองความต้องการของคนงานแล้ว ดังนั้น บุคคลเหล่านั้นอาจไม่ปฏิบัติงานโดยเต็มกำลังความสามารถ เหตุว่าความต้องการของเขา ได้รับการสนองตอบแล้ว ดังนั้น องค์กรจึงต้องเข้มงวดกวดขันการปฏิบัติงาน การขู่เชิญ และการลงโทษ อย่างรุนแรง เป็นเครื่องมือจูงใจอันสำคัญตามวิธีการนี้

การดำเนินการอย่างละมุนละม่อม (Be good) การจูงใจโดยวิธีนี้ มุ่งที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างองค์กรกับผู้ปฏิบัติงานหรือระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน องค์กรพยายามสนองความต้องการพื้นฐานของผู้ปฏิบัติงาน และองค์ประกอบในการปฏิบัติงานอื่นๆ เท่าที่ควรจะทำให้ได้ เช่น การจัดสภาพการปฏิบัติงานที่ดี การจัดสวัสดิการ และประโยชน์เกื้อกูลต่างๆ ให้แก่คนงาน เพื่อจะได้มีกำลังใจ และกำลังขวัญในการปฏิบัติงานดีขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานขององค์กร

การดำเนินการแบบต่อรอง (Implicit bargaining motivation) การจูงใจโดยวิธีนี้ มุ่งที่จะสร้างความเข้าใจอันดี ระหว่างองค์กรกับผู้ปฏิบัติงาน หรือระหว่างผู้บังคับบัญชา เช่น การจัดหาอุปกรณ์การปฏิบัติงาน การจัดสภาพการปฏิบัติงานที่ดี การกำหนดอัตราค่าจ้างและชั่วโมงการทำงานร่วมกัน โดยการต่อรองบนพื้นฐานแห่งความเป็นจริง และความสามารถที่พึงปฏิบัติได้ ซึ่งจะสร้างความพึงพอใจและจูงใจ ให้ผู้ปฏิบัติได้อุทิศร่างกายและแรงใจ ให้แก่งานอย่างเต็มที่ ลักษณะการจูงใจแบบต่อรองนี้ ยังรวมถึงการควบคุมการปฏิบัติงานของคนงานด้วย เช่น องค์กรอาจกำหนดมาตรฐาน และชั่วโมงการปฏิบัติงานไว้ หากคนงานปฏิบัติงานได้สำเร็จตามเป้าหมาย ถูกต้องตามมาตรฐาน ก็จะผ่อนคลายการควบคุม หรือให้ควบคุมกันเองก็ได้

การดำเนินการโดยการแข่งขัน (Competition motivation) การจูงใจโดยวิธีนี้ มีลักษณะเป็นแบบปฏิฐาน (Positive motivation) องค์กรหรือหัวหน้างานจะต้องกำหนดวิธีการวัดผล

ไว้ และแจ้งให้ผู้ร่วมงานทราบถึงวิธีการวัด และผลที่จะมอบให้ เมื่อปฏิบัติงานได้ผลดี เช่น การจูงใจ ด้วยการให้เลื่อนเงินเดือนเป็นกรณีพิเศษ การเลื่อนขั้น และเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น การจูงใจในลักษณะนี้ นอกจากจะสามารถทำได้เป็นรายบุคคลแล้ว ยังอาจนำไปใช้ในการจูงใจเป็นกลุ่มได้อีกด้วย เช่น จัดให้มีการแข่งขันการปฏิบัติงานเป็นกลุ่ม ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดสามัคคีธรรมในกลุ่ม และเกิดการแข่งขันในการปฏิบัติงานระหว่างกลุ่ม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี นักบริหารจะต้องระมัดระวังเกี่ยวกับข้อขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น ระหว่างกลุ่ม และหาทางป้องกันไว้ด้วย

การดำเนินการแบบให้จูงใจตนเอง (Internalized motivation) การจูงใจโดยวิธีนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความพึงพอใจ ในการปฏิบัติงานให้แก่บรรดาพนักงานเอง โดยจูงใจให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมรับผิดชอบร่วมกัน พยายามสร้างสรรค์ให้เกิดความร่วมมือจิต (Collective mind) และร่วมมือ (Cooperation) ในบรรดาผู้ปฏิบัติงาน สร้างทำทีในการเป็นพวกพ้องเดียวกัน (Sense of belonging) ขึ้นในกลุ่มของคณงาน การใช้วิธีการให้บรรดาผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วม (Participation) ในการปฏิบัติงาน การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดเกณฑ์ควบคุมงาน ตลอดจนการมีสิทธิมีเสียงต่างๆ จะช่วยให้เกิดความรักและหวงแหนในงานและองค์กรของตนขึ้น อันจะเป็นผลทำให้คณงานมีสัมพันธ์อันดีต่อองค์กร และหน่วยงาน การจูงใจโดยวิธีนี้ หากสร้างสรรค์ให้มีขึ้นได้ จะก่อให้เกิดความก้าวหน้า อันยั่งยืนแก่องค์กรเป็นอันมาก

ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานทางทหาร

1. การปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม (MOOTW)

พ.อ.บุญญฤทธิ์ วิสมล(2549 : 21-23) ได้อธิบายการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงครามไว้ดังนี้

1.1 หลักนิยมการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม

1.1.1 เข้าใจวัตถุประสงค์ (Objective) การปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงครามทุกครั้ง จะต้องมวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน แน่นอน และสามารถปฏิบัติได้

1.1.2 เอกภาพในความพยายาม (Unity of effort) ดำเนินงานเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกภาพในความพยายามจากทุกปฏิบัติการ ของทุกองค์กรที่เกี่ยวข้อง

1.1.3 การรักษาความปลอดภัย (Security) ดำเนินงานโดยไม่ให้ฝ่ายคุกคามมีความได้เปรียบทั้งทางด้านการเมือง การทหารและในเรื่องข้อมูลข่าวสาร

1.1.4 ข้อจำกัด (Restraint) ดำเนินการโดยใช้ขีดความสามารถทางทหารอย่างเหมาะสม และรอบคอบ

1.1.5 ความอดสาหัส (Perseverance) เตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับความยืดหยุ่นในการปฏิบัติการทางทหาร เพื่อตอบสนองและให้ได้มาซึ่งเป้าหมายทางยุทธศาสตร์

1.1.6 ความชอบธรรม (Legitimacy) กำลังที่เข้าปฏิบัติการจะต้องได้รับความชอบธรรมทั้งทางด้านกฎหมายจากรัฐบาล และความชอบธรรมจากประชาชนของตน รวมทั้งความชอบธรรมจากนานาชาติและประชาชนในสังคมโลก

1.2 รูปแบบการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม

การปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม ได้นำเอารูปแบบของการปฏิบัติการที่ได้กำหนดไว้ในเอกสารหลักนิยามของกองทัพสหรัฐอเมริกาเปรียบเทียบกับผสมผสาน และจัดกลุ่มเข้ากับของกองทัพไทยที่เคยปฏิบัติมา และมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติกันต่อไป กองทัพไทยจึงได้กำหนดรูปแบบของการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงครามไว้ 19 ประเภทดังนี้

1.2.1 การป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ(Counterinsurgency) คือ การปฏิบัติการทั้งทางทหาร การเมือง เศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา เพื่อเอาชนะการก่อความไม่สงบของขบวนการที่มุ่งล้มอำนาจรัฐ ตั้งแต่การแยกตัวออกจากการควบคุมของรัฐจนถึงการเข้ายึดอำนาจรัฐ

1.2.2 การดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : เป็นรูปแบบเฉพาะของประเทศไทย ซึ่งโครงการพระราชดำริเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความมั่นคง ภายใต้บริบทของสังคมไทย

1.2.3 การปฏิบัติการเพื่อสันติภาพ (Peace Operation) : เป็นการปฏิบัติการทางทหาร โดยใช้ขีดความสามารถทางทหาร สนับสนุนความพยายามทางการทูต เพื่อให้สามารถบรรลุข้อตกลงทางด้านการเมือง

1.2.4 การสนับสนุนการปฏิบัติการปราบปรามยาเสพติด : เป็นการปฏิบัติการทางทหาร เพื่อการสนับสนุนการดำเนินงานในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดที่เป็นปัญหาใหญ่ของประเทศชาติ

1.2.5 การต่อต้านและตอบโต้การก่อการร้าย : เป็นกิจกรรมหรือการปฏิบัติการทางทหาร เพื่อลดความล่อแหลม และป้องกัน ปราบปรามการก่อการร้าย

1.2.6 การช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม : เป็นการปฏิบัติการช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรม ช่วยปลดปล่อย หรือลดผลจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรือสถานการณ์ที่มีผลกระทบที่เป็นวงกว้าง

1.2.7 การสนับสนุนการบรรเทาสาธารณภัย : เป็นการดำเนินงานในลักษณะสนับสนุนการดำเนินงานของฝ่ายพลเรือน เพื่อช่วยเหลือประชาชนภายในชาติด้วยกันเองที่ประสบภัยพิบัติ

1.2.8 การค้นหาและกู้ภัย : เป็นการดำเนินการเพื่อค้นหา กำหนดที่ตั้ง บังชี้ กู้ภัย และส่งคืนบุคคล(ทั้งที่มีชีวิตและเสียชีวิต) เครื่องมือสำคัญ หรือวัตถุที่มีผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติและประชาชน

1.2.9 การสนับสนุนทางทหารต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือน : เป็นการปฏิบัติการเพื่อสนับสนุนต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในประเทศ ซึ่งทั้งนี้จะเป็นไปตามกฎหมายที่ได้กำหนดขอบเขตความช่วยเหลือเอาไว้ และเป็นการเข้าไปช่วยเหลือในสถานการณ์ภาวะวิกฤต หรือสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกินขีดความสามารถของฝ่ายพลเรือน

1.2.10 การควบคุมการเผยแพร่ขยายของอาวุธ : เป็นการปฏิบัติการกิจ ด้วยการสนับสนุนแผน ข้อตกลง หรือกระบวนการ ซึ่งตั้งอยู่บนข้อตกลงของประเทศในอันที่จะทำให้เกิดความชัดเจนในเรื่อง จำนวน ชนิด คุณลักษณะของระบบอาวุธ ยุทโธปกรณ์ และรวมถึงมาตรการต่างๆ ที่สามารถนำมาช่วยลดความไม่มั่นคง และความไม่มีเสถียรภาพทางทหาร

1.2.11 การประกันเสรีในการเดินเรือและการบินผ่าน : เป็นการปฏิบัติการเพื่อยืนยันสิทธิในการเดินเรือ หรือใช้เส้นทางบินผ่านตามกฎหมายระหว่างประเทศที่กำหนดไว้

1.2.12 การปฏิบัติการอพยพผู้ไม่มีส่วนในการรบ : เป็นการปฏิบัติการเพื่อสร้างความปลอดภัยให้เกิดขึ้นกับประชาชน ด้วยการอพยพเคลื่อนย้ายไปยังพื้นที่ที่ปลอดภัยกว่า

1.2.13 การคุ้มครองการเดินเรือ : เป็นการปฏิบัติการลักษณะการควบคุมชายฝั่งทะเล การค้นหาและกู้ทุ่นระเบิด และการป้องกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเล ที่ดำเนินการโดยกองทัพเรือเป็นหลัก

1.2.14 การบังคับใช้เขตหวงห้าม : เป็นการจัดตั้งเขตหวงห้ามขึ้นมา เช่น เขตห้ามบินในอากาศ เขตห้ามผ่านในทะเล เป็นต้น เพื่อเกลี้ยกล่อมให้ประเทศหรือกลุ่มประเทศต่างๆ ที่เป็นเป้าหมาย ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้สอดคล้องกับที่ต้องการ

1.2.15 การแทรกแซงและสกัดกั้นในน่านน้ำ : เป็นการปฏิบัติการโดยใช้มาตรการบังคับ เพื่อสกัดกั้นการเคลื่อนย้ายของบางชนิดเข้า หรือออกจากพื้นที่ที่กำหนด

1.2.16 การแสดงกำลัง : เป็นการปฏิบัติการเพื่อแสดงเจตนารมณ์ที่เด่นชัดให้ปรากฏ ทั้งนี้ก็เพื่อปลดเปลื้องสภาพการณ์ที่ไม่น่าพึงประสงค์ ซึ่งเมื่อปล่อยให้ อาจจะทำให้สถานการณ์บานปลาย และเกิดความเสียหายที่เป็นผลเสียต่อผลประโยชน์ชาติหรือวัตถุประสงค์ได้

1.2.17 การโจมตีและตีโฉบฉวย : เป็นการปฏิบัติการในลักษณะเชิงรุก ด้วยการทำความเสียหาย ยึด ทำลายเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อผลทางการเมืองเป็นหลัก

1.2.18 การสนับสนุนการก่อความไม่สงบ : เป็นการปฏิบัติการเพื่อสร้างกลุ่มต่อต้านและสนับสนุนกลุ่มต่อต้านรัฐบาลขึ้นภายในประเทศเป้าหมาย

1.2.19 การปฏิบัติการทางทหารอื่นๆที่มีใช้สงคราม เช่น การปฏิบัติการในฐานะทหารรักษาพระองค์ขององค์พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ เป็นต้น

สรุปการปฏิบัติงานของหน่วยทหาร ในการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น เป็นการดำเนินการที่มีลักษณะเป็นการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือจากการสงคราม (Military Operation Other Than War) ที่มีรูปแบบเป็นการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความมั่นคงภายใต้บริบทของสังคมไทย

2. นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพบก (กองทัพบก, 2547)

นโยบายด้านกิจการพลเรือน

2.1 สนับสนุนและให้ความร่วมมือกับส่วนราชการ องค์กร และภาคประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติในด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฉีกกำลัง ในการแก้ไขสถานการณ์การก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

2.2 ดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการอย่างเต็มขีดความสามารถและให้ความสำคัญสูงสุด โดยถือเป็นความเร่งด่วนแรกที่จะต้องดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเร็ว

2.3 พัฒนาเพื่อความมั่นคงตามแนวชายแดน โดยดำเนินการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ พ.ศ. 2547 ทั้งนี้ให้เน้นการปฏิบัติในพื้นที่ตำบลชายแดนใน 30 จังหวัดชายแดนและจังหวัดปัตตานีเป็นหลัก

2.4 เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานภาครัฐและประชาชน ในพื้นที่รับผิดชอบแต่ละหน่วยในลักษณะประชุมสัมพันธ์ โดยกำหนดความเร่งด่วนให้กับชุมชนรอบค่ายทหารเป็นอันดับแรก รวมทั้งส่งเสริมให้กำลังประชาชนมีส่วนร่วมในการกิจสนับสนุนการแก้ปัญหาที่สำคัญของชาติ

3. นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพภาคที่ 3 (กองทัพภาคที่ 3, 2547)

นโยบายด้านกิจการพลเรือน

การดำเนินงานด้านกิจการพลเรือนของกองทัพภาคที่ 3 เป็นงานที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความสมานฉันท์ ระหว่างทหารกับฝ่ายพลเรือนและประชาชนในพื้นที่ ทั้งในสภาวะปกติและในสภาวะไม่ปกติ เพื่อสนับสนุนภารกิจทางทหาร ให้บรรลุเป้าหมายของชาติ ในการรักษาความมั่นคง ซึ่งถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้นและทหารทุกคน ที่จะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อฉีกกำลังให้คนในชาติ ทั้งฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือนและประชาชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในการสร้างประเทศชาติให้มีความมั่นคง

ปลอดภัยและเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการปฏิบัติ ดังนี้

3.1 การปฏิบัติงานด้านกิจการพลเรือนในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 ให้มุ่งเน้นการสร้างความสมานฉันท์ของคนในชาติทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ด้วยการประสานประโยชน์การทำงานร่วมกันและการจัดชุมชนสัมพันธ์ ในพื้นที่ชายแดนให้มุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อความมั่นคงร่วมกับจังหวัดเป็นหลัก โดยอาศัยแนวทางตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ พ.ศ. 2547 และบันทึกข้อตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านความมั่นคงพื้นที่ภาคเหนือ ระหว่างกองทัพภาคที่ 3 กับส่วนราชการพลเรือน โดยให้ดำเนินการสอดคล้องกับการปฏิบัติภารกิจหลักของกองทัพ

3.2 ดำเนินการตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทุกโครงการอย่างเต็มขีดความสามารถและให้ความสำคัญสูงสุด โดยถือว่าเป็นความเร่งด่วนแรก และจะต้องให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเร็ว โครงการพัฒนารูปแบบอื่นๆของทุกภาคส่วน ให้ดำเนินการในลักษณะผสมผสาน โดยยึดถือตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาตามแนวชายแดนอย่างยั่งยืนต่อไป

3.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการให้ความรู้และปลูกฝังอุดมการณ์รักชาติให้กับผู้นำชุมชนทุกระดับ รวมทั้งรณรงค์ปลุกกระแสการเข้ามามีส่วนร่วมการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม ตลอดจนปัญหาความมั่นคงของชาติอย่างเป็นรูปธรรม

3.4 ดำเนินการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ ทุกโครงการอย่างเต็มขีดความสามารถและให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยเร็ว ด้วยการใช้นโยบายพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

3.5 เสริมสร้างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ให้มีความอุดมสมบูรณ์ และให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำในการป้องกันและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

3.6 เสริมสร้างความรู้และปลูกฝังอุดมการณ์ให้กับ ผญบ. กำนัน และอบต. ในพื้นที่ภาคเหนือ ให้มีความรู้ในการอนุรักษ์ดิน น้ำ และทรัพยากรป่าไม้ และร่วมแก้ไขปัญหาภัยกับภาครัฐ

แนวคิด ตามโครงการพระราชดำริ

1. หญ้าแฝกกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2549)

1.1 ลักษณะของหญ้าแฝก

หญ้าแฝก (Vetiver grass) เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวตระกูลหญ้าชนิดหนึ่ง เช่นเดียวกับข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Vetiveria zizanioides* ซึ่งพบกระจายอยู่

ทั่วไปหลายพื้นที่ตามธรรมชาติ จากการสำรวจพบว่า มีกระจายอยู่ทั่วโลกประมาณ 12 ชนิด และสำรวจพบในประเทศไทย 2 ชนิด ได้แก่

1.1.1 กลุ่มพันธุ์หญ้าแฝกกลุ่ม ได้แก่ พันธุ์สุราษฎร์ธานี กำแพงเพชร 2 ศรีลังกา สงขลา 3 และพระราชทาน เป็นต้น

1.1.2 กลุ่มพันธุ์หญ้าแฝกดอน ได้แก่ พันธุ์ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ร้อยเอ็ด กำแพงเพชร 1 นครสวรรค์ และเลย เป็นต้น

1.2 ความเป็นมาของหญ้าแฝกกับการอนุรักษ์ดินและน้ำ

แนวความคิดในการนำหญ้าแฝกมาใช้เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำได้เริ่มขึ้นเมื่อ 50 ปี ที่ผ่านมานี้เองที่หมู่เกาะอินเดียตะวันตก สำหรับเกาะฟีจี บริษัทน้ำตาลปลูกหญ้าแฝก เพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำในไร่อ้อยมาแล้วมากกว่า 30 ปี ซึ่งประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี นายกรีนฟิลด์ นักอนุรักษ์ดินและน้ำ ฝ่ายวิชาการภูมิภาคเอเชียธนาคารโลก สังเกตเห็นว่าแนวหญ้าแฝกซึ่งปลูกเป็น แถววางความลาดชันของพื้นที่ในไร่อ้อยนั้น เมื่อเวลาผ่านไป 30 ปี สามารถทำให้พื้นที่นั้นปรับสภาพลดความลาดชันลงเป็นพื้นที่ชั้นบันไดดินได้โดยธรรมชาติในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ผสมผสานกับเทคนิคการเตรียมดิน และเพาะปลูกพืชหมุนเวียนซึ่งต้องอาศัยเวลา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรดิน ด้วยทรงเล็งเห็นว่าดินเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญเช่นเดียวกับน้ำ จึงมีพระราชดำริ ริเริ่มให้มีการนำหญ้าแฝกซึ่งเป็นพืชที่มีคุณลักษณะพิเศษที่รากมีความยาว หยั่งลึกแผ่กระจายเป็นตาข่ายลงไปดิน เสมือนกำแพงธรรมชาติที่มีชีวิต มาใช้แก้ปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน ที่ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมแก่ทรัพยากรดิน ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งที่นับวันจะแพร่ขยายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ จึงได้พระราชทานพระราชดำริเรื่องนี้ครั้งแรก เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2534 และได้มีพระราชดำริอย่างต่อเนื่องครอบคลุมการดำเนินงานทุกด้าน ทั้งการศึกษาวิจัยวิธีการปลูกและการใช้ประโยชน์ เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายและการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นหลัก โดยทรงเน้นการปลูกหญ้าแฝก อย่างถูกต้องและครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีปัญหาดังกล่าวทั่วประเทศ

การดำเนินงานสนองพระราชดำริ การพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น มีการบริหารงานในรูปของ คณะกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีนายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี เป็นประธานคณะกรรมการฯ มีหน้าที่รับผิดชอบด้านนโยบาย กำหนดกรอบแนวทางการดำเนินงานพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก และมีคณะอนุกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ รับผิดชอบด้านวิชาการ วางแผน และติดตามประเมินผล ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ดำเนินงานเพื่อสนองพระราชดำริของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ฉบับที่ 1 – 4 (ตั้งแต่พ.ศ. 2536 – ปัจจุบัน) เพื่อใช้เป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการวิจัยและพัฒนา การดำเนินงาน และติดตามประเมินผล การพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝก อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ มาอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2549)

1.3 คุณสมบัติพิเศษของหญ้าแฝก

กล่าวโดยสรุปแล้ว หญ้าแฝกมีคุณสมบัติบางประการที่เหมาะสมต่อการนำมาใช้ในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ คือ

1.3.1 หญ้าแฝกมีการแตกกอจำนวนมาก เบียดเสียดกันอย่างหนาแน่น และแข็งแรงกอดตั้งตรง สามารถปลูกติดต่อกันให้เป็นแถวหน้ากระดานเรียงหนึ่งได้ง่าย เปรียบเสมือนกำแพงด้านทาน ตะกอนดินที่ถูกน้ำกัดเซาะและพัดพามาให้ตกทับถมด้านหน้าแถวหญ้าแฝก และชะลอความเร็วของน้ำทำให้น้ำเอ่อและไหลซึมลงไปได้ดิน

1.3.2 ลำต้นเหนือดินซึ่งมีข้อถี่และข้อที่เกิดจากการงอปล้อง เมื่อหญ้าแฝกมีอายุใกล้ออกดอกจะแตกหน่อและรากใหม่ออกมาเสมอ เมื่อตะกอนดินทับถมจึงสามารถตั้งกอใหม่ได้

1.3.3 กอหญ้าแฝกสามารถตัดต้นและใบ ให้แตกหน่อใหม่ ต้นและใบใช้เป็นวัสดุคลุมดินรักษาความชุ่มชื้น และเพิ่มแร่ธาตุอาหารพืชให้แก่ดินเมื่อย่อยสลายแล้ว เช่นเดียวกับปุ๋ยหมัก ผลพลอยได้จากหญ้าแฝกค่อน สามารถตัดใบไปสานเป็นตับแฝกทำหลังคาได้ หญ้าแฝกหอมใบอ่อนใช้เป็นอาหารสัตว์เลี้ยงวัวและควายได้ และใบหญ้าแฝกหอมเมื่อตากแห้งดีแล้วนำไปทำพวงหรีดหรือดอกไม้ประดิษฐ์ เครื่องถักจักสาน เช่น หมวก ตะกร้า เป็นต้น

1.3.4 รากหญ้าแฝก หญ้าแฝกมีรากที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เส้นโตหยังลึกลงไปดิน และแตกแขนงเป็นรากฝอยประสานกันแน่นเหมือนตาข่ายหรือร่างแห เกาะยึดดินให้มีความแข็งแรงมั่นคง การปลูกหญ้าแฝกติดต่อกันระบบรากจะเป็นเสมือนม่านใต้ดินชะลอการไหลซึมของน้ำใต้ดิน ทำให้ความชื้นในดินเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถป้องกันการกัดเซาะของน้ำที่ทำให้เกิดร่องขนาดเล็กและขนาดใหญ่ รากหญ้าแฝกยังสามารถดูดซึมสารเคมี แร่ธาตุอาหารพืชที่ถูกชะล้างลงไปดิน เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันและกำจัดแมลงศัตรูพืชเก็บไว้ในต้นหญ้าแฝก เป็นการป้องกันไม่ให้สารเคมีเหล่านั้นไหลลงไปยังแหล่งน้ำ ทำให้น้ำมีคุณภาพ

1.3.5 การกระจายพันธุ์ของหญ้าแฝก พันธุ์หญ้าแฝกที่ได้รับการคัดเลือกแล้วจะมีการกระจายพันธุ์ด้วยเมล็ดน้อย หรือแทบไม่มีเลย จึงไม่อยู่ในลักษณะของวัชพืช สามารถปลูกได้ในสวนผลไม้และพื้นที่เกษตรทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการดูแลรักษาเสมอ จะไม่ปรากฏว่ามีหญ้าแฝกต้นเล็กๆ ที่งอกจากเมล็ดขึ้นในบริเวณกอหญ้าแฝกเลย

1.3.6 แถวหญ้าแฝกหรือแนวรั้วหญ้าแฝก กินเนื้อที่ไม่กว้างเช่นความกว้างประมาณ 1 ถึง 1.5 เมตร สามารถปลูกพืชเศรษฐกิจได้ชิดแนวหญ้าแฝก จึงทำให้เสียพื้นที่น้อย

1.3.7 การขยายผล การใช้หญ้าแฝกในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำนั้น เกษตรกรสามารถทำได้ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป หากพยายามทำความเข้าใจและประสงค์จะรักษาทรัพยากรดินไม่ให้เสื่อมโทรม มีศักยภาพในการผลิตสูง หรือช่วยป้องกันการกัดเซาะของน้ำ ไม่ให้เกิดตะกอนดินไหลลงไปทับถมยังแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นผลดีต่อสังคมโดยรวม

1.4 วิธีการปลูกหญ้าแฝก

1.4.1 การปลูกแทนคันดินเพื่อการอนุรักษ์ดินและความชุ่มชื้น : ปลูกหญ้าแฝกเป็นแถวตามแนวระดับขวางความลาดเท ในต้นฤดูฝนโดยการไถพรวนดิน และทำร่องจำนวน 1 ร่องไถ แล้วปลูกหญ้าแฝกลงในร่องไถ ระยะปลูกระหว่างคันหรือกอห่างกันประมาณ 5 ซม. ปลูก 1 ต้น/หลุม หรือปลูก 1 ถึง 3 หน่อ/หลุม ระยะห่างระหว่างแถวแฝกจะไม่เกิน 2 เมตร ตามแนวตั้ง หญ้าแฝกจะเจริญเติบโตแตกกอชิดกันภายใน 4 - 6 เดือน หรือ 1 - 3 ฤดูเพาะปลูก กรณีพื้นที่แห้งแล้ง ควรตัดหญ้าแฝกให้สูงประมาณ 30 - 50 ซม. เพื่อเร่งให้มีการแตกกอ 1 - 2 เดือน/ครั้ง

1.4.2 การปลูกเพื่อควบคุมร่องน้ำและกระจายน้ำ : การปลูกหญ้าแฝกเพื่อควบคุมร่องน้ำไม่ให้ถูกกัดเซาะพังทลายมากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดคันดินกั้นน้ำ จะต้องมีการเตรียมกล้าหญ้าแฝกเป็นอย่างดี เช่น เพาะชำกล้าหญ้าแฝกในถุงพลาสติก จนกระทั่งแตกกอเต็มถุงและแข็งแรงดีแล้วจึงนำไปปลูกในร่องน้ำ โดยขุดหลุมปลูกขวางร่องน้ำเป็นแนวตรง หรือเป็นแนวหัวลูกศรย้อนทางกับทิศทางน้ำไหล อาจใช้กระสอบทรายหรือก้อนหินช่วยทำคันเสริมฐานให้มั่นคงตามแนวปลูกหญ้าแฝก ควรปลูกหญ้าแฝกให้ชิดติดกัน ระยะห่างระหว่างแนวปลูกหญ้าแฝกจะไม่เกิน 2 เมตร ตามแนวตั้ง

1.4.3 การปลูกเพื่อรักษาความชุ่มชื้นในสวนผลไม้ : ควรปลูกในสวนผลไม้ระยะที่ไม้ผลยังไม่โต หรือปลูกก่อนที่จะลงไม้ผล ระยะห่างระหว่างแถวของหญ้าแฝกขึ้นอยู่กับระยะปลูกของไม้ผล โดยปลูกแถวหญ้าแฝกขนานไปกับแถวของไม้ผล ห่างจากแถวไม้ผลประมาณ 1.5 เมตร แถวหญ้าแฝกจะป้องกันดินพังทลายและรักษาความชุ่มชื้นของดิน อีกทั้งการนำใบหญ้าแฝกมาคลุมโคนต้นไม้ผล จะเป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการรักษาความชุ่มชื้นของดินเพิ่มขึ้น

1.4.4 การปลูกรอบขอบสระเพื่อกรองตะกอนดิน : ปลูกหญ้าแฝกตามแนวระดับที่ระดับน้ำสูงสุดท่วมถึง 1 แนว และปลูกเพิ่มขึ้นอีก 1 - 2 แนวเหนือแนวแรก ซึ่งขึ้นอยู่กับความลึกของขอบสระ ระยะปลูกระหว่างต้น 5 ซม. โดยขุดหลุมปลูกต่อเนื่องกันไป และควรดูแลปลูกซ่อมแซมให้แถวหญ้าแฝกเจริญเติบโตหนาแน่น เมื่อน้ำไหลบ่ามาลงสระ ตะกอนดินที่ถูกพัดพามากับน้ำจะติดค้างอยู่ที่แถวหญ้าแฝก และระบบรากของหญ้าแฝก ยังช่วยยึดดินรอบๆขอบสระ

ไม่ให้เกิดการพังทลาย นอกจากนี้ยังปลูกตามขอบถนน ไร่นาทาง คลองส่งน้ำ พื้นที่ลาดชันทั่ว ๆ ไป เพื่อยึดดิน และฟื้นฟูดินเสื่อมโทรม เป็นต้น

สรุป ในสภาวะแวดล้อมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงไป คือพื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็วทำให้การตกของฝนแปรปรวนไม่แน่นอน ความรุนแรงของพายุฝนมีมากขึ้น มีน้ำท่วมฉับพลัน บางพื้นที่แห้งแล้งมีผลกระทบต่อทุกคนทั้งชุมชนเมืองและชนบท ดังนั้นจึงควรมีการปลูกหญ้าแฝกในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ตามแนวพระราชดำริ โดยนำหญ้าแฝกมาปลูกร่วมกับการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก ซึ่งสามารถทำได้อย่างรวดเร็วหากทุกคนมีส่วนร่วม และปลูกได้เป็นพื้นที่กว้างขวาง สามารถป้องกันปัญหาน้ำท่วมอย่างฉับพลัน ลดความแห้งแล้งทั้งในพื้นที่เพาะปลูก และชุมชนเมือง เช่น การปลูกหญ้าแฝกเพื่อชะลอความเร็วของน้ำ ตามทางน้ำธรรมชาติ และพื้นที่ลาดชันต่าง ๆ เพื่อป้องกันหรือลดการชะล้างพังทลายของหน้าดิน รักษาความชุ่มชื้นในดิน ลำต้นของหญ้าแฝกจะช่วยกรองกักเก็บตะกอนดิน ส่วนรากของหญ้าแฝกซึ่งหยั่งลึกลงไปดินทำหน้าที่เสมือนกำแพงใต้ดิน จะช่วยให้น้ำฝนซึมลงสู่ดินล่าง ช่วยให้ดินมีการระบายน้ำดี

2. แนวพระราชดำริทฤษฎีการพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้โดยการใช้ทรัพยากรที่เอื้ออำนวย สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ให้เกิดประโยชน์สูงสุด : Check Dam (สมชาย รัศมี, 2550 : 20-23)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่รอดของป่าไม้เป็นอย่างดี ทรงเสนออุปกรณ์อันเป็นเครื่องมือที่จะใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ที่ได้ผลดียิ่ง กล่าวคือปัญหาที่สำคัญที่เป็นตัวแปรแห่งความอยู่รอดของป่าไม้นั้น “น้ำ” คือสิ่งที่ขาดไม่ได้โดยแท้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงแนะนำให้ใช้ฝายกั้นน้ำหรือที่เรียกว่า Check Dam หรืออาจเรียกขานกันว่า “ฝายชะลอความชุ่มชื้น” ก็ได้เช่นกัน

Check Dam คือสิ่งก่อสร้างขวางกั้นทางเดินของน้ำ ซึ่งปกติมักจะกั้นห้วยลำธารขนาดเล็กในบริเวณที่เป็นต้นน้ำหรือพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ทำให้มีน้ำสามารถดำรงชีพอยู่ได้ และหากช่วงที่น้ำไหลแรงก็สามารถชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง และกักเก็บตะกอนไม่ให้ไหลเทลงไปในบริเวณลุ่มน้ำตอนล่าง นับเป็นวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำได้ดีมากวิธีการหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานพระราชานุญาตว่า การปลูกทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้น

“...จะต้องสร้างฝายเล็กเพื่อหนูนน้ำส่งไปตามเหมือง ไปใช้ในพื้นที่เพาะปลูกทั้งสองด้าน ซึ่งจะให้น้ำค่อย ๆ แผ่ขยายออกไปทำความชุ่มชื้นในบริเวณนั้นด้วย...”

ในส่วนจากรูปแบบและลักษณะ Check Dam นั้น ได้พระราชทานพระราชดำรัสว่า

“...ให้พิจารณาคำเนิการสร้างฝายราคาประหยัด โดยใช้วัสดุราคาถูกและหาง่ายในท้องถิ่นเช่น แบบทิ้งหินคลุมด้วยตาข่ายปิดกั้นร่องน้ำกับลำธารเล็กเป็นระยะๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำและตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่กักเก็บไว้จะซึมเข้าไปในดิน ทำให้ความชุ่มชื้นขึ้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองข้าง ต่อไปจะสามารถปลูกพันธุ์ไม้ป้องกันไฟ พันธุ์ไม้โตเร็วและพันธุ์ไม้ไม่ทิ้งใบ เพื่อฟื้นฟูที่ต้นน้ำลำธาร ให้มีสภาพเขียวชอุ่มเป็นลำดับ...”

ประเภทของ Check Dam นั้น ทรงแยกออกเป็น 2 ประเภท ดังพระราชดำรัส คือ

“...Check Dam มี 2 อย่าง ชนิดหนึ่งสำหรับให้มีความชุ่มชื้นรักษาความชุ่มชื้น อีกอย่างสำหรับป้องกันมิให้ทรายลงในอ่างใหญ่...”

จึงอาจกล่าวได้ว่า Check Dam นั้นประเภทแรกคือฝายต้นน้ำลำธารหรือฝายชะลอความชุ่มชื้น ส่วนประเภทที่สองนั้นเป็นฝายดักตะกอนนั่นเอง

การสร้าง Check Dam พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯพระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมในรายละเอียดว่า

“... สำหรับ Check Dam ชนิดป้องกันมิให้ทรายลงไปในอ่างใหญ่ จะต้องทำให้ดีและลึก เพราะทรายลงมากจะกักเก็บไว้ ถ้าน้ำเต็มทรายจะข้ามไปลงอ่างใหญ่ได้ ถ้าเป็น Check Dam สำหรับรักษาความชุ่มชื้นไม่จำเป็นต้องขุดลึกเพียงแต่กักน้ำให้ลงไปในดิน แต่แบบกักทรายนี้จะต้องทำให้ลึกและออกแบบอย่างไรไม่ให้น้ำลงมาแล้วไล่ทรายออกไป...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯได้พระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพิจารณาสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น เพื่อสร้างระบบวงจรน้ำแก่ป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือ

“...ให้ดำเนินการสำรวจหาทำเลสร้างฝายต้นน้ำลำธาร ในระดับที่สูงที่ใกล้บริเวณยอดเขามากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ลักษณะของฝายดังกล่าว จำเป็นจะต้องออกแบบใหม่ เพื่อให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ปริมาณมากพอสมควรเป็นเวลานาน 2 เดือน การเก็บรักษาน้ำสำรองได้นานหลังจาก ฤดูฝนผ่านไปแล้ว จะทำให้มีปริมาณน้ำหล่อเลี้ยง และประดับประดองกล้าไม้พันธุ์ที่แข็งแรงและโตเร็ว ที่ใช้ปลูกแซมในป่าแห้งแล้งอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยการจ่ายน้ำออกไปรอบ ๆ ตัวฝายให้สามารถตั้งตัวได้...”

2.1 Check Dam ตามแนวพระราชดำริ กระทำได้ 3 รูปแบบคือ

2.1.1 Check Dam แบบท้องถิ่นเบื้องต้น : เป็นการก่อสร้างด้วยวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น กิ่งไม้และท่อนไม้ล้มขอนนอนไพร ขนบด้วยก้อนหินขนาดต่างๆในลำห้วย ซึ่งเป็นการก่อสร้างแบบง่ายๆ ก่อสร้างในบริเวณตอนบนของลำห้วยหรือร่องน้ำซึ่งจะสามารถดักตะกอนชะลอกการไหลของน้ำ และเพิ่มความชุ่มชื้นบริเวณรอบฝายได้เป็นอย่างดี วิธีการนี้สิ้นเปลือง

ค่าใช้จ่ายน้อยมาก หรืออาจไม่มีค่าใช้จ่าย นอกจากใช้แรงงานเท่านั้น การก่อสร้าง Check Dam แบบ
ง่ายนี้สามารถทำได้หลายวิธี เช่น

- 2.1.1.1 ก่อสร้างด้วยท่อนไม้ขนาดด้วยหิน
- 2.1.1.2 ก่อสร้างด้วยท่อนไม้ขนาดด้วยลวดบรจูดินหรือทราย
- 2.1.1.3 ก่อสร้างแบบคอกหมูแกนดินอัดขนาดด้วยหิน
- 2.1.1.4 ก่อสร้างแบบเรียงด้วยหินแบบง่าย
- 2.1.1.5 ก่อสร้างแบบคอกหมูหินทิ้ง
- 2.1.1.6 ก่อสร้างแบบคอกหมูลวดทรายซีเมนต์
- 2.1.1.7 ก่อสร้างแบบหลักคอนกรีตหินทิ้ง
- 2.1.1.8 ก่อสร้างแบบลวดทรายซีเมนต์
- 2.1.1.9 ก่อสร้างแบบคันดิน
- 2.1.1.10 ก่อสร้างแบบหลักไม้ไผ่สานขัดกัน อันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน

2.1.2 Check Dam แบบเรียงด้วยหินค่อนข้างถาวร : ก่อสร้างด้วยการเรียงหินเป็น
ผนังกั้นน้ำ ก่อสร้างบริเวณตอนกลางและตอนล่างของลำห้วยหรือร่องน้ำ จะสามารถดักตะกอนและ
เก็บกักน้ำในช่วงฤดูแล้งได้บางส่วน

2.1.3 Check Dam แบบคอนกรีตเสริมเหล็ก : เป็นการก่อสร้างแบบถาวร
ส่วนมากจะดำเนินการในบริเวณตอนปลายของลำห้วยหรือร่องน้ำ จะสามารถดักตะกอนและเก็บกัก
น้ำในฤดูแล้งได้ดี ค่าก่อสร้างเฉลี่ยประมาณ 40,000-50,000บาท แล้วแต่ขนาดของลำห้วยซึ่งควรมี
ความกว้างไม่เกิน 4 เมตร

2.2 ข้อพิจารณาหรือข้อคำนึงในการสร้าง Check Dam

2.2.1 ควรสำรวจสภาพพื้นที่ วัสดุก่อสร้างตามธรรมชาติ และรูปแบบ Check
Dam ที่เหมาะสมกับภูมิประเทศมากที่สุด

2.2.2 ต้องคำนึงถึงความแข็งแรงให้มากพอที่จะไม่เกิดการพังทลายเสียหาย ยามที่
ฝนตกหนักและกระแสน้ำไหลแรง

2.2.3 ควรก่อสร้างในพื้นที่ช่วงที่ลำห้วยมีความลาดชันต่ำ เพื่อที่จะได้ Check
Dam ในขนาดที่ไม่เล็กเกินไป อีกทั้งยังสามารถกักน้ำและตะกอนได้มากพอสมควร และในลำห้วย
ที่มีความชันสูงก็ควรสร้าง Check Dam ให้ถี่ขึ้น

2.2.4 วัสดุก่อสร้าง Check Dam ประเภทกิ่งไม้ ท่อนไม้ ที่นำมาใช้ในการสร้าง
จะต้องระมัดระวังใช้เฉพาะไม้ล่อนขนอนไพรเป็นลำดับแรก ก่อนที่จะใช้กิ่งไม้ ท่อนไม้จากการ
ลิดกิ่ง ถ้าจำเป็นให้ใช้น้อยที่สุด

2.2.5 ถ้าสร้าง Check Dam แบบคอกหมูแกนดินอัดแน่น ควรมีทางระบายน้ำ ด้านข้างเพื่อ ป้องกันน้ำกัดเซาะสันฝายจากการที่มีฝนตกหนักจนมีน้ำหลากมาก

2.2.6 ควรปลูกไม้ยืนต้นยึดดินบนสันฝาย เช่น หลู่ผู่ แผล ไคร้ น้ำ หรือไม้ชนิด อื่นๆ ที่สามารถขึ้น ได้ดีบนที่ขึ้น

2.2.7 ควรดำเนินการก่อสร้าง Check Dam หลังฤดูฝนหรือหลังน้ำหลาก และทุกปี ควรมีการบำรุงรักษา ขุดลอกตะกอน ซ่อมแซมสันฝายและทางระบายน้ำล้นอยู่เป็นประจำ

2.3 แนวทางที่เหมาะสมในการสร้าง Check Dam

ก่อนดำเนินการควรสำรวจร่องน้ำลำห้วยในพื้นที่ที่มีปัญหาการพังทลายของดิน หรือปัญหาพื้นที่ขาดความชุ่มชื้น โดยพิจารณาถึงความลาดชันของร่องน้ำและสำรวจหาข้อมูล ปริมาณน้ำไหลในร่องน้ำมาใช้ประกอบการเลือกตำแหน่งสร้าง Check Dam ดังนี้

2.3.1 ในพื้นที่ลาดชันสูง : ในกรณีที่มีความกว้างของลำห้วยไม่เกิน 2 เมตร ควร สร้างฝายผสม ใช้วัสดุธรรมชาติ ไม้ท่อน หิน กุงบรรจุหินหรือทราย แต่ถ้าความกว้างของลำห้วย มากกว่า 2 เมตร หรือในลำห้วยมีน้ำมาก ควรเพิ่มโครงสร้างของ Check Dam เป็นแบบคอกหมูที่มี โครงสร้างหลายระดับ มากน้อยตามปริมาณน้ำ

2.3.2 ในพื้นที่ลาดชันปานกลาง : ควรสร้าง Check Dam แบบคอกหมูหรือแบบ ทิ้งหินของชาวบ้าน ถ้าแบบคอกหมูให้ใช้หินเรียงหรือกระสอบทรายผสมซีเมนต์ขนาดบโครงสร้าง

2.3.3 ในพื้นที่ลาดชันต่ำ : ในกรณีที่มีน้ำมาก ควรสร้างฝายคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ถ้าน้ำไม่มากนักและความกว้างไม่เกิน 2 เมตร อาจใช้ถุงทรายผสมซีเมนต์ได้

2.4 นานาประโยชน์จาก Check Dam อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2.4.1 ช่วยลดการพังทลายของดินและลดความรุนแรงของกระแสน้ำในลำห้วย ทำให้ระยะเวลาการไหลของน้ำเพิ่มมากขึ้น ความชุ่มชื้นมีเพิ่มขึ้น และแผ่ขยายกระจายความชุ่มชื้น ออกไปเป็นวงกว้างในพื้นที่ทั้งสองฝั่งของลำห้วย

2.4.2 ช่วยกักเก็บตะกอนที่ไหลลงมากับน้ำในลำห้วยได้ดี เป็นการช่วยยึดอายุ แหล่งน้ำตอนล่าง ให้ดินเงินช้าลง คุณภาพของน้ำมีตะกอนปะปนน้อยลง

2.4.3 เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่พื้นที่ จากการที่ความชุ่มชื้นเพิ่มมากขึ้นความหนาแน่นของพันธุ์พืชย่อมจะมีมากขึ้น

2.4.4 การที่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้บางส่วนนี้ทำให้เกิดเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ และใช้เป็นแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคของมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนนำไปใช้ในการเกษตรได้อีก ด้วย Check Dam จึงนับเป็นพระราชดำริที่เป็นทฤษฎีการพัฒนาป่าไม้ที่ยังประโยชน์สุขแก่ มนุษยชาติทั้งมวล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้างานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับการดำเนินโครงการณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สรุปได้ดังนี้

ฉพล รังสรรค์สวัสดิ์ (2552 : 73) ได้ศึกษาการจัดการความรู้ในหน่วยทหารที่ดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่ภาคเหนือ จากผลการศึกษาพบว่า การจัดการความรู้ในหน่วยทหารที่ดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ควรตระหนักถึงความพร้อมของหน่วยในการดำเนินงาน เนื่องจากหน่วยทหารเหล่านั้น ยังมีภารกิจงานประจำ และภารกิจพิเศษ ที่ได้รับมอบหมายจากหน่วยเหนือเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นแต่ละหน่วยต่างก็มีคุณลักษณะ และการจัดของหน่วยที่แตกต่างกัน ดังนั้นการดำเนินการจัดการความรู้จึงควรเป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยจัดทำเป็นกลุ่มย่อย ก่อนที่จะขยายผลสู่กลุ่มใหญ่ต่อไป และกำหนดแนวทางจัดการความรู้เป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดคน โยบายและประกาศนโยบายการจัดการความรู้, การกำหนดขอบเขตและความรู้ที่จำเป็น , การจัดตั้งทีมผู้ชำนาญการจัดการความรู้, การประเมินความพร้อมของหน่วยทหาร , การดำเนินการจัดการความรู้ , การบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลง และการประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งการดำเนินการจัดการความรู้ในหน่วยทหารในระยะเริ่มแรก ไม่ควรมองข้ามต่อความล้มเหลว เนื่องจากมีผลต่อการสร้างความรู้ใหม่ ควรพิจารณาการเข้าถึงขั้นความลับของความรู้บางประเภท และควรมีการจัดทำคู่มือในการดำเนินการจัดการความรู้ของหน่วยที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อขยายผลไปยังหน่วยอื่น และพัฒนาไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ต่อไป

ยงยศ คงแถวทอง (2553 : 72) ได้นำเสนอการพัฒนาชุมชนตามแนวชายแดน ซึ่งจากการศึกษาการพัฒนาชุมชนตามแนวชายแดนด้วยโครงการปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ กรณีศึกษาบ้านสันติคีรี ดอยแม่สลอง อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย ทราบว่า การพัฒนาชุมชนตามแนวชายแดนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ นั้น ควรให้ความสำคัญกับปัจจัยต่อไปนี้

1. การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสารและประชาสัมพันธ์ ถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธิดำเนินการ และประโยชน์ของโครงการที่ชุมชนจะได้รับ โดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการ ระหว่างดำเนินการ และหลังเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจกับชุมชน ให้ทราบถึงประโยชน์และคุณค่าของสิ่งที่จะร่วมกันทำ

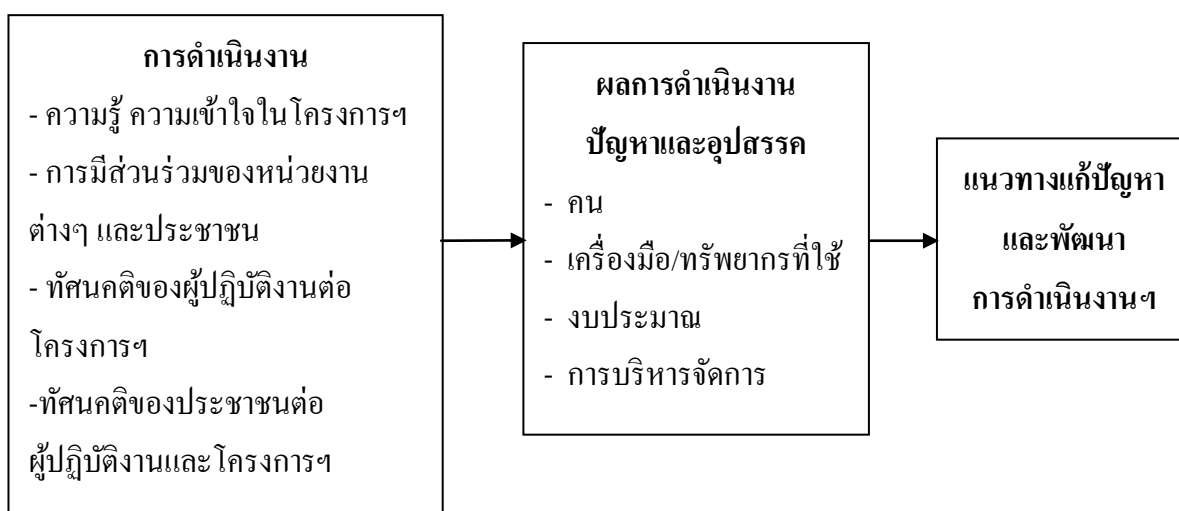
2. สร้างการยอมรับและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการฯ ให้ชุมชนทราบถึงผลกระทบที่ชุมชนพึงจะได้รับจากโครงการฯ ทั้งในด้านดีและด้านลบอย่าง

ละเอียด เมื่อชุมชนได้ข้อมูลที่ต้องการก็ยอมเลือกหนทางปฏิบัติได้อย่างมั่นใจ เกิดการยอมรับและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานและผลการดำเนินงานประสบผลสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ฯลฯ.....

กรอบความคิดของการวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของ กองทัพอากาศที่ 3 เป็นการศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติว่า จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่กำหนดไว้ใน ความมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์ของโครงการอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จ/ ประสิทธิภาพของโครงการฯ และมีแนวทางการแก้ปัญหา/พัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯ อย่างไร จากการศึกษาตัวแบบเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ ใน 3 ตัวแบบคือ ตัวแบบทางการจัดการ, ตัวแบบทางการพัฒนาองค์กร ของ วรเดช จันทรรักษ์ และตัวแบบสหองค์การในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ของ สมบัติ ชำรงธัญวงศ์ เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับข้อมูลเบื้องต้นที่มีอยู่เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการฯ สามารถนำมาประยุกต์ให้สอดคล้อง และกำหนดเป็นกรอบความคิดของการวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2-4 แสดงกรอบความคิดของการวิจัย

บทที่ 3

การดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3

ความเป็นมาของโครงการฯ

ปัจจุบันประเทศไทย ต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกินขีดจำกัด พื้นที่ป่าของประเทศถูกบุกรุกทำลายไปอย่างมากมายมหาศาล โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีความลาดชัน ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้เกิดผลกระทบเสียหายรุนแรง พื้นที่เกิดความแห้งแล้งเป็นภัยแล้งตามมา ในฤดูฝนก็เกิดการชะล้างพังทลายของดิน เกิดอุทกภัยและภัยพิบัติ โดยปัญหาเหล่านี้ยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จะทรงพระราชทานแนวทางแก้ปัญหา โดยให้มีโครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) และแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อเป็นเครื่องมือในการช่วยเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ด้วยวิธีง่ายๆ ประหยัด และได้ผลดี มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2527 แต่จนถึงขณะนี้ การนำไปปฏิบัติ เมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย นับว่ามีจำนวนน้อยมาก ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กองทัพบกโดยกองทัพภาคที่ 3 ได้พิจารณาเห็นว่า พื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ที่สำคัญของประเทศไทย ได้ประสบกับปัญหาดังกล่าวอย่างรุนแรงมาช้านาน และเพื่อเป็นการสนองพระราชดำริ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงกำหนดเป็นนโยบายให้ทุกหน่วยในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อช่วยเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ และเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น(กองทัพภาคที่ 3, 2547) ซึ่งหน่วยขึ้นตรงกองทัพภาคที่ 3 ก็ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2547 เช่น

- กองกำลังผาเมือง ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่เชียงใหม่และเชียงราย จำนวน 19,885 ฝาย (กันยายน 2556)

- กองกำลังนเรศวร ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่ตากและแม่ฮ่องสอน จำนวน 11,500 ฝาย (กันยายน 2556) เป็นต้น

และในปี พ.ศ.2554 ซึ่งเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ครบ 84 พรรษา กองทัพอากาศได้จัดทำ “โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ป่าภาคเหนือ เฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา (5 ธันวาคม 2554)” ขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ครบ 84 พรรษา และเป็นการสนองพระราชดำริด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือ จำนวน 9 กลุ่มน้ำ (ปิง วัง ยม น่าน สาละวิน กก สะแกกรัง ป่าสัก และเจ้าพระยา) ระยะเวลาดำเนินการตามแผนงาน 5 ปี ตั้งแต่ ตุลาคม 2554 – กันยายน 2559 (กองทัพอากาศที่ 3, 2554) ซึ่งหน่วยขึ้นตรงกองทัพอากาศที่ 3 ก็ได้จัดทำโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก รองรับโครงการฯของกองทัพอากาศที่ 3 ดังกล่าว

โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษาครบ 84 พรรษา (กองกำลังผามเมือง, 2554)

1. หลักการและเหตุผล

จากการที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธารถูกทำลายเป็นจำนวนมาก ทำให้ปัญหาเกี่ยวกับน้ำที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ทั้งในด้านการขาดแคลนน้ำในห้วงฤดูแล้งตามท้องที่ต่างๆทั่วประเทศ เกิดภาวะน้ำท่วมและการพังทลายของหน้าดินในฤดูฝน ทำความเสียหายให้กับพืชผลและชุมชน ตลอดจนการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมของทรัพยากรน้ำในทุกภูมิภาคมีสภาพปัญหาน้ำใกล้เคียงกัน สำหรับภาคเหนือโดยทั่วไปมีปัญหาการขาดแคลนน้ำเกิดขึ้น เฉพาะบางพื้นที่และตามฤดูกาล แต่บางพื้นที่ต้องการการป้องกันภัยเนื่องจากน้ำท่วม ซึ่งมีสาเหตุมาจาก ป่าไม้บริเวณต้นน้ำลำธารถูกทำลายลงไปมาก และการนำเอาทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ก็ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการที่เหมาะสมเพื่อรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่มีสภาพเสื่อมโทรมลงส่งผลกระทบต่อพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ต่อระบบนิเวศและอนุนิยมิวิทยา เนื่องจากปัญหาฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ปัญหาขาดระบบควบคุมปริมาณน้ำ และขาดระบบการกระจายน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงตระหนักถึงทุกข์เข็ญของพสกนิกรผู้ยากไร้ที่ต้องประสบปัญหาภัยแล้ง นับเนื่องจากคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2498 ทรงมีพระราชดำริพระราชทาน “ ฝายชะลอความชุ่มชื้นหรือฝายต้นน้ำลำธาร ” (Check Dam) เพื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้ผืนดิน ด้วยวิธีง่ายๆ ประหยัดและได้ผลดี สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ

เนื่องในวโรกาสมหามงคล ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระชนมายุครบ 84 พรรษา กองกำลังผาเมือง ร่วมกับ คณะทำงาน โครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝกสนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้จัดทำโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษาขึ้น บริเวณหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และบริเวณใกล้เคียง ในพื้นที่อำเภอชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการปลูกจิตสำนึกของราษฎรให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร สามารถพึ่งตนเอง โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้ข้าราชการและประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้รวมพลังความจงรักภักดีเข้าร่วมรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก สอนองพระมหากษัตริย์คุณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ทรงพระราชทานพระราชดำริการแก้ปัญหาภัยแล้งด้วยฝายต้นน้ำและแฝก

2.2 เพื่อสร้างและประสานความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจ ในการฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ของข้าราชการและประชาชนทุกหมู่เหล่ารวมถึงเยาวชน ที่จะสืบสานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สอนองแนวพระราชดำริให้ยั่งยืน รวมถึงขยายภูมิปัญญา การสร้างฝาย – แฝก และประโยชน์ที่จะได้รับ สู่ทุกชุมชนในพื้นที่ต้นน้ำ

2.3 เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในท้องถิ่นทุรกันดาร ให้มีน้ำ มีป่าไม้ มีการอนุรักษ์ธรรมชาติ อันเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ เสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยั่งยืน

2.4 เพื่อชะลอความชุ่มชื้นในลำห้วย เพิ่มพื้นที่ความชุ่มชื้นบนผิวดินและในดิน

2.5 ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ และความหนาแน่นของพันธุ์พืช

2.6 เพื่อเก็บกัก/ชะลอน้ำไว้ ลดความรุนแรงของกระแสน้ำในลำห้วย ลดการพังทลายของดิน

2.7 กระจายความชุ่มชื้น สร้างระบบการควบคุมไฟป่าด้วยแนวป้องกันไฟป่าเปียก

3. เป้าหมาย

ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำลำธารขนาดเล็ก (Check Dam) ตามลำห้วยสาขา ลำห้วยหลัก ที่แล้งน้ำมานาน และบริเวณลำห้วย ลำธารที่มีน้ำน้อยในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร พื้นที่แห้งแล้งและพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย ตามหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และบริเวณใกล้เคียง ในพื้นที่

อ.เวียงแหง อ.เชียงดาว อ.ไชยปราการ อ.ฝาง และ อ.แม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ และ อ.แม่จัน อ.แม่ฟ้าหลวง อ.แม่สาย อ.เชียงแสน อ.เชียงของ อ.เวียงแก่น และอ.เวียง จังหวัดเชียงราย จำนวนทั้งสิ้น 29,000 ฝาย โดยแบ่งเป็นเป้าหมายปี 2555 จำนวน 5,000 ฝาย และเป้าหมายปี 2556-2559 ปีละจำนวน 6,000 ฝาย

4. วิธีดำเนินการ

- 4.1 ประชุมปรึกษาหารือ และวางแผนกิจกรรม
- 4.2 สร้างความรู้/ความเข้าใจ และแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
- 4.3 ระดมทรัพยากรแรงงาน
- 4.4 ดำเนินการก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธารขนาดเล็กในพื้นที่
- 4.5 ประเมินผลการดำเนินการ

5. ห้วงดำเนินการ : ตั้งแต่ ตุลาคม 2554 – กันยายน 2559

6. งบประมาณ : ขอรับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ดังนี้

6.1 งบประมาณ จากกองทัพบก ส่วนราชการ ภาคเอกชน และประชาชน ที่มีส่วนร่วม

6.2 ปูนซีเมนต์ จากบริษัทปูนซีเมนต์นครหลวงจำกัด(มหาชน)และภาคเอกชนอื่นๆ

7. หน่วยรับผิดชอบโครงการ กองกำลังผาเมือง ร่วมกับ คณะทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ข้าราชการและประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้รวมพลังแผ่นดิน ถวายความจงรักภักดี สนองแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาภัยแล้งอย่างยั่งยืน ด้วยรูปแบบบูรณาการ อย่างพร้อมเพรียงกัน

8.2 เยาวชนและคนไทยทุกคนทุกหมู่เหล่า มีความรู้รักสามัคคี และมีจิตสำนึกในการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการช่วยฟื้นฟูสภาพดิน น้ำ ป่าไม้ ด้วยฝายต้นน้ำขนาดเล็ก และแฝก

8.3 ทำให้ช่วยเก็บกักน้ำ ชะลอน้ำไว้ให้อยู่บนพื้นผิวดิน ได้นานขึ้น น้ำมีเวลาซึมซับลงดินไม่ให้ไหลทิ้งไปสูญเปล่า ดินเก็บ(อุ้ม)น้ำไว้เกิดความชุ่มชื้น

8.4 เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่พื้นที่ จากการที่ความชุ่มชื้นเพิ่มมากขึ้น ความหนาแน่นของพันธุ์พืชก็ย่อมจะมีมากขึ้น

8.5 กระจายความชุ่มชื้น สร้างระบบการควบคุมไฟฟ้าด้วยแนวป้องกันไฟฟ้าเปียก

8.6 ลดการพึ่งพาทายดิน ลดความรุนแรงของกระแสน้ำในลำห้วย

8.7 ราษฎรในพื้นที่อำเภอชายแดน จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย จำนวน 12 อำเภอ ได้รับประโยชน์จากการสร้างฝายในระยะยาว โดยจะมีน้ำอุปโภค บริโภค และใช้ในการเกษตรกรรม

วิธีการดำเนินงาน ตามโครงการฯ

กองกำลังผาเมือง ได้มอบความรับผิดชอบให้หน่วยขึ้นตรง และหน่วยขึ้นควบคุมทางยุทธการ ดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เสด็จพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสมหามงคล เสด็จพระชนมพรรษาครบ 84 พรรษา ในพื้นที่รับผิดชอบของแต่ละหน่วย ตามเป้าหมายที่กำหนด และให้เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2554 เป็นต้นไปจนกว่าจะเสร็จสิ้นโครงการฯ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯ 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม
2. ขั้นสร้างความรู้ความเข้าใจ และแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
3. ขั้นระดมทรัพยากรแรงงาน
4. ขั้นดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่
5. ขั้นการประเมินผล

การดำเนินงานตามโครงการฯ หน่วยขึ้นตรง และหน่วยขึ้นควบคุมทางยุทธการ ของกองกำลังผาเมือง จะจัดกำลังพลของหน่วยเป็นชุดเล็กๆ ร่วมกับ คณะทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก เสด็จพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จ.เชียงใหม่ เข้าดำเนินงานในพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมาย

ผลการดำเนินงาน ตามโครงการฯ

การดำเนินงานตามโครงการฯ ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายจำนวนฝายในการดำเนินโครงการฯไว้ดังนี้

1. ปี 2555 มีเป้าหมาย จำนวน 5,000 ฝาย แยกเป็นพื้นที่เชียงใหม่ จำนวน 2,500 ฝาย และ เชียงราย 2,500 ฝาย
2. ปี 2556 มีเป้าหมาย จำนวน 6,000 ฝาย แยกเป็นพื้นที่เชียงใหม่ จำนวน 3,000 ฝาย และ เชียงราย 3,000 ฝาย

สำหรับผลการดำเนินงานตามโครงการฯ ในพื้นที่ 4 กลุ่มน้ำ 23 ตำบล 5 อำเภอ ของ จังหวัดเชียงใหม่ จากผลการรายงานของกองกำลังผาเมือง ในปี 2555 สร้างได้จำนวน 2,740 ฝาย ในปี 2556 สร้างได้จำนวน 7,375 ฝาย ซึ่งเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ แต่เมื่อพิจารณาเป็น ภาพรวมในพื้นที่แต่ละกลุ่มน้ำแล้ว จำนวนฝายที่สร้างขึ้นตามโครงการฯยังไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหา เรื่องน้ำและฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกทำลายไปมากมายได้อย่างเป็นรูปธรรม จะต้องมีการ รมรงค์สร้างฝายต่อไป

ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน ตามโครงการฯ

จากการดำเนินงานตามโครงการฯ มีปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ พอสรุปได้ดังนี้

1. บุคลากร : จำนวนกำลังพลของทหารที่ปฏิบัติงานตามโครงการฯไม่เพียงพอ และ ยังขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องฝายต้นน้ำขนาดเล็ก ประชาชนขาดความรู้/ความเข้าใจเรื่องประโยชน์ ที่จะได้รับการสร้างฝาย รวมทั้งยังมีปัญหาในเรื่องทัศนคติและการมีส่วนร่วม ในส่วนของ หน่วยงานอื่น ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจทฤษฎีการสร้างฝาย อีกทั้งยังให้ความร่วมมือและความจริงจัง/ จริงใจในการส่งเสริมน้อย

2. เครื่องมือและทรัพยากร : รูปแบบของฝายที่สร้างตามลำห้วยต่างๆจะเป็นฝาย แบบท้องถิ่นไม่มีความคงทนเกิดการพังทลาย ทำให้ราษฎรต้องซ่อมแซมบ่อยครั้งส่งผลให้ราษฎร เกิดความท้อแท้ และไม่เชื่อมั่นว่าการดำเนินการดังกล่าวจะช่วยแก้ปัญหาได้ ส่วนเครื่องมือจะใช้ เครื่องมือของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ เช่น มีด , จอบ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ เช่น ไม้ไผ่ , หิน ฯลฯ บางพื้นที่ไม่มีต้องหาหรือขนมาจากพื้นที่อื่น

3. งบประมาณ : ขาดแคลนงบประมาณในการจัดหาวัสดุ เช่น ปูน ลวด ตะปู ฯลฯ รวมทั้งการจัดหาสป.3 ในการขนย้ายคนและวัสดุอุปกรณ์เข้าไปในพื้นที่สร้างฝาย

4. การบริหารจัดการ : ขาดความต่อเนื่องในการรณรงค์และการประชาสัมพันธ์ ดำเนินงานตามโครงการฯ การประสานงาน และการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาค เอกชน ยังไม่ค่อยได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร

บทที่ 4

แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการ รณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจาก พระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ ๓

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้บังคับหน่วยทหาร หัวหน้าหน่วยงาน ส่วนราชการ คณะทำงาน โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก และแฟก สอนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯ และผู้นำชุมชนนอกโครงการฯ สามารถนำมาประมวลและวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การศึกษาขั้นตอนการดำเนินงานโครงการฯ ส่วนที่ 2 การศึกษาการดำเนินงานตามโครงการฯ ส่วนที่ 3 การศึกษาผลการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ และส่วนที่ 4 แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

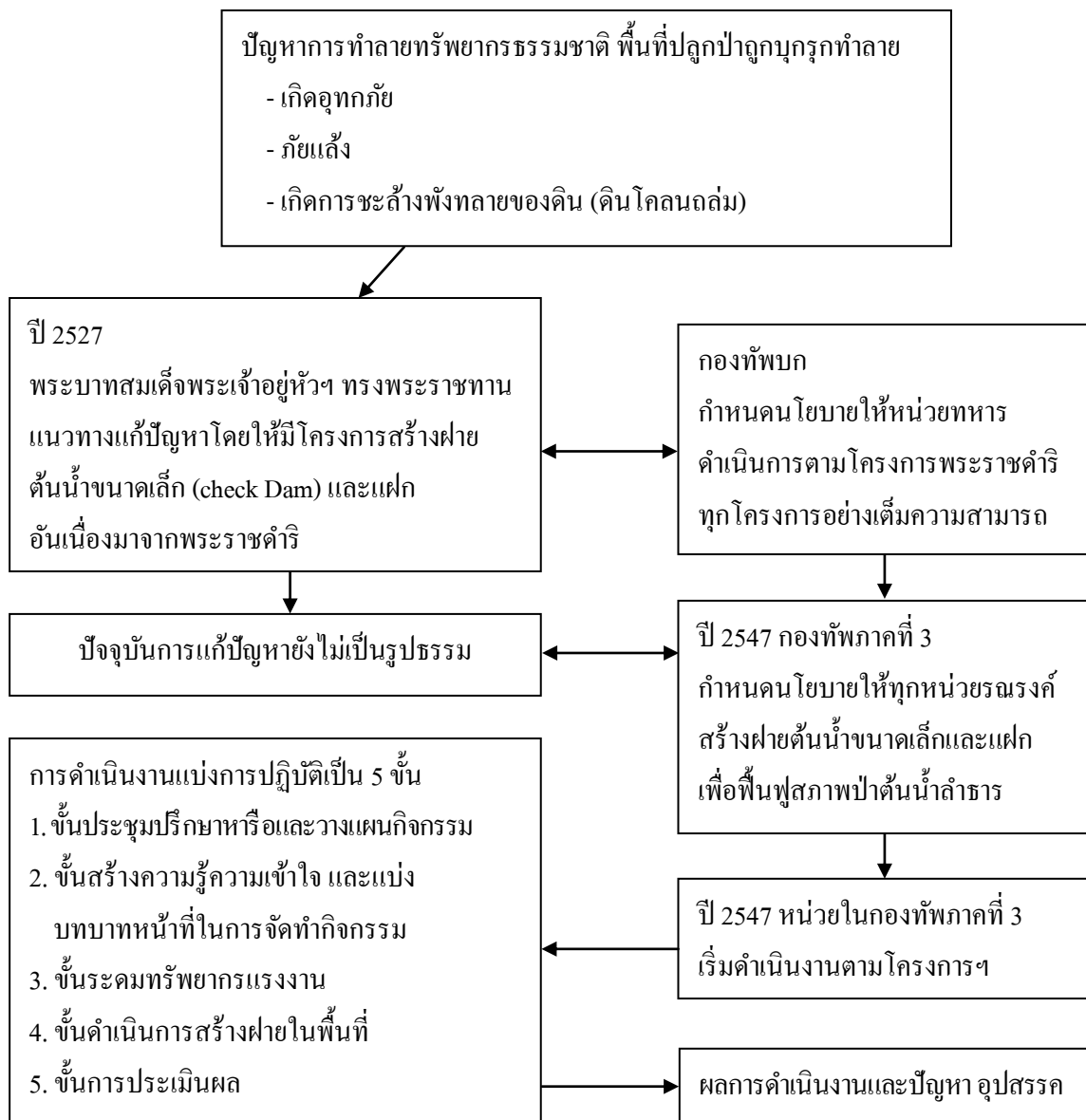
การศึกษาขั้นตอนการดำเนินงานโครงการฯ

1. ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการ

จากการเก็บข้อมูลพบว่า มีความเป็นมาจากสภาพปัญหาของประเทศไทยในปัจจุบัน มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกินขีดจำกัด พื้นที่ป่าของประเทศถูกบุกรุกทำลายไปอย่างมากมายมหาศาล ทำให้เกิดผลกระทบเสียหายรุนแรงในแต่ละลุ่มน้ำ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง การชะล้างพังทลายของดิน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทานแนวทางแก้ปัญหา โดยให้มีโครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) และแฟก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อเป็นเครื่องมือในการช่วยเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ด้วยวิธีง่าย ๆ ประหยัด และได้ผลดี มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2527 แต่จนถึงขณะนี้ ปัญหาเหล่านี้ยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำไปปฏิบัติ เมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย นับว่ามีจำนวนน้อยมาก ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นการสนองแนวพระราชดำริ กองทัพบกได้กำหนดเป็นนโยบายให้หน่วยทหารทุกหน่วยดำเนินการตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างเต็มขีดความสามารถและให้ความสำคัญสูงสุด เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและ

ประเทศไทย โดยในปี 2547 กองทัพอากาศที่ 3 ได้พิจารณาเห็นว่าพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคเหนือซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศไทย ได้ประสบกับปัญหาดังกล่าวรุนแรงมากขึ้น และเพื่อเป็นการสนองพระราชดำริด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงกำหนดเป็นนโยบายให้ทุกหน่วยในพื้นที่กองทัพอากาศที่ 3 ดำเนินการณรงศ์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อช่วยเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้และเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งหน่วยขึ้นตรงกองทัพอากาศที่ 3 ก็ได้ดำเนินการตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งพอสรุปความสัมพันธ์เป็นแผนภาพสังเขปได้ตามแผนภาพที่ 4-1

แผนภาพที่ 4-1 แสดงความเป็นมาและการดำเนินการ

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯ จากการเก็บข้อมูลพบว่า ทหารได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ไว้ 5 ขั้นตอนคือ

- 1.1 ขั้นประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม
- 1.2 ขั้นสร้างความรู้ความเข้าใจ และแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
- 1.3 ขั้นระดมทรัพยากรแรงงาน
- 1.4 ขั้นดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่
- 1.5 ขั้นการประเมินผล

แต่รายละเอียดการปฏิบัติของแต่ละขั้นมีอะไรบ้าง ไม่ได้มีการกำหนดไว้แน่ชัด การนำไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับ ผู้บังคับหน่วยทหารแต่ละคนจะนำไปกำหนดรายละเอียดเอง ซึ่งทำให้ไม่เป็นแนวทางเดียวกัน จากการเก็บข้อมูล สามารถสรุปรายละเอียดการดำเนินงานของแต่ละขั้นได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ในตอนขั้นนี้จะเริ่มจากการไปพบผู้นำหมู่บ้านเป้าหมาย และนัดประชุมประชาชนในหมู่บ้าน ในการประชุมจะชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้ประชาชนทราบ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในขั้นต้น และสำรวจความต้องการของประชาชนว่ามีความต้องการสร้างฝายหรือไม่ หากมีความต้องการก็จะกำหนดนัดวัน เพื่อทำการสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝาย หลังจากนั้นจะนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจมากำหนดกิจกรรม เช่น การสร้างฝายก็ฝายที่ไหนบ้าง การเตรียมการในเรื่องคน เครื่องมือ/ทรัพยากรมีอะไรบ้าง งบประมาณมาจากที่ไหน และกำหนดแผนงาน เป็นต้น

ขั้นที่ 2 สร้างความรู้ความเข้าใจ และแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม

จากการเก็บข้อมูลพบว่า หลังจากดำเนินการในขั้นที่ 1 เสร็จ จะนัดประชุมประชาชนในหมู่บ้านอีกครั้ง เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการฯเพิ่มเติม ชี้แจงเกี่ยวกับการสร้างฝาย กำหนดแบ่งมอบงานหรือหน้าที่ให้กับบุคคล กลุ่ม และหน่วยงานรับผิดชอบไปเตรียมการหรือดำเนินการ และร่วมกันกำหนดวันเวลาในการสร้างฝาย

ขั้นที่ 3 ระดมทรัพยากรแรงงาน

จากการเก็บข้อมูลพบว่า เมื่อแบ่งมอบงานหรือหน้าที่กันแล้ว แต่ละส่วนจะไปเตรียมการ หรือดำเนินงานในส่วนที่ตนรับผิดชอบ เช่น การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่น(ไม้ไผ่ ขอนไม้ หิน ดิน และทราย) จัดเตรียมงบประมาณ จัดหาวัสดุสิ่งของเพิ่มเติม จัดเตรียมยานพาหนะ และประสานหน่วยงาน ส่วนราชการ และภาคเอกชนในพื้นที่ ให้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งแรงงานและเงินทุน

ขั้นที่ 4 ดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปสร้างฝายตามพื้นที่ที่ได้แบ่งมอบ จะมีการสาธิตการสร้างฝาย ซึ่งพิจารณาใช้รูปแบบฝายที่เหมาะสมกับพื้นที่ ให้ประชาชนและผู้มาร่วมสร้างฝาย ได้เห็นและเข้าใจเป็นแนวทางเดียวกันก่อน โดยเจ้าหน้าที่ทหารและผู้ประสานโครงการฯ จากนั้นแต่ละส่วน จึงเริ่มดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่ที่กลุ่มของตนรับผิดชอบ เมื่อสร้างเสร็จก็จะเก็บรวบรวมข้อมูลฝายว่ามีทั้งหมดจำนวนเท่าใด และอยู่ที่ไหนบ้าง

ขั้นที่ 5 การประเมินผล

จากการเก็บข้อมูลพบว่า เมื่อสร้างฝายเสร็จได้ประมาณ 1 เดือน จะมีการสำรวจสภาพของฝายว่ามีการชำรุดหรือไม่ หากชำรุดก็จะทำการซ่อมแซม หรือพื้นที่ใดต้องมีการสร้างเพิ่มเติมหรือไม่ ยกเว้นฝายที่สร้างในลำห้วยแห้งหรือไม่มีน้ำ จะทำการสำรวจเมื่อมีฝนตกและเกิดน้ำในลำห้วย แต่จากข้อมูลที่ได้รับ การดำเนินการในขั้นนี้ ยังดำเนินการไม่จริงจังหรือเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร

สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า มีหลายภาคส่วน ประกอบด้วย ผู้ประสานโครงการฯ (ผอ.แพทย์ฯ) ทหาร ฝายปกครอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยจัดการต้นน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชน และนักเรียน นิสิตนักศึกษา

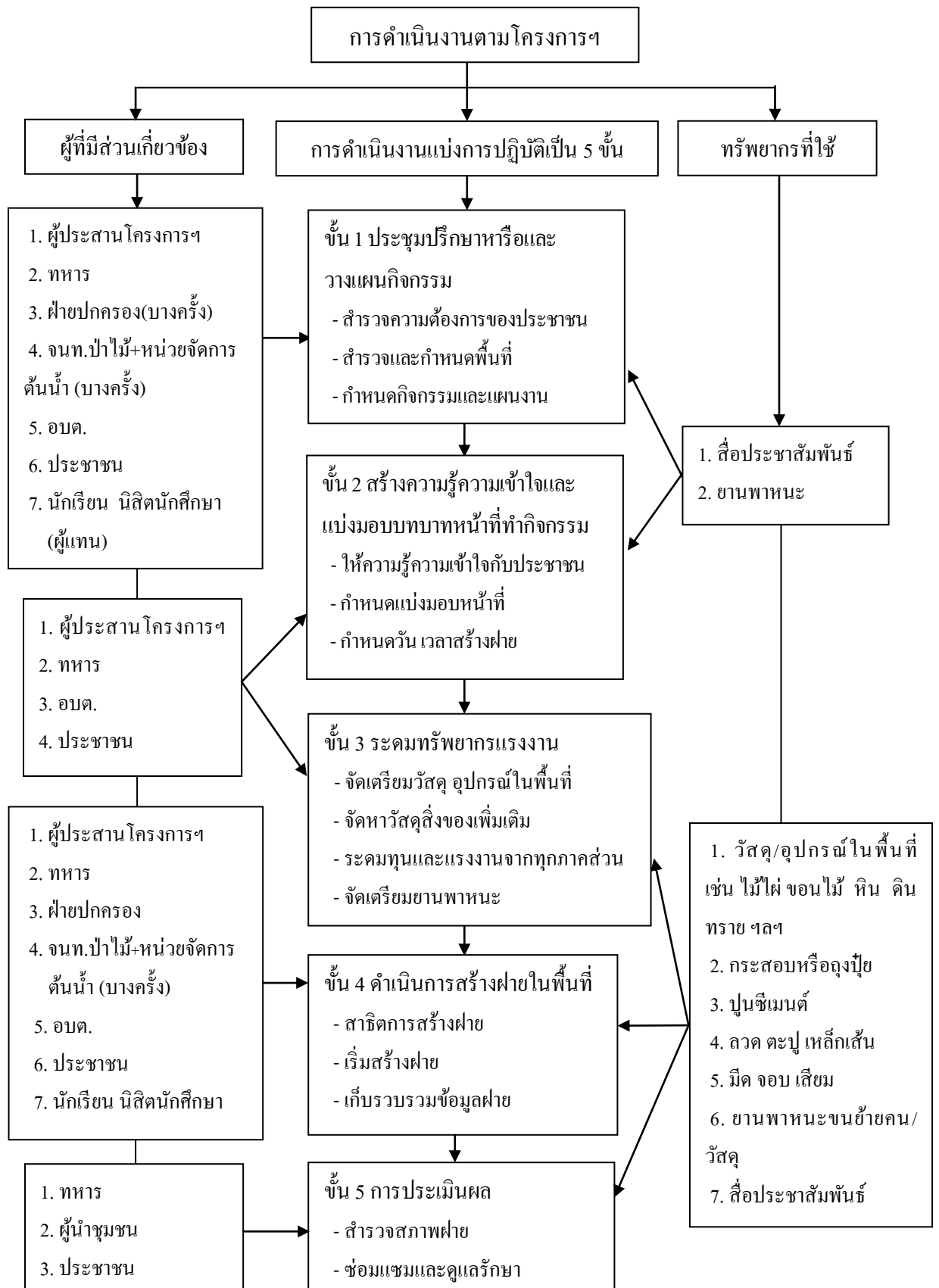
ส่วนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า ประกอบด้วย

1. วัสดุ อุปกรณ์ในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ ขอนไม้ หิน ดิน และทราย เป็นต้น
2. กระสอบหรือถุงปุ๋ย
3. ปูนซีเมนต์
4. ลวด ตะปู เหล็กเส้น
5. มีด จอบ เสียม
6. ยานพาหนะขนย้ายคน และวัสดุ
7. สื่อประชาสัมพันธ์

2. ความสัมพันธ์ในการดำเนินโครงการ

จากข้อมูลขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯตามที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปความสัมพันธ์ขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯ เป็นแผนภาพสังเขปได้ตามแผนภาพที่ 4-2

แผนภาพที่ 4-2 แสดงความสัมพันธ์การดำเนินงานตามโครงการฯ

การศึกษาการดำเนินงานตามโครงการฯ

1. ความรู้ความเข้าใจในโครงการ

ในประเด็นนี้พบว่า สิ่งที่ทุกหน่วยงาน ส่วนราชการและประชาชนเข้าใจเหมือนกันเป็นอันดับแรก คือ งานนี้เป็นงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทุกคนยินดีและเต็มใจที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างฝาย เพื่อรวมพลังแสดงความจงรักภักดี และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ส่วนความรู้ความเข้าใจในโครงการสร้างฝายด้านอื่นๆ นั้น มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับ

ในส่วนของผู้ประสานโครงการ นายแพทย์ ประทุมทอง ผู้อำนวยการโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำและแฝก สนองแนวพระราชดำริ มีความเห็นว่า “ เจ้าหน้าที่ทหารและประชาชน ในระยะเริ่มแรกโครงการฯ ยังมีความรู้ความเข้าใจไม่มากนัก แต่เมื่อได้เข้าไปทำงานตามโครงการฯ ทำให้มีประสบการณ์จึงมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น และในปัจจุบันเจ้าหน้าที่ทหารของกองกำลังผาเมือง มีความรู้ความเข้าใจสามารถเป็นวิทยากรแทนได้แล้ว โดยองค์ความรู้เกิดขึ้นจากการที่ได้ลงมือทำเอง มีความชอบ หรือเห็นว่าเป็นงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ”

ในส่วนของเจ้าหน้าที่ทหารพบว่า ในระยะเริ่มแรกโครงการฯ ยังมีความรู้ความเข้าใจไม่มากนัก (ประมาณร้อยละ 30 - 40) แต่เมื่อได้รับความรู้จากการจัดการอบรมเพิ่มเติมของหน่วย และจากประสบการณ์ที่ได้เข้าไปทำงานตามโครงการฯ ทำให้มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น แต่ก็โดยเฉพาะนายทหารและนายสิบที่รับผิดชอบโครงการฯ เท่านั้น สำหรับคนอื่นๆ และพลทหารส่วนมากยังไม่มีความเข้าใจ ดังความเห็นของ พ.ท. กฤษฏา ถาวรวัตร์ หัวหน้าฝ่ายกิจการพลเรือน กองกำลังผาเมือง ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ “ กำลังพลที่ทำงานในพื้นที่ส่วนใหญ่ในระดับนายทหาร(หัวหน้าชุด) และนายสิบบางส่วน จะมีความเข้าใจอยู่ประมาณร้อยละ 70 - 80 ส่วนระดับพลทหาร และนายสิบบางนาย ยังไม่มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เนื่องจากที่ผ่านมาเรามีขั้นตอนการให้ความรู้กับกำลังพลน้อย ”

ในส่วนของเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ส่วนราชการพบว่า มีเพียงส่วนน้อยที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่ได้รับ ที่เหลือส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจน้อยมาก โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจาก มีงานประจำล้นมืออยู่แล้ว หรือเนื่องจากการให้ความสนใจ หรือใส่ใจต่อปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมีน้อย

ในส่วนของประชาชนพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานอยู่แล้วว่า การสร้างฝายจะช่วยกักเก็บน้ำ น้ำจะอยู่ได้นาน มีน้ำใช้ในห้วงฤดูแล้ง ซึ่งก็ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดี เพียงแต่อาจยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้เท่าที่นั้นว่าจะสร้างเพื่ออะไร เกิดประโยชน์กับตัวเขาหรือส่วนรวมอย่างไร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเข้าไปชี้แจงให้ความรู้แก่ประชาชนของเจ้าหน้าที่ทหารยังไม่ดีพอ ดังความเห็นของ นายพรหมมินทร์ มะลิสาร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๔ ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ “ สำหรับการสร้างฝาย ชาวบ้านที่อยู่มานานแล้วเขาจะมีความรู้พอประมาณว่า ถ้าเราสร้างฝาย จะได้ประโยชน์จากการใช้น้ำ น้ำจะอยู่ได้นาน อุ่นน้ำได้ดี ได้ตลอดในหน้าแล้ง เพราะช่วงเมษายนเจ้าหน้าที่แล้งไปแล้วจะมีปัญหา ถ้าสร้างฝายจะแก้ไขปัญหาได้ มีน้ำใช้ตลอดปี แต่ก็อยากให้ทหาร แนะนำความรู้การสร้างฝายเพิ่มเติม ”

สำหรับประชาชนนอกโครงการฯ บางส่วนมีความรู้ความเข้าใจแต่ไม่มากนัก กล่าวคือรู้ว่าช่วยกักเก็บน้ำ แต่ยังไม่แน่ใจว่าจะจริงหรือไม่ ทั้งนี้จะมีสาเหตุมาจากผู้นำชุมชนยังไม่มีความรู้ความเข้าใจดีพอ และไม่มีการให้ความรู้กับประชาชนในหมู่บ้าน

1.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯ

ในประเด็นนี้พบว่า ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ จะมีเฉพาะผู้ประสานโครงการเจ้าหน้าที่ทหารที่รับผิดชอบโครงการฯ และหน่วยจัดการต้นน้ำเท่านั้น ซึ่งในส่วนของทหารพบว่ามีกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯ ไว้ 5 ขั้นตอนคือ (ตามที่กล่าวมาแล้ว)

- 1.2.1 ชั้นประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม
- 1.2.2 ชั้นสร้างความรู้/ความเข้าใจ และแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
- 1.2.3 ชั้นระดมทรัพยากรแรงงาน
- 1.2.4 ชั้นดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่
- 1.2.5 ชั้นการประเมินผล

สำหรับความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ทหาร ในแต่ละขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯ จากการเก็บข้อมูลพบว่า

ขั้นที่ 1 ในการประชุมปรึกษาหารือกันนั้น เจ้าหน้าที่ทหารบางส่วนยังไม่สามารถชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจ วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับของโครงการฯ ได้อย่างชัดเจน ทำให้ประชาชนบางส่วนไม่เข้าใจและมีคำถามว่า “จะสร้างไปทำไม” ซึ่งการชี้แจงนี้ถือว่ามีความสำคัญ เพราะจะส่งผลต่อความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อไป โดยเฉพาะในขั้นตอนนี้จะต้องสำรวจความต้องการของประชาชนว่ามีความต้องการสร้างฝายหรือไม่ ถ้าประชาชนไม่เข้าใจก็อาจจะทำให้ไม่ยอมสร้างได้ ดังนั้นเจ้าหน้าที่ทหารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการเป็นอย่างดี

สำหรับการสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝาย พบว่า ในระยะแรกเจ้าหน้าที่ทหาร บางส่วนยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝาย และแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝายไม่ดีพอ จึงทำให้เกิดปัญหาในการพิจารณาภูมิประเทศว่า จะสร้างฝายจำนวนเท่าใด ที่ไหนบ้าง และจะใช้รูปแบบฝายแบบใด อีกทั้งจะต้องมีความเข้าใจในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการสร้างฝาย มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ดังนั้นจึงส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดแผนงานสร้างฝาย

ขั้นที่ 2 พบว่า ขั้นตอนนี้การดำเนินงานต่างๆมีความเข้าใจดี แต่การกำหนดวันเวลา ในการสร้างฝายส่วนใหญ่จะกำหนดโดยทหารหรือหน่วยงาน ไม่ค่อยได้คำนึงถึงเวลาว่างของ ประชาชนซึ่งจะต้องออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพ จึงส่งผลกระทบต่อมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทหารและ หน่วยงานจะต้องเข้าใจในประเด็นนี้ ดังนั้นการกำหนดวันเวลาในการสร้างฝาย จึงควรให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและกำหนดวันเวลา โดยใช้เสียงส่วนใหญ่ของประชาชน

ขั้นที่ 3 พบว่า ขั้นตอนนี้ทหารมีความเข้าใจงานที่ได้แบ่งมอบให้แต่ละส่วนไป ดำเนินการและมีการติดตามกำกับดูแลให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

ขั้นที่ 4 พบว่า ขั้นตอนนี้จะเป็ผลมาจากขั้นที่ 1 ในเรื่องความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ วิธีการสร้างฝายและแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝาย เนื่องจากจะต้องมีการสาธิตการสร้างฝาย โดยพิจารณาใช้รูปแบบฝายที่เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเข้าใจของประชาชนในการ นำเอารูปแบบฝายที่สาธิตไปดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่ สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลฝายพบว่า ยังไม่มีความเข้าใจดีพอว่าการเก็บข้อมูลจะนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึง ไม่ละเอียด ส่วนใหญ่จะนับจำนวนฝายที่สร้างเท่านั้น ไม่ได้จัดทำรายละเอียดว่ามีกี่ฝาย แบบใดบ้าง อยู่ที่ไหนหรือลำห้วยอะไร และจัดทำแผนที่สังเขป รวมทั้งกำหนดพิกัดแต่ละฝายลงในแผนที่

ขั้นที่ 5 พบว่า ขั้นตอนนี้ยังไม่มี ความเข้าใจถึงความสำคัญของการประเมินผลดี พื่อว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์อะไร ดังนั้นการดำเนินการส่วนใหญ่จึงไม่จริงจังหรือเป็นรูปธรรม

สำหรับหน่วยทหารที่จัดกำลังเข้าร่วม โครงการฯ เป็นครั้งแรกพบว่า จะมีปัญหาอยู่ บ้างในเรื่องของความไม่เข้าใจ บางครั้งก็ทำตามหน้าที่ กล่าวคือผู้บังคับบัญชาสั่งให้ทำก็ทำให้เสร็จๆ ไป ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะหน่วยมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบหลายแผนงานก็เป็น ได้ ซึ่งจากข้อมูลที่ได้รับพบว่า หน่วยได้แก้ไขโดยพยายามทำความเข้าใจให้ทราบว่า โครงการฯนี้จริงๆแล้วเป็นกิจแฝง อย่างหนึ่ง ที่จะนำไปสู่พันธกิจ การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน ทหารทุกคนต้องมีความรู้ความเข้าใจ

สำหรับในมุมมองของผู้ประสาน โครงการ มีความเห็นว่า “ ทหารทำอะไรจะเป็น ขั้นตอน เป็นแบบแผน แต่จากที่ได้ทำโครงการฯมา สรุปแล้วขั้นตอนของทหารรวมอยู่ในคำว่า ธรรมรงค์ สำหรับยุทธศาสตร์ของการวางแผน โครงการที่คณะทำงานฯได้วางไว้มี 4 ยุทธศาสตร์ คือ การทำให้รู้จัก รู้จริง รู้ใจ รู้รักสามัคคี ”

ในส่วนของผู้ประชาชนนั้นพบว่า จะเป็นการทำตามขั้นตอนที่ทหารหรือผู้ประสานโครงการ ได้วางแผนหรือกำหนดให้เป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งต้องการให้ทหารหรือส่วนราชการให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างฝายเพิ่มเติม สำหรับเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ส่วนราชการพลเรือน ส่วนใหญ่จะมาร่วมประชุมหรือ แล้วก็มีอีกครั้งคือร่วมสร้างฝาย ยกเว้นกรณีเจ้าหน้าที่หน่วยงานของตนเป็นเจ้าภาพหรือเจ้าของโครงการฯ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะดำเนินการร่วมกับทหาร และผู้ประสานโครงการฯ

1.3 การนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างฝายฯ ของเจ้าหน้าที่ทหารไปแนะนำหรือส่งเสริมให้กับราษฎร จากผลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า เจ้าหน้าที่ทหารซึ่งรับผิดชอบโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป เท่านั้น จึงจะสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็มีจำนวนน้อย สำหรับผู้ที่เข้ามารับผิดชอบโครงการฯ ใหม่ แม้จะผ่านการอบรมให้ความรู้แล้วก็ตาม สามารถให้ความรู้กับประชาชนได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นปัจจัยในเรื่องภาษาก็มีผลต่อการถ่ายทอดความรู้ด้วย กล่าวคือหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีประชาชนเป็นคนพื้นเมือง สามารถเข้าใจหรือรับการถ่ายทอดได้ง่าย ส่วนหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีประชาชนเป็นบุคคลพื้นที่สูงจะไม่ค่อยเข้าใจมากนัก ต้องแก้ปัญหาโดยอาศัยล่าม หรือถ่ายทอดผ่านผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนให้ไปถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง ซึ่งอาจมีข้อผิดพลาดบ้าง

สำหรับการรับรู้ข่าวสารการเผยแพร่ข้อมูลโครงการฯจากสื่อต่างๆของประชาชน มีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับข้อมูลข่าวสารในการสร้างฝายจากวิทยุบ้าง จากโทรทัศน์บ้าง แต่ไม่บ่อยครั้งหรือมีความเข้าใจมากนัก ส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารเลย เนื่องจากเข้าตื้นขึ้นมาก็ต้องออกไปทำมาหากินเลี้ยงชีพ แต่มีความเข้าใจมากขึ้น หลังจากที่ทหารเข้าไปแนะนำหรือส่งเสริมตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ เนื่องจากเมื่อเข้าร่วมโครงการฯ ได้มีการปฏิบัติจริงจึงเข้าใจได้ดีขึ้น อีกทั้งบางส่วนมีความรู้ความเข้าใจอยู่แล้ว เพราะเคยสร้างตามภูมิปัญญาชาวบ้านมาแล้ว

1.4 รูปแบบของฝายที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและลักษณะภูมิประเทศ
จากการเก็บข้อมูลสรุปได้ว่า รูปแบบของฝายต้นน้ำขนาดเล็ก(Check Dam) ตามเอกสารเผยแพร่ทางวิชาการของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น(มี 3 รูปแบบ คือฝายแบบท้องถิ่นเบื้องต้น แบบเรียงด้วยหินก้อนข้างถาวร แบบคอนกรีตเสริมเหล็ก) เป็นรูปแบบของฝายซึ่งใช้เป็นแนวทางสำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในแต่ละพื้นที่ที่ต่างกัน หรือเพื่อการศึกษา แต่งานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ ต้องสร้างฝายให้ได้ประโยชน์จริง ต้องให้ประชาชนเห็นประโยชน์จริง จึงจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น และศรัทธา

สำหรับรูปแบบของฝายที่เจ้าหน้าที่ทหารใช้ในการแนะนำให้กับประชาชนสร้างฝายตามโครงการฯพบว่า จะพิจารณาสภาพภูมิประเทศและวัสดุที่ใช้ในการสร้างฝาย ในแต่ละพื้นที่เป็นปัจจัยประกอบในการตัดสินใจว่า จะใช้รูปแบบฝายแบบใดในการก่อสร้าง เช่น ความลาดชัน

ความกว้าง ไม้ไผ่หรือหินมีหรือไม่ เป็นต้น รวมทั้งอาศัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาเสริม ซึ่งในการดำเนินงานที่ผ่านมาในระยะแรกๆ จะมีปัญหาอยู่บ้างคือ ฝ่ายที่สร้างไม่มีความคงทน พังทลายง่าย ต้องซ่อมแซมกันบ่อย มีผลทำให้ประชาชนเกิดความเบื่อหน่าย และ ไม่มีความเชื่อมั่นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝาย แต่ในปัจจุบัน เจ้าหน้าที่ทหารกองกำลังผาเมือง ได้นำประสบการณ์ที่ได้รับจากการรณรงค์สร้างฝายมาพัฒนาปรับปรุงรูปแบบฝายต้นน้ำขนาดเล็ก(Check Dam) แบบท้องถิ่นเบื้องต้น ให้มีความเหมาะสมและคงทนมากขึ้น และจัดทำเป็นคู่มือการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร สำหรับให้กำลังพลของหน่วยขึ้นตรง ใช้เป็นแนวทางในการนำไปดำเนินงานตามโครงการฯ โดยมีรูปแบบฝายแบบท้องถิ่น หรือแบบผสมผสาน (ภาคผนวก ค) สรุปได้ดังนี้

- 1.4.1 ฝายคอกหมูแกนกลางดินหรือดินเหนียว
- 1.4.2 ฝายคอกหมูแกนกลางกระสอบบรรจุดินหรือทราย
- 1.4.3 ฝายคอกหมูแกนกลางหิน หรือผสมซีเมนต์
- 1.4.4 ฝายแบบหลักไม้ไผ่สานขัดกัน (ภูมิปัญญาชาวบ้าน)
- 1.4.5 ฝายแบบหินทิ้ง หรือผสมซีเมนต์
- 1.4.6 ฝายแบบกระสอบบรรจุดินหรือทรายผสมซีเมนต์
- 1.4.7 ฝายแบบกัณฑ์กรถถัง

เทคนิคในการก่อสร้างพบว่า จะใช้การสร้างฝายแบบหลักไม้ไผ่สานขัดกันหรือแบบหินทิ้ง หรือแบบกระสอบ หรือแบบกัณฑ์กรถถัง ประมาณ 3-5 ฝาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความลาดชันและความกว้างของลำห้วย เพื่อชะลอน้ำ จากนั้นจึงสร้างฝายแบบคอกหมูแกนกลางชนิดต่างๆ เพื่อดักตะกอนและกักเก็บน้ำ สลับกันแบบนี้เป็นช่วงๆ ตลอดแนวลำห้วย และสร้างฝายแบบกัณฑ์กรถหรือแบบถาวร ในตอนปลายของลำห้วย เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ และเมื่อลำห้วยเกิดความชุ่มชื้นแล้ว จึงทำการปลูกแฝกบริเวณขอบตลิ่งของลำห้วยทั้งสองฝั่งต่อไป

ในความคิดเห็นของผู้ประสานโครงการ “ งานสร้างฝายตามโครงการรณรงค์ฯ จะต้องได้ประโยชน์จริงๆ จากฝายที่สร้างขึ้น เพราะถ้าประชาชนได้รับประโยชน์จริง ประชาชนจะลุกขึ้นมาสร้างฝายเอง สำหรับรูปแบบของฝายจะประยุกต์ไปตามสภาพภูมิประเทศ และวัสดุที่มีในท้องถิ่น โดยจะต้องได้มาตรฐาน 4 ประการ คือ

1. สร้างแล้วต้องไม่พังเร็ว
2. เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน
3. ต้องใช้วัสดุที่หาง่าย

4. รูปแบบของฝาย ขึ้นอยู่กับ ภูมิประเทศเป็นตัวกำหนด ความห่าง ความถี่ และความต้องการชะลอน้ำหรือเก็บน้ำ โดยมีอัตราส่วนฝายรอง 5 ต่อ ฝายหลัก 1 (ฝายรองใช้ไม้ไผ่หรือวัสดุที่มีในท้องถิ่น ฝายหลักต้องใช้อปูนซีเมนต์ผสม) ”

สำหรับความคิดเห็นของประชาชน เห็นว่าการสร้างฝายจะใช้รูปแบบใดก็ได้ แต่ขอให้มีความคงทน เก็บน้ำได้ โดยใช้วัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก เพราะประหยัดงบประมาณ เนื่องจากงบประมาณมีน้อย และสิ่งที่สำคัญคือเห็นประโยชน์เร็ว กล่าวคือมีน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความหวังแน่นอน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัจจุบันเจ้าหน้าที่ทหาร เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และหน่วยจัดการต้นน้ำ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในโครงการฯตรงกันหรือไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เข้าใจวัตถุประสงค์พื้นฐานว่า สร้างฝายเพื่ออะไร จะได้ประโยชน์อะไรบ้าง และจะสร้างกันอย่างไร เพียงแต่ระดับความรู้ความเข้าใจอาจจะไม่เท่ากัน หรือระดับความใส่ใจต่อปัญหาอาจจะไม่เท่ากัน

ในส่วนของเจ้าหน้าที่ทหารนั้นพบว่า ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในโครงการฯเป็นอย่างดี มีเฉพาะนายทหาร และนายสิบที่รับผิดชอบ โครงการฯเท่านั้น ส่วนผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี จะมีเฉพาะผู้ที่ทำงาน โครงการฯต่อเนื่องตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป ส่วนที่เหลือจะมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลางไปจนถึงระดับน้อย ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่า เจ้าหน้าที่ทหารจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการเป็นอย่างดีเนื่องจากต้องใช้ความรู้ในการชี้แจงให้ความรู้กับประชาชน เพราะถ้าประชาชนไม่เข้าใจก็จะทำให้ส่งผลต่อความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อไป ซึ่งถือว่ามี ความสำคัญมาก รวมทั้งต้องมีความรู้ความเข้าใจวิธีการสร้างฝาย แนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝาย และการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการสร้างฝายมาประยุกต์ใช้เป็นอย่างดี เนื่องจากในการสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝายต้องใช้ความรู้ในการพิจารณาภูมิประเทศว่า จะสร้างฝายจำนวนเท่าใด ที่ไหนบ้าง และใช้รูปแบบฝายแบบใด ซึ่งถ้าไม่มีความรู้ความเข้าใจจะส่งผลต่อการกำหนดแผนงานสร้างฝาย

ในส่วนของเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ส่วนราชการพบว่า มีเพียงส่วนน้อยที่มีความรู้ความเข้าใจ ที่เหลือส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจน้อยมาก ทั้งนี้มีสาเหตุมาจาก มีงานประจำล้นมืออยู่แล้ว หรือเนื่องจากการให้ความสนใจหรือใส่ใจต่อปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมีน้อย

ในส่วน of ประชาชนพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว เพียงแต่ยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้เท่านั้นว่าจะสร้างเพื่ออะไร เกิด

ประโยชน์กับตัวเขาหรือส่วนรวมอย่างไร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเข้าไปชี้แจงให้ความรู้แก่ประชาชนของเจ้าหน้าที่ทหารยังไม่ดีพอ ปัจจัยในเรื่องภาษาพบว่ามีผลต่อการถ่ายทอดความรู้บ้างแต่ไม่มากนัก กล่าวคือ หมู่บ้าน ชุมชนที่มีประชาชนเป็นบุคคลพื้นที่สูงจะไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทยมากนัก ต้องแก้ปัญหาโดยอาศัยล่าม หรือถ่ายทอดผ่านผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนให้ไปถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง ซึ่งในประเด็นนี้ถ้าผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนมีความรู้ความเข้าใจไม่ดีพอ ย่อมส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชน สำหรับการรับรู้ข่าวสารการเผยแพร่ข้อมูลโครงการฯจากสื่อต่างๆของประชาชน มีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับข้อมูลข่าวสารในการสร้างฝายจากวิทยุหรือโทรทัศน์บ้าง แต่ไม่บ่อยครั้งหรือมีความเข้าใจมากนัก ส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารเลย เนื่องจากตื่นเช้าขึ้นมาก็ต้องออกไปทำมาหากินเลี้ยงชีพ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้รับผิดชอบโครงการฯควรนำข้อมูลมาใช้ในการประชาสัมพันธ์

สำหรับรูปแบบของฝายต้นน้ำขนาดเล็ก(Check Dam) พบว่า นำรูปแบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น(มี 3 รูปแบบ คือฝายแบบท้องถิ่นเบื้องต้นแบบเรียงด้วยหินก้อนข้างถาวร แบบคอนกรีตเสริมเหล็ก) มาประยุกต์ใช้ โดยจะพิจารณาสภาพภูมิประเทศและวัสดุที่มีใช้ในการสร้างฝายในแต่ละพื้นที่ เป็นปัจจัยประกอบในการตัดสินใจว่าจะใช้รูปแบบฝายแบบใดในการก่อสร้าง เช่น ความลาดชัน ความกว้างของลำห้วย ไม้ไผ่หรือหินมีหรือไม่ เป็นต้น รวมทั้งอาศัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาเสริม ซึ่งจากการดำเนินการสร้างฝายพบว่า มีปัญหาอยู่บ้างคือ

1. โครงสร้างฝายต้นแบบไม่แข็งแรง ทำให้พังทลายง่าย ประชาชนขาดความเชื่อมั่น
 2. สร้างจำนวนน้อย และระยะห่างระหว่างฝายไม่ได้มาตรฐาน เนื่องจากการแนะนำให้สร้างไม่ได้พิจารณาภูมิประเทศให้เหมาะสม
 3. เทคนิคในการก่อสร้าง และกำหนดรูปแบบฝาย ยังไม่เป็นระบบ คือ อัตราส่วนฝายรอง ต่อ ฝายหลัก ที่จะสร้างในแต่ละช่วงยังไม่ชัดเจน
 4. การสร้างในลำห้วยหลัก ไม่พิจารณารูปแบบฝายให้เหมาะสม จึงทนกระแสน้ำไม่ได้
 5. พื้นที่ที่เข้าไปสร้างฝายมีความยากลำบาก ต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจ จำเป็นต้องมีการบูรณาการร่วมจากทุกฝ่าย จึงจะทำให้เกิดพลัง
 6. การเก็บรวบรวมข้อมูลฝาย ไม่มีรายละเอียดและเป็นรูปธรรม
- อีกทั้งพบว่า การสร้างฝายต้องให้ได้ประโยชน์จริงๆ เพราะถ้าประชาชนเห็นหรือได้รับประโยชน์จริง จะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น และศรัทธา ประชาชนจะลุกขึ้นมาสร้างฝายเอง

2. การมีส่วนร่วมของหน่วยงานและประชาชนในการดำเนินโครงการ

จากการเก็บข้อมูล สามารถประมวลภาพรวมในประเด็นของการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ ภาคเอกชน และประชาชน ได้ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมดำเนินงานตามโครงการฯ ของหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องและประชาชน ในประเด็นการมีส่วนร่วมพบว่า ในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน บางพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี บางพื้นที่ให้ความร่วมมือน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ทหารกับหน่วยงานหรือประชาชนในพื้นที่ และผู้นำของหน่วยงานหรือหมู่บ้าน ชุมชนมีวิสัยทัศน์หรือไม่ จากการเก็บข้อมูลพบว่า เจ้าหน้าที่ทหารและประชาชนจะมีส่วนร่วม ทั้งร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ และร่วมทุน โดยมี ผู้ประสาน โครงการ เป็นผู้ให้คำปรึกษาและร่วมดำเนินงาน ส่วนฝ่ายปกครองระดับอำเภอ มีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย บางครั้งมาร่วมเฉพาะพิธีเปิด ไม่มีการจัดทีมงานเข้าร่วมดำเนินงาน ทั้งนี้เนื่องจากมีงานประจำล้นมือ และให้ความสนใจงานด้านอื่นมากกว่า สำหรับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็ขึ้นอยู่กับผู้นำหน่วย ถ้าพื้นที่ใดมีผู้นำมีวิสัยทัศน์ก็จะมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล ระยะเริ่มแรกโครงการฯ มีส่วนร่วมในรูปของให้การสนับสนุนงบประมาณหรือร่วมทุน ซึ่งถึงแม้จะไม่มากนักแต่ก็ให้การสนับสนุนด้วยดีมาตลอด จนทำให้โครงการธรรมาภิบาลสามารถดำเนินการมาได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบันบางพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ระ อำเภอยางชุมน้อย มีการจัดตั้งทีมงานสร้างฝายของตนเองขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบงานสร้างฝายโดยเฉพาะ ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดี

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม จากการเก็บข้อมูล สามารถสรุปได้ดังนี้

2.2.1 โครงการสร้างฝายฯ เป็นงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่า มีความศรัทธา และเต็มใจ เป็นเบื้องต้นอยู่แล้วที่จะเข้ามามีส่วนร่วม

2.2.2 ความไม่เข้าใจของประชาชน และหน่วยงานบางหน่วยว่า การสร้างฝาย มีวัตถุประสงค์ และได้ประโยชน์อะไร แต่ถ้าสามารถทำให้เข้าใจได้ ก็จะเกิดความร่วมมือ

2.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ ถ้าความสัมพันธ์ไม่ดี การมีส่วนร่วมก็จะน้อย ทางแก้ไขคือควรมีการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น

2.2.4 วิสัยทัศน์ของผู้นำ ถ้าผู้นำไม่ค่อยมีวิสัยทัศน์การมีส่วนร่วมจะน้อย ควรมีการโน้มน้าวให้เห็นว่างานนี้เป็นงานที่ทำแล้วก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน และประเทศชาติ หรือทำให้เห็นว่าเกิดประโยชน์อย่างไร จะทำให้เกิดศรัทธา และเข้ามามีส่วนร่วมในที่สุด

2.3 ปัญหา อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการเก็บข้อมูล สรุปได้ดังนี้

2.3.1 เกิดจากขาดความเชื่อมั่น เนื่องจากที่ผ่านมาสรางฝายเสร็จแล้วพังทลายง่าย

2.3.2 ความไม่เข้าใจของประชาชนว่าสร้างฝายแล้วได้ประโยชน์อะไร หรือสร้างไปเพื่ออะไร

2.3.3 ประชาชนยากจน มีรายได้น้อย ต้องทำมาหากินเลี้ยงชีพ ไม่สามารถแบ่งเวลา มาร่วมสร้างฝายได้

2.3.4 เวลาไม่ตรงกัน

จากปัญหา อุปสรรคดังกล่าวพบว่า มีการกำหนดแนวทางแก้ไข ด้วยการสร้างแรงจูงใจต่างๆ เช่น ปัญหาปากท้องของประชาชน ถ้าพอมีงบประมาณอยู่บ้าง ก็อาจจัดอาหารกลางวัน ให้เป็นส่วนรวม หรือเจียดงบประมาณบางส่วนช่วยเหลือเป็นค่าอาหารเย็น ให้กับผู้มีปัญหา แต่ไม่ให้เป็นค่าจ้าง เพราะจะทำให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วม สำหรับกรณีการขาดความเชื่อมั่น และความไม่เข้าใจพบว่า มีการสร้างแรงจูงใจด้วยการทำให้เห็นประโยชน์อย่างรวดเร็ว เพื่อสร้างศรัทธา และสร้างให้เกิดความรักและหวงแหนน้ำที่ได้

2.4 ขบวนการมีส่วนร่วม ในประเด็นนี้พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า ทุกหน่วยงานและประชาชน ควรมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ โดยเริ่มจาก

2.4.1 ร่วมวางแผน คือ ประชาชนต้องการสร้างฝายหรือไม่ ถ้าต้องการ จะสร้างที่ไหน หรือถ้ามีฝายอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องสร้าง สำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝาย กำหนดกิจกรรม และแผนงาน

2.4.2 ร่วมแรง คือ ทุกคนช่วยกันคนละไม้ละมือในการสร้างฝาย

2.4.3 ร่วมใจ คือ มีความศรัทธา มีความมุ่งมั่นที่จะช่วยให้การสร้างฝายประสบผลสำเร็จ และได้ประโยชน์จริงๆ

2.4.4 ร่วมทุน คือ ใครมีกำลังทรัพย์หรืองบประมาณเท่าไรก็ช่วยกันคนละเล็กละน้อย เพื่อใช้ในการสร้างฝาย ใครไม่มีแต่นำอาหารกลางวันมาทานเอง ก็ถือว่าได้ร่วมทุนแล้ว

2.4.5 ร่วมดูแลรักษา คือ เมื่อสร้างฝายเสร็จแล้ว ต่อไปก็ต้องช่วยกันดูแลซ่อมแซม หากฝายมีการชำรุด

สรุปแล้วขบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย “ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน และร่วมดูแลรักษา” แต่จากการเก็บข้อมูลพบว่า บางครั้งไม่สามารถให้ทุกคนหรือทุกหน่วยงาน มีส่วนร่วมได้ทุกขั้นตอน จึงต้องมีการบูรณาการร่วม กล่าวคือ ใครมีแรงลงแรง ใครมีเงินลงเงิน ใครมีวัสดุสิ่งของลงวัสดุสิ่งของ แต่สิ่งที่ทุกคนต้องร่วมคือ “ร่วมใจ” ซึ่งจากการดำเนินการดังกล่าว ทำให้โครงการรณรงค์สร้างฝายมีความคืบหน้าไปได้ด้วยดี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม พบว่า ในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน บางพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี บางพื้นที่ให้ความร่วมมือน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยคือ โครงสร้างฝ่ายๆ เป็นงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่ามีความศรัทธาและเต็มใจเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว ความไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับของประชาชนและหน่วยงาน บางหน่วย ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ และวิสัยทัศน์ของผู้นำ สำหรับปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่า เกิดจากขาดความเชื่อมั่น เนื่องมาจากรูปแบบฝ่ายที่สร้างพังทลายง่าย ความไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน ประชาชนยากจน มีรายได้น้อย ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพไม่สามารถแบ่งเวลาร่วมสร้างฝ่ายได้ และเวลาไม่ตรงกัน ส่วนขบวนการมีส่วนร่วม ในประเด็นนี้พบว่า ขบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย “ ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน และร่วมดูแลรักษา ” ซึ่งจะเห็นว่า การมีส่วนร่วมของหน่วยงานและประชาชนในการดำเนินโครงการ ๆ จะมีมากหรือน้อย หรือจะมีส่วนร่วมในเรื่องอะไรบ้าง ขึ้นอยู่กับปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนั้นการที่จะทำให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการๆมากที่สุด ผู้รับผิดชอบโครงการๆจะต้องนำปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์และกำหนดแนวทางแก้ไข โดยพิจารณาให้สอดคล้องหรือตรงกับปัญหาและสถานการณ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อตัดสินใจร่วมมือกันทำกิจกรรมหรือการทำงานด้วยความเต็มใจของกลุ่มเป้าหมาย เช่น การสร้างแรงจูงใจ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน เป็นต้น จึงจะทำให้การดำเนินโครงการๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ทศนคติของผู้ปฏิบัติงานต่อโครงการ

ในส่วนของผู้ปฏิบัติงานที่ทบทวนพบว่า มีความคิดเห็นต่อวัตถุประสงค์และกระบวนการดำเนินงานไปในแนวทางเดียวกันว่า เป็นโครงการๆที่ดี มีประโยชน์ต่อประชาชน และประเทศชาติ มีความยินดีและเต็มใจที่จะปฏิบัติงานตามโครงการๆ โดยเฉพาะโครงการๆนี้เป็นโครงการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ยังมีความศรัทธามากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ เพื่อสนองแนวพระราชดำริ

ส่วนความคิดเห็นในประเด็น ทหารได้ประโยชน์อะไรจากการทำงานตามโครงการ รมรงค์สร้างฝ่ายๆ จากการเก็บข้อมูลพบว่า สิ่งแรกที่เหมือนกันทุกคนคือ มีความภาคภูมิใจที่ได้สนองแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตามโครงการสร้างฝ่ายๆต้นน้ำขนาดเล็ก นอกจากนี้ยังได้รับประโยชน์ในเรื่อง

3.1 ได้ความรัก ความศรัทธาจากประชาชน กล่าวคือ ได้ใจจากประชาชน ซึ่งผลที่ตามมาคือ “ ได้ประชาชนเป็นมวลชนของทหาร ” ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติการกิจทางทหารต่อไป โดยเฉพาะงานตามพันธกิจ การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน ตามแผนป้องกันชายแดน

3.2 ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างทหารกับส่วนราชการ และหน่วยงานในพื้นที่ สำหรับทัศนคติของเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ส่วนราชการอื่นๆพบว่า บางส่วนประมาณ ร้อยละ 50 เห็นดีด้วย ส่วนที่เหลือไม่ให้ความสนใจ แต่ทั้งนี้ในส่วนไม่ให้ความสนใจ น่าจะมีสาเหตุมาจากยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการฯ หรือยังไม่ตระหนักถึงปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลาย ซึ่งถ้ามีการชี้แจงทำความเข้าใจก็อาจจะทำให้เจ้าหน้าที่ส่วนนี้สนใจ และเห็นดีด้วยกับโครงการฯ ก็เป็นไปได้

4. ทัศนคติของประชาชนต่อผู้ปฏิบัติงานและโครงการ

ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อโครงการฯ นั้นพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่เห็นดีด้วย และเต็มใจต่อการดำเนินงานตามโครงการฯ จะมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ทั้งนี้จะมีสาเหตุมาจากความไม่เข้าใจ และปัญหาปากท้อง สำหรับประชาชนที่อยู่นอกโครงการฯ ก็มีความสนใจอยู่บ้าง แต่เนื่องจากยังไม่เคยได้รับการแนะนำให้มีความรู้ความเข้าใจ จึงยังไม่ค่อยสนใจ หรือกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมโครงการฯ แต่ไม่มีความรู้สึกต่อต้าน

สำหรับทัศนคติของประชาชนที่มีต่อทหารซึ่งเข้าไปณรงค์สร้างฝายฯพบว่า ส่วนใหญ่มีความรู้สึกที่ดี มีความเป็นมิตร เห็นว่าทหารให้การช่วยเหลือประชาชน เป็นที่พึ่งของประชาชน และขอคิดเห็นประการหนึ่งซึ่งน่าสนใจ ก็คือ การที่นำหน่วยทหารซึ่งมีภารกิจด้านปราบปรามยาเสพติด ให้เข้ามาดำเนินงานตามโครงการฯ มักจะเกิดปัญหาประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เนื่องจากบางครั้งก็เข้าไปปิดล้อมตรวจค้นหมู่บ้านเขา เพื่อจับกุมผู้ค้ายาเสพติด จึงทำให้ประชาชนมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีกับทหารในส่วนนี้ ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงใช้กำลังประเภทนี้ ต้องมีทีมงานที่รับผิดชอบโครงการฯนี้โดยเฉพาะ ส่วนทัศนคติของประชาชนที่มีต่อหน่วยงาน หรือส่วนราชการอื่น มีความคิดเห็นว่า เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยเอาใจใส่ประชาชนเท่าที่ควร บางครั้งขอความช่วยเหลือก็ไม่ได้

สำหรับความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินการตามโครงการฯ โดยสรุปแล้วมีความเห็นว่า มีผลดี จากที่ไม่เคยมีน้ำ เดียวนี้มีน้ำใช้ มีความอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้น ประชาชนมีน้ำใช้ตลอดไม่เค็ดร้อน ส่วนประชาชนที่อยู่นอกโครงการฯ ไม่ได้รับผลกระทบในทางลบจากการดำเนินการตามโครงการฯ โดยเฉพาะส่วนที่อยู่ท้ายน้ำ กลับมีความเห็นว่า เดิมในลำห้วยไม่เคยมีน้ำ แต่ปัจจุบันยังมีน้ำไหลอยู่ตลอด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ทหารมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯพร้อมที่จะทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ เพื่อสนองแนวพระราชดำริ และเห็นว่าเป็นโครงการฯ ที่มีประโยชน์ต่อประชาชน และประเทศชาติ ส่วนเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ส่วนราชการอื่นๆ ประมาณร้อยละ 50 มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ และประชาชนส่วนใหญ่ มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ จะมีเพียงส่วน

น้อยเท่านั้นที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ทั้งนี้เนื่องจากความไม่เข้าใจ และปัญหาปากท้อง สำหรับทัศนคติของประชาชนที่มีต่อทหาร ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดี ยกเว้นหน่วยทหารที่มีภารกิจด้านปราบปรามยาเสพติด ซึ่งก็จะเป็นเฉพาะกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติหน้าที่เท่านั้น ดังนั้นผู้รับผิดชอบโครงการฯ จึงควรแสวงหาประโยชน์จากกลุ่มที่มีทัศนคติที่ดี ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการฯ รวมทั้งรู้จักใช้กลุ่มที่มีทัศนคติที่ดี ช่วยในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย ให้มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ

การศึกษาผลการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ

1. ผลการดำเนินงานในภาพรวม

จากการเก็บข้อมูลพบว่า การกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินโครงการฯ ใช้การพิจารณาพื้นที่ในแต่ละลุ่มน้ำว่า พื้นที่ไหนมีปัญหาเรื่องน้ำหรือทรัพยากรป่าไม้บ้าง มีความรุนแรงมากเพียงใด จากนั้นจึงจะกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่จะเข้าดำเนินการตามโครงการฯ โดยพิจารณากำหนดหมู่บ้านซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงพื้นที่เป้าหมาย ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการฯ สำหรับการกำหนดเป้าหมายเป็นจำนวนฝ่ายในแต่ละพื้นที่พบว่า เป็นการกำหนดในภาพรวมของพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และเชียงราย ในแต่ละปี มิได้มีการกำหนดเป้าหมายจำนวนฝ่ายแยกเป็นหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ สำหรับหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดเป้าหมายจำนวนฝ่ายนั้น ใช้ข้อพิจารณาในเรื่อง ชีตความสามารถของกำลังพลที่มีอยู่ และงบประมาณที่จะได้รับ โดยได้กำหนดเป้าหมายจำนวนฝ่ายไว้ดังนี้

1.1 ปี 2555 มีเป้าหมาย จำนวน 5,000 ฝ่าย แยกเป็นพื้นที่เชียงใหม่ จำนวน 2,500 ฝ่าย และ เชียงราย 2,500 ฝ่าย

1.2 ปี 2556 มีเป้าหมาย จำนวน 6,000 ฝ่าย แยกเป็นพื้นที่เชียงใหม่ จำนวน 3,000 ฝ่าย และ เชียงราย 3,000 ฝ่าย

สำหรับผลการดำเนินงานตามโครงการฯ ในพื้นที่เชียงใหม่ จากการเก็บข้อมูลพบว่า ในปี 2555 สร้างได้จำนวน 2,740 ฝ่าย ในปี 2556 สร้างได้จำนวน 7,375 ฝ่าย ซึ่งเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4 - 1 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝายที่สร้างในปี 2555

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนฝาย	จำนวนคนที่เข้าร่วม
	ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง		
1	หลักแต่ง	500	236
2	ใหม่มะกายอน	200	89
3	แปกแซม	1,000	495
	รวมทั้งสิ้น	1,700	820
	ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง		
1	นามน	300	132
2	ลีซอน้ำป่อใหม่	30	51
	รวมทั้งสิ้น	330	183
	ต.แสนไห อ.เวียงแหง		
1	ม่วงป้อก	60	42
	รวมทั้งสิ้น	60	42
	ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง		
1	ห้วยนกกก	30	52
	รวมทั้งสิ้น	30	52
	ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว		
1	เมืองนะ	500	200
	รวมทั้งสิ้น	500	200
	ต.เมืองคอง อ.เชียงดาว		
1	วังมะริว	30	79
2	ห้วยงู	30	60
3	ห้วยดินดำ	30	30
4	สันป่าเกี๊ยะ	30	45
	รวมทั้งสิ้น	120	214

รวมทั้งสิ้น 12 หมู่บ้าน, 6 ตำบล, จำนวนฝาย 2,740 ฝาย, คนที่เข้าร่วม 1,511 คน

ตารางที่ 4-2 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝ่ายที่สร้างในปี 2556

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนฝ่าย	จำนวนคนที่เข้าร่วม
	ต.แม่่นะ อ.เชียงดาว		
1	แม่่นะ	11	100
2	ห้วยโจ้	89	80
3	แม่ยะ	72	80
4	สบคาบ	21	50
5	สบอ้อ	10	40
6	แม่ฮ้อโน	758	278
7	ปางมะโอ	51	65
8	แก่งป็นเต้า	3	10
9	แม่เมะ	7	27
10	สันป่าเกี๊ยะ	48	96
11	แม่ซ้าย	16	38
	รวมทั้งสิ้น	1,086	864
	ต.เชียงดาว อ.เชียงดาว		
1	ดอน	18	79
2	ม่วงฝ่อง	9	60
3	ถ้ำ	5	30
4	เชียงดาว	10	36
5	ดง	14	88
6	แม่ก๊ะ	2	20
7	ปางแดงใน,นอก	210	200
8	โรงวัว	1	9
9	หัวทุ่ง	15	67
10	ผาตาย	10	35
	รวมทั้งสิ้น	294	624

ตารางที่ 4-2 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝ่ายที่สร้างในปี 2556 (ต่อ)

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนฝ่าย	จำนวนคนที่เข้าร่วม
	ต.เมืองงาย อ.เชียงดาว		
1	เมืองงายใต้	8	40
2	ใหม่	20	92
3	ขุนซ้อน	9	23
4	ม่วงงุ่ม	2	33
5	สัน	54	69
6	หนองบัว	12	44
	รวมทั้งสิ้น	105	301
	ต.ทุ่งข้าวพวง อ.เชียงดาว		
1	ห้วยเป้า	31	100
2	แม่กอน	64	120
3	ทุ่งข้าวพวง	199	150
4	แม่จา	22	89
5	ห้วยทรายขาว	111	100
6	ขุนคอง	47	50
7	ห้วยดินดั่ง	22	60
	รวมทั้งสิ้น	496	669
	ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว		
1	เมืองนะ	164	200
2	แกน้อย	147	300
3	โละป่าหาญ	18	78
4	ห้วยน้ำรู	5	20
5	ห้วยไส้	40	90
6	จงคำ	10	60
7	ไชยยา	5	20
8	อรุโณทัย	80	100

ตารางที่ 4-2 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝายที่สร้างในปี 2556 (ต่อ)

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนฝาย	จำนวนคนที่เข้าร่วม
9	หนองเขียว	25	70
10	เจ็ยจันทร์	80	100
11	ใหม่สามัคคี	30	80
	รวมทั้งสิ้น	604	1,118
	ต.ปิงโค้ง อ.เชียงดาว		
1	ปางเฟื่อง	9	79
2	แม่ป่าม	5	37
3	ปางมะเข้	12	56
4	ไตรสภาวะคาม	20	78
5	หัวโท	1	10
6	หัวล็ก	20	82
7	ปางม่	24	78
8	หัวจะค่าน	27	95
9	ใหม่สามัคคี	10	35
10	ปิงโค้ง	2	8
11	ป่าดิ่งงาม	59	100
12	หนองเต่า	29	78
13	หัวน้ำริน	16	76
14	กัวไฮ	120	100
15	ปางตอง	112	135
16	ก้อดป่าบง	113	210
	รวมทั้งสิ้น	579	1,257
	ต.เมืองคอง อ.เชียงดาว		
1	ใหม่	23	89
2	วังมะริว	36	98
3	หนองบัว	22	78

ตารางที่ 4-2 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝายที่สร้างในปี 2556 (ต่อ)

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนฝาย	จำนวนคนที่เข้าร่วม
4	หลวง	17	69
5	ป่าเกี๊ยะ, น้ำรู	16	57
6	บวคควาย	18	60
	รวมทั้งสิ้น	132	451
	ต.บ้านเป้า อ.เชียงดาว		
1	ลีซอหลังรีสอร์ท	32	100
	รวมทั้งสิ้น	32	100
	ต.โหล่งขอด อ.เชียงดาว		
1	ช่างตำ	57	78
2	แม่บอน	119	100
3	สันนาเม็ง	59	97
4	นาเลา	129	150
5	ป่าแตง	20	68
6	ป่าห้า	109	136
7	ทุ่งแดง	280	200
	รวมทั้งสิ้น	773	829
	ต.สันทราย อ.เชียงดาว		
1	ล้อม	224	300
	รวมทั้งสิ้น	224	300
	ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง		
1	หนองเต่า	1,568	300
2	ขอบด้ง	57	120
	รวมทั้งสิ้น	1,625	420
	ต.โป่งน้ำร้อน อ.ฝาง		
1	โป่งน้ำร้อน	40	100
	รวมทั้งสิ้น	40	100

ตารางที่ 4-2 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝ่ายที่สร้างในปี 2556 (ต่อ)

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนฝ่าย	จำนวนคนที่เข้าร่วม
	ต.แม่คะ อ.ฝาง		
1	เหมืองแร่	188	136
2	คอยป่าไผ่	53	69
	รวมทั้งสิ้น	241	205
	ต.แม่ข่า อ.ฝาง		
1	ห้วยเตือ	80	89
	รวมทั้งสิ้น	80	89
	ต.แม่งอน อ.ฝาง		
1	ปางควาย	14	78
	รวมทั้งสิ้น	14	78
	ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ		
1	โป่งจ๊อกนอก	5	45
2	โป่งจ๊อกใน	31	89
	รวมทั้งสิ้น	36	134
	ต.หนองบัว อ.ไชยปราการ		
1	สินชัย	39	87
2	ถ้ำง้อบ	36	90
3	ผาแดง	22	88
4	ห้วยบง	43	97
	รวมทั้งสิ้น	140	362
	ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ		
1	ห้วยसान	94	127
2	สันตันคู๋	30	59
3	ท่ามะแกง	73	98
4	โป่งป้อม	20	65
5	แจ่ม	30	45

ตารางที่ 4-2 แสดงพื้นที่เป้าหมายและจำนวนฝายที่สร้างในปี 2556 (ต่อ)

ลำดับ	หมู่บ้าน	จำนวนฝาย	จำนวนคนที่เข้าร่วม
6	หาดชมพู	320	178
7	ร่วมไทย	50	98
8	ป่าโหล	30	88
9	ต้นผึ้ง	20	65
10	แสนสุข	20	87
11	สุขฤทัย	20	56
12	กลางนา	20	64
13	สี่หลัง	20	76
14	อาทอ	20	87
15	ป่ากุ่ม	3	45
16	บะหลา	28	93
	รวมทั้งสิ้น	798	1,331
	ต.บ้านหลวง อ.แม่เอย		
1	ใหม่โพธิ์งาม	50	100
	รวมทั้งสิ้น	50	100
	ต.แม่่นาวาง อ.แม่เอย		
1	ห้วยม่วง	20	68
2	แม่สลัก	2	20
3	ห้วยคอกหมู	2	20
4	แม่เมืองน้อย	2	20
	รวมทั้งสิ้น	26	128

รวมทั้งสิ้น 110 หมู่บ้าน, 20 ตำบล, จำนวนฝาย 7,375 ฝาย, คนที่เข้าร่วม 9,460 คน

จากการเก็บข้อมูลพบว่า พื้นที่ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีและมีความก้าวหน้าโดยประชาชนเห็นประโยชน์ที่ได้รับ เกิดความตื่นตัว มีความต้องการที่จะขยายผลการสร้างฝายโดยชุมชนเอง ได้แก่ บ.หนองเต่า ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง บ.แปกแซม ต.เปียงหลวง อ.เวียงแหง บ.แม่ฮ้อใน

ต.แม่่นะ บ.เมืองนะ ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว บ.หาดชมพู ต.ท่าตอน อ.แม่เฒ่า และพื้นที่ตำบลแม่่นะ (อบต.แม่่นะ มีทีมงานสร้างฝายโดยเฉพาะ) ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างให้กับพื้นที่อื่นได้

ส่วนพื้นที่ที่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ได้แก่ บ.โรงวัว ต.เชียงดาว บ.หัวโท บ.ปิงโค้ง ต.ปิงโค้ง บ.ม่วงงุ่ม ต.เมืองงาย บ.แก่งป็นเต้า ต.แม่่นะ บ.ห้วยน้ำรู บ.ไชยยา ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว บ.โป่งจ๊อกนอก ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ บ.แม่สลัก บ.ห้วยคอกหมู บ.แม่เมืองน้อย ต.แม่่นาวาง และบ.ป่ากุ่ม ต.ท่าตอน อ.แม่เฒ่า ทั้งนี้มีสาเหตุเนื่องมาจาก เจ้าหน้าที่ทหารได้เข้าไปรณรงค์ชี้แจงทำความเข้าใจ และสร้างฝายสาธิตเป็นต้นแบบ แต่ยังไม่ได้ขยายผลดำเนินการต่อ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในหมู่บ้านยังไม่พร้อมและไม่มีเวลาว่าง อีกทั้งการชี้แจงของเจ้าหน้าที่ทหารในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับของโครงการฯยังไม่ดีพอ จึงทำให้ประชาชนไม่ให้ความสนใจ

ความเพียงพอของจำนวนฝายต่อการแก้ปัญหาเรื่องน้ำหรือฟื้นฟูสภาพป่า จากการเก็บข้อมูลพบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีความเห็นตรงกันว่า จำนวนฝายที่ได้สร้างขึ้นตามโครงการรณรงค์ฯ ตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบัน ยังไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหาเรื่องน้ำหรือฟื้นฟูสภาพป่าในพื้นที่ภาคเหนือ เมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย กล่าวคือยังทำได้ไม่ถึงร้อยละ 1 ของพื้นที่ป่าภาคเหนือ สำหรับจำนวนฝายที่เหมาะสมนั้น ไม่สามารถกำหนดได้แน่ชัด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพป่าที่ถูกทำลาย จำนวนลำห้วยสาขา(ห้วยข้างปลา)และลำห้วยหลัก ความลาดชันของภูมิประเทศเป็นต้น ซึ่งในความคิดเห็นของผู้ประสานโครงการเห็นว่า “จำนวนฝายที่ควรจะทำให้ได้ในพื้นที่ภาคเหนือ เมื่อพิจารณาตามลำน้ำต่างๆ ในพื้นที่ภาคเหนือ พิจารณาลำห้วยสาขา ลำห้วยหลัก ที่มีอยู่จำนวนยอดน่าจะอยู่ที่ประมาณ 50 - 60 ล้านฝาย แต่หลักสำคัญคือ การสร้างฝายในพื้นที่หนึ่งต้องสร้างตั้งแต่ห้วยข้างปลาหรือต้นน้ำ จนถึงลำห้วยหลัก ให้มีจำนวนมากพอที่จะชะลอน้ำ เก็บกักน้ำได้ และเห็นประโยชน์เร็วที่สุด”

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผลการดำเนินงานตามโครงการฯของหน่วยทหารกองกำลังผาเมือง ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อพิจารณาเป็นพื้นที่ เฉพาะหมู่บ้านเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแต่ละปี มีความสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ จำนวนฝายที่สร้างในพื้นที่บริเวณหมู่บ้านเป้าหมายมีมากเพียงพอที่จะชะลอน้ำและเก็บกักน้ำไว้ ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีน้ำใช้ มีความชุ่มชื้นเกิดขึ้น ป่าต้นน้ำลำธารได้รับการฟื้นฟู บางพื้นที่มีความก้าวหน้า โดยประชาชนเห็นประโยชน์ที่ได้รับ เกิดความตื่นตัว มีความต้องการที่จะขยายผลการสร้างฝายโดยชุมชนเอง เช่น พื้นที่ตำบลแม่่นะ อำเภอเชียงดาว เป็นต้น มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร แต่เมื่อพิจารณาเป็นภาพรวมในพื้นที่แต่ละลุ่มน้ำแล้ว จะเห็นว่า จำนวนฝายที่สร้างขึ้นตามโครงการฯยังไม่

เพียงพอที่จะแก้ปัญหาเรื่องน้ำและฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกทำลายไปมากมายได้อย่างเป็นรูปธรรม จะต้องมีการณรงค์สร้างฝายอย่างต่อเนื่องต่อไป

สำหรับแนวทางในการณรงค์ให้หน่วยงานหรือประชาชนมีความตื่นตัวช่วยกันสร้างฝายตามโครงการฯ ให้มีจำนวนมากเพียงพอต่อการแก้ไขปัญหา จากการเก็บข้อมูลสรุปได้ว่า

1. ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน และประชาชนทราบ และเข้าใจถึงภัยหรือปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการทำลายป่า ซึ่งให้เห็นและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝาย

2. ควรให้หน่วยงานของรัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกหน่วยงาน เช่น ฝายปกครอง ป่าไม้ ชลประทาน และองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ให้มีความสำคัญเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำหรือฟื้นฟูสภาพป่า ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการณรงค์สร้างฝายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

3. ทำให้นายอำเภอเข้าใจและเห็นประโยชน์ เพราะถ้าได้นายอำเภอเป็นตัวหลักแล้ว การที่จะขยายผลไปยังตำบลหรือหมู่บ้านจะง่ายขึ้น

4. ข้อสำคัญ การสร้างฝายในระยะเริ่มแรกของแต่ละพื้นที่ จะต้องสร้างฝายให้มีประสิทธิภาพ มีความคงทน จะลมน้ำได้ กักเก็บน้ำได้ ประชาชนเห็นประโยชน์อย่างรวดเร็ว บังคับนี้จะเป็นการสร้างเชื่อมั่น สร้างศรัทธาให้กับประชาชนหรือผู้พบเห็น จะเกิดพลังกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว เกิดแรงจูงใจ ลูกขึ้นมาช่วยกันสร้างฝายเอง ซึ่งจะเป็นการประชาสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี

5. สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝกขึ้น ในระดับตำบล เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้กับหมู่บ้าน ชุมชนในตำบลนั้นๆ

2. ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการ

2.1 บุคลากร

จำนวนกำลังพลและการจัดหน่วย ในส่วนของทหารพบว่า เนื่องจากโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ไม่ได้บรรจุเป็นแผนงานประจำปีของหน่วยทหารที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ตามแนวชายแดน แต่เป็นภารกิจตามโครงการพระราชดำริ ในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นการสนองแนวพระราชดำริ ทหารจึงถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการ อีกทั้งจากผลการดำเนินงานตามโครงการฯ จะช่วยเสริมให้พันธกิจการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน ตามแผนป้องกันชายแดน มีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกด้วย จากเหตุผลดังกล่าว การจัดกำลังพลให้รับผิดชอบดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ จึงเป็นเพียงแบ่งมอบงานให้รับผิดชอบเพิ่มเติมจากงานหลักที่มีอยู่ ไม่ได้มีการจัดกำลังพลขึ้นมารับผิดชอบเป็นการเฉพาะเรื่อง อีกทั้งยังไม่มีกำหนดโครงสร้างการจัดหน่วย เพื่อรับผิดชอบโครงการฯ โดยแน่ชัด

กล่าวคือในหน่วยแต่ละระดับ จะกำหนดฝ่ายเสนาธิการหรือฝ่ายอำนวยการ ผู้บังคับหน่วย และเจ้าหน้าที่ แล้วจัดเป็นชุดทำงานหรือทีมงานประมาณ 5-6 คน รับผิดชอบโครงการณรงค์สร้างฝ่ายฯ แต่ถ้าต้องการใช้กำลังมากกว่านี้ ก็จะทำให้แต่ละหน่วยจัดกำลังมาเพิ่มเติมเป็นครั้งคราว ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาจำนวนกำลังพล ที่จะดำเนินงานตามโครงการฯ ไม่เพียงพอ และไม่มีโครงสร้างการจัดหน่วยที่แน่ชัด

สำหรับข้อคิดเห็นในการแก้ปัญหาที่ พ.ท.ณัฐวัช เกษสมบุญรณ์ ผู้บังคับกองบังคับการควบคุมที่ 2 หน่วยเฉพาะกิจกรรมทหารม้าที่ 4 และพ.ท.กฤษฏา ถาวรวัตร์ หัวหน้าฝ่ายกิจการพลเรือน กองกำลังผาเมือง ให้ความเห็นว่า “ ควรมีการจัดหน่วยหรือชุดทำงานให้รับผิดชอบโครงการณรงค์สร้างฝ่ายฯ โดยตรง มีเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์พร้อม โดยมีแนวทางการจัดกำลังและโครงสร้างการจัดหน่วย ดังนี้

1. หน่วยระดับกองกำลัง และหน่วยเฉพาะกิจระดับกรม ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (8 - 10 คน) มีฝ่ายเสนาธิการรับผิดชอบโดยตรง 1 นาย โดยจัดชุดปฏิบัติการแบ่งเป็น 2 ส่วน

1.1 ส่วนวางแผน มีหน้าที่ในการกำหนดแผนการปฏิบัติ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และหมู่บ้านหรือชุมชน

1.2 ส่วนปฏิบัติการ มีหน้าที่ในการให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชน สาธิตการสร้างฝ่าย และใช้สื่อประชาสัมพันธ์

2. หน่วยระดับ กองบังคับการควบคุม และกองร้อย ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (3 - 5 คน)

3. หน่วยระดับ ชุดปฏิบัติการ สายงานรักษาความมั่นคงภายใน มอบภารกิจตามโครงการณรงค์สร้างฝ่ายฯ ให้ดำเนินการในหมู่บ้านเป้าหมาย โดยกำลังพลในชุดต้องมีความรู้ความเข้าใจงานสร้างฝ่ายฯ ทุกคน สามารถทำงานทดแทนกันได้ ”

สำหรับหน่วยงานฝ่ายปกครอง พบว่า ไม่มีการจัดหน่วย หรือกำหนดตัวบุคคลให้รับผิดชอบโครงการณรงค์ฯ เป็นการแน่ชัด เนื่องจากมีกำลังพลไม่เพียงพอ แต่ใช้วิธีการมอบงานให้เป็นครั้งคราว ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบล นั้น มีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้รับผิดชอบหลัก จะมีเพียงองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ละ อ.เชียงดาว เท่านั้น ที่มีการจัดทีมงานสร้างฝ่ายฯ โดยเฉพาะขึ้นมา โดยแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายสำรวจประสานงาน ฝ่ายเก็บรายละเอียด ฝ่ายเก็บข้อมูลบรรยายสรุป และฝ่ายสวัสดิการ ทั้งนี้เนื่องจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบล มีภาวะผู้นำและมีวิสัยทัศน์ ส่วนหน่วยจัดการต้นน้ำ กรมอุทยานแห่งชาติฯ จะเป็นหน่วยที่มีแผนงาน งบประมาณประจำปีสำหรับสร้างฝ่าย มีการจัดแบ่งมอบหน้าที่ให้กับกำลังพลรับผิดชอบ

งานสร้างฝายแน่ชัด แต่จะเป็นการสร้างฝายภายในพื้นที่รับผิดชอบ ตามงบประมาณที่ได้รับเท่านั้น (1,500 บาท/ฝาย)

ในส่วนของประชาชนพบว่า จะเป็นแรงงานหลักในการสร้างฝาย ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จึงไม่มีปัญหาในเรื่องแรงงานไม่พอ แต่จะมีปัญหาเรื่องไม่ค่อยมีเวลาวาง ทั้งนี้ต้องสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นและกำหนดวัน เวลาในการสร้างฝายให้เหมาะสม และสอดคล้องกับเวลาวางของประชาชน เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพในแต่ละวัน

ภาษาของชนเผ่ากับการสื่อความหมาย ในพื้นที่เชียงใหม่ มีประชาชนที่เป็นบุคคลพื้นที่สูงอาศัยอยู่หลายชนเผ่า และมีภาษาแตกต่างกัน จากการเก็บข้อมูลพบว่า มีปัญหาในการสื่อความหมายอยู่บ้าง แต่ผู้ปฏิบัติงานเห็นว่า ปัญหานี้ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ สามารถแก้ปัญหาได้ เพราะในปัจจุบันผู้นำหรือแกนนำของหมู่บ้าน/ชุมชนมีการศึกษา สามารถพูดภาษาไทยได้ จึงใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ผ่านผู้นำหรือแกนนำของหมู่บ้าน ชุมชน และให้ไปถ่ายทอดต่อให้กับประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนของเขาเอง ถ้าผู้นำหรือแกนนำรู้เรื่องและเข้าใจ ก็ไม่มีปัญหา เขาจะส่งภาษากันเอง หรือบางครั้งก็ใช้ล่ามช่วยแปล เนื่องจากในปัจจุบันคนในหมู่บ้านที่จบการศึกษาสูงๆมีมากขึ้น

การเรียนรู้และศึกษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความคิดเห็นของผู้ดำเนินงานตามโครงการฯ เห็นว่า การศึกษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินงานตามโครงการฯ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยนำเอาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการนำมาเป็นอุบาย แรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ชาวไทยใหญ่จะไม่ทำงานวันพระ ถ้าเราไปให้เขาสร้างฝายก็จะไม่ได้รับความร่วมมือ ประเพณีเลี้ยงผี หรืองานประเพณีอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งถ้าเรารู้ก็จะไม่เกิดปัญหากับประชาชน

ภาวะผู้นำกับประสิทธิภาพและความสำเร็จของโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ พบว่า ทุกฝ่ายมีความคิดเห็นตรงกันว่า “ภาวะผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ต่อประสิทธิภาพและความสำเร็จของโครงการฯ เพราะการดำเนินงานตามโครงการฯ ในปัจจุบัน รัฐบาลไม่มียุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ชัดเจน ไม่มีแผนงานและงบประมาณสนับสนุน จึงเป็นการทำงานภายใต้ภาวะขาดแคลน ทำงานโดยอาศัยแรงกาย แรงใจของประชาชน อาศัยงบประมาณจากทุกภาคส่วนที่เจียดแบ่งมาให้ หรือใช้วัสดุจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว คงไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้ภาวะผู้นำของหัวหน้าหน่วยงาน ส่วนราชการ และผู้นำหมู่บ้านชุมชน เป็นสำคัญ” ซึ่งจากการเก็บข้อมูลสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการฯ ควรประกอบด้วย

1. มีความเสียสละ

2. มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
3. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
4. มีความรู้ ความเข้าใจในโครงการฯ เป็นอย่างดี (รู้จริง)
5. มีความมุ่งมั่นและอดทน

2.2 เครื่องมือและทรัพยากร

รูปแบบฝายที่สร้างพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นฝายแบบท้องถิ่นเบื้องต้น วัสดุอุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ในการสร้างฝาย เช่น ไม้ไผ่ ขอนไม้ หิน ดิน และทราย เป็นต้น จึงใช้ของที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นหลัก จะมีปัญหาบ้างในบางพื้นที่ซึ่งไม่มีไม้ไผ่ หรือทราย ต้องไปหาจากพื้นที่อื่นแล้วขนย้ายเข้าไปซึ่งมีระยะทางไกล ส่วนวัสดุอุปกรณ์ประเภท กระสอบหรือถุงปุ๋ย ปูนซีเมนต์ ลวด และตะปู ไม่มีในท้องถิ่นต้องใช้งบประมาณในการจัดหา แต่เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ จึงทำให้มีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะปูนซีเมนต์ สำหรับเครื่องมือประเภทมีด จอบ เสียม จะใช้ของประชาชนซึ่งนำติดตัวมากันอยู่แล้ว แต่ก็อาจมีจัดหาเพิ่มเติมบ้างกรณีไม่เพียงพอ ในส่วนของยานพาหนะสำหรับขนย้ายคนและวัสดุอุปกรณ์เข้าไปในพื้นที่สร้างฝายจะใช้ของหน่วยทหาร หน่วยงาน ส่วนราชการที่มาร่วม หรือของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งต้องจัดหาน้ำมันเชื้อเพลิงสนับสนุน สำหรับอาหารกลางวัน ส่วนใหญ่ประชาชนจะนำติดตัวมาจากบ้าน หรือบางครั้งก็จะจัดหาให้เป็นส่วนรวม

เครื่องมืออีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญแต่ขาดแคลน คือ เครื่องมือที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ สำหรับใช้เผยแพร่ให้ความรู้ สร้างแรงจูงใจให้กับประชาชน หรือหน่วยงานต่างๆ เช่น ชุดสื่อประเภททีวี โปรเจคเตอร์ และเครื่องเล่นวีซีดี เป็นต้น

2.3 งบประมาณ

งบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการฯ พบว่าเป็นปัญหาหลักของการดำเนินงานตามโครงการฯ เนื่องจากรัฐบาลไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญของโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ จึงไม่มีการจัดทำแผนงาน และจัดสรรงบประมาณประจำปีให้แก่หน่วยงานรับผิดชอบไปดำเนินการอย่างจริงจัง มีเพียงหน่วยจัดการต้นน้ำเท่านั้น ที่ได้รับงบประมาณในการสร้างฝายประจำปี(1,500 บาท/ฝาย) แต่ก็ไม่มากนัก จากการเก็บข้อมูลพบว่า ในระยะเริ่มแรกใช้การแก้ปัญหาโดยขอรับการสนับสนุน หรือดัดแปลงครุภัณฑ์เอกชน เข้ามามีส่วนร่วมทางด้านงบประมาณ เช่น กองกำลังผาเมืองได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทัพบก 2,400,000 บาท องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่สนับสนุนเงิน 400,000 บาท บริษัทปูนซีเมนต์นครหลวง สนับสนุนเงิน 200,000 บาทและปูนซีเมนต์ 2,000 ถุง สโมสรโรตารีเชียงใหม่ เข้าร่วมดำเนินงานตามโครงการฯ โดยใช้งบประมาณของตนเอง และองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จัดสรรงบประมาณในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์และอาหารให้เป็นบางส่วน เป็นต้น หรือบางครั้งใช้การบูรณาการ กล่าวคือ ใครมีแรงลงแรง

ใครมีทุนลงทุน จากทุกภาคส่วน แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานตามโครงการฯ จึงส่งผลให้สร้างฝายได้จำนวนน้อย เมื่อพิจารณาจากจำนวนฝายที่สร้างได้ จะเห็นว่ายังมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับสภาพป่าที่ถูกทำลาย ยังไม่สามารถแก้ปัญหาเรื่องน้ำและฟื้นฟูสภาพป่าได้อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการฯพบว่า ส่วนใหญ่จะใช้จ่ายในการจัดหากระสอบหรือถุงปุ๋ย ปูนซีเมนต์ ลวด ตะปู เหล็กเส้น น้ำมันเชื้อเพลิง และค่าอาหาร เป็นหลัก ส่วนรายการอื่นๆ จะมีบ้างเพียงเล็กน้อย และสิ่งที่ควรจัดหาเพิ่มเติมคือเครื่องมือที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์

2.4 การบริหารจัดการ

การกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ ในประเด็นนี้พบว่า ยังไม่มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ แต่ทุกฝ่ายทั้งหน่วยงานส่วนราชการและประชาชน มีความเห็นเหมือนกันว่า “ ควรจะมีการกำหนดยุทธศาสตร์ให้ชัดเจนว่า พื้นที่แต่ละลุ่มน้ำหรือแต่ละจังหวัด ควรจะมีการกำหนดเป้าหมายสร้างฝายจำนวนเท่าใด ใครเป็นผู้รับผิดชอบ ” ซึ่งเมื่อยุทธศาสตร์ชัดเจน การจัดทำแผนงานและงบประมาณก็จะตามมา การแก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่าก็จะเป็นรูปธรรม

ผู้ประสานโครงการมีความคิดเห็นว่า ยุทธศาสตร์การสร้างฝายของภาคเหนือ ควรจะกำหนดดังนี้ “ เอาป่าล้อมเมือง เอาฝายล้อมบ้าน สร้างกำแพงคน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายั่งยืนชาติ กล่าวคือ

- ป่าล้อมเมือง คือ เมื่อเกิดป่าต่อไปปัญหาโคลนถล่ม ดินสไลด์ก็จะไม่เกิด
- ฝายล้อมบ้าน คือ ต่อไปหน้าแล้งก็จะไม่ขาดแคลนน้ำ มีน้ำอุดมสมบูรณ์
- สร้างกำแพงคน คือ คนเป็นปัจจัยสำคัญ เป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลาย ต้อง

สร้างคนให้มีจิตสำนึก และรวมพลังกันแก้ไขปัญหา ”

ความต่อเนื่องในการรณรงค์ และประชาสัมพันธ์โครงการสร้างฝายฯ จากการเก็บข้อมูลพบว่า การรณรงค์และประชาสัมพันธ์โครงการสร้างฝายฯ ยังขาดความต่อเนื่อง รวมทั้งการจัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ยังไม่ชัดเจน สาเหตุเนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ ซึ่งจากความคิดเห็นของทุกฝ่าย มีความเห็นตรงกันว่า ควรจะมีการรณรงค์สร้างฝายและประชาสัมพันธ์โครงการฯอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น หอกระจายข่าวของหมู่บ้าน วิทยุชุมชนและของรัฐ โทรทัศน์ สื่อทุกประเภท เป็นต้น มีการจัดชุดประชาสัมพันธ์เป็นการเฉพาะ รวมทั้งให้มีการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้เรื่องฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก ตำบลละ 1 แห่ง สำหรับประเด็นที่จะนำมาใช้ในการรณรงค์และประชาสัมพันธ์พบว่า ควรจะเป็นประเด็นที่สร้าง

แรงจูงใจ หรือสร้างความกระตือรือร้นให้กับประชาชน เช่น ให้เห็นหรือรับรู้ถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้นใกล้ตัว (ดินโคลนถล่ม หรือน้ำป่าไหลหลาก) หรือประโยชน์ที่เกิดจากการสร้างฝาย เป็นต้น

การขยายผลการดำเนินโครงการฯ ไปสู่นักเรียน นิสิตนักศึกษาเพื่อให้เกิดความยั่งยืน การนำนักเรียน นิสิตนักศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ จะเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการฯ เพราะเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ให้เยาวชนมีความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และรู้จักการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่า โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาที่ผู้บริหารระดับสูง มีความเข้าใจหรือมีความสัมพันธ์อันดีกับทหารก็จะไม่มีปัญหา เช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ หรือบางโรงเรียนจัดให้เป็นวิชาหนึ่งของการเรียนการสอน แต่บางสถาบันการศึกษาจะมีปัญหาเกี่ยวกับเวลาในการเรียนการสอน หรือการสอบ ทำให้นักเรียน นิสิตนักศึกษาไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมได้ สำหรับตัวเด็กหรือเยาวชนพบว่า มีทั้งที่เข้าร่วมด้วยความเต็มใจ และไม่เต็มใจ แต่อาจจะมาเพราะอาจารย์ให้มา ซึ่งจากข้อมูลที่ได้รับ ถึงแม้ว่าจะไม่เต็มใจหรือมีความเข้าใจไม่มากนักในตอนแรก แต่หลังจากที่เข้าไปร่วมโครงการฯ แล้ว ได้ความรู้จากชุมชน ได้เห็นของจริง ก็เกิดความสำนึกและชอบในภายหลัง

ในมุมมองของผู้ประสานโครงการ เห็นว่า “ การนำนิสิตนักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อมาสร้างคนเป็นกำแพงตามยุทธศาสตร์การสร้างฝาย กล่าวคือ เมื่อนิสิตนักศึกษากับประชาชนในหมู่บ้านได้ประสานกัน ได้รู้จักกัน ก็จะเกิดการถ่ายทอดซึ่งกันและกัน ซึ่งที่ผ่านมามีปรากฏว่าได้ผล ”

การประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากการเก็บข้อมูลพบว่า การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงาน จะมีปัญหาติดขัดบ้างเล็กน้อยในเรื่องเวลาว่างไม่ตรงกันบ้าง คนมีไม่พอบ้าง หรือความไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการฯ กล่าวคือพอไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ก็เลยไม่ให้ความร่วมมือ เช่น เขตอุทยานบางพื้นที่ เมื่อหัวหน้าหน่วยงานไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ เจ้าหน้าที่คนอื่นก็พลอยไม่ให้ความร่วมมือไปด้วย บางครั้งเอกอภุภายอุทยานมาอ้างทำให้ไม่สามารถเข้าไปสร้างฝายได้ แต่พอได้สร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้น ทุกอย่างก็ดำเนินไปได้ด้วยดี

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างฝาย พบว่า โดยปกติรูปแบบของฝายแบบท้องถิ่นเบื้องต้น ก็เป็นการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้อยู่แล้ว เพราะประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกรรม จะมีการสร้างฝายเพื่อทค่น้ำเข้าเพื่อทค่น้ำไร่ นาอยู่แล้ว เช่น ชาวกะเหรี่ยงจะใช้หลักปัก แล้วใช้หิน ดินเหนียวขนานข้าง ทำเป็นฝายน้ำล้น เป็นต้น ในการเข้าไป

สร้างฝายตามโครงการรณรงค์พบว่า มีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นหลัก แล้วแนะนำเพิ่มเติมโดยประยุกต์จากที่เขามีอยู่ เช่น ชาวบ้านทำชั้นเดียว ก็แนะนำให้ทำเป็น 2 ชั้น แล้วตรงกลางให้อาหินไล่ลงไป กลายเป็นฝายแบบคอกหมูแกนกลางหินทิ้ง เป็นต้น ร.ต.บพิตร นนทา หัวหน้าชุดพัฒนาสัมพันธ์มวลชนที่ 3205 ให้ความเห็นว่า “ การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านอาจจะไม่ใช่รูปแบบของการสร้างฝายก็ได้ เช่น การจักตอก คือเราไม่ใช่ลวดแต่ใช้การมัดตอกแทน การดูแนวน้ำ หรือทิศทางการไหลของน้ำ เป็นต้น สำหรับวิธีการที่เราขอให้ประชาชนเป็นฮีโร่ แล้วเราเรียนรู้จากเขา ก็จะเป็นการสร้างแรงจูงใจได้อีกวิธีหนึ่ง ”

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จากการดำเนินงานตามโครงการฯ มีปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ มีในหลายประเด็นซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ไม่มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ ในประเด็นนี้พบว่า เนื่องจากรัฐบาลไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญของโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ จึงไม่มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝาย และไม่มีการจัดทำแผนงาน และจัดสรรงบประมาณประจำปีให้แก่หน่วยงานรับผิดชอบไปดำเนินการอย่างจริงจัง เป็นผลให้ยังไม่มีหน่วยงานใดกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือขึ้น เพื่อกำหนดทิศทางในการสร้างฝาย ทำให้ไม่มีความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ และผู้รับผิดชอบ อีกทั้งไม่มีงบประมาณในการดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ ส่งผลให้การแก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่ายังไม่เป็นรูปธรรม

2. ขาดการกำหนดรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ จากการศึกษาวิจัยพบว่า ทหารได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ไว้ 5 ขั้นตอน แต่รายละเอียดการปฏิบัติของแต่ละขั้นมีอะไรบ้าง ไม่ได้มีการกำหนดไว้แน่ชัด การนำไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับ ผู้บังคับหน่วยทหารแต่ละคนจะนำไปกำหนดรายละเอียดเอง ซึ่งทำให้เกิดปัญหาความไม่ชัดเจนในการดำเนินงานตามโครงการฯ ว่าในแต่ละขั้นควรจะต้องทำอะไรบ้าง และไม่เป็นแนวทางเดียวกัน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ทหารที่ยังไม่มีประสบการณ์จะประสบปัญหาในการกำหนดรายละเอียดเป็นอย่างมาก ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวอาจจะส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการฯ ได้

3. เจ้าหน้าที่ทหารมีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการฯ ไม่ดีพอ ในประเด็นนี้พบว่า ถ้าเจ้าหน้าที่ทหารมีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการฯ ไม่ดีพอ จะทำให้เกิดปัญหาในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนได้ไม่ชัดเจน เนื่องจากต้องใช้ความรู้ในการชี้แจงให้ความรู้กับประชาชน เพราะถ้าประชาชนไม่เข้าใจก็จะทำให้มีคำถามว่า “จะสร้างไปทำไม” ซึ่งเป็นผลให้ประชาชนไม่ให้ความสนใจในการสร้างฝาย และจะส่งผลต่อความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อไป ซึ่งถือ

ว่ามีความสำคัญมาก และอาจจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการฯ ได้ ดังนั้นเจ้าหน้าที่ทหารจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการฯ เป็นอย่างดี ในประเด็นนี้จะเห็นว่า สามารถตอบสนองมติฐานที่ตั้งไว้ได้เป็นอย่างดี

4. เจ้าหน้าที่ทหารมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝาย และแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝายไม่ดีพอ ในประเด็นนี้พบว่า ถ้าเจ้าหน้าที่ทหารมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝาย และแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝายไม่ดีพอ จะทำให้เกิดปัญหาในขั้นสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝาย เนื่องจากในการสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝายต้องใช้ความรู้ในการพิจารณาภูมิประเทศว่า จะสร้างฝายจำนวนเท่าใด ที่ไหนบ้าง มีความถี่ความห่างเท่าไร และจะใช้รูปแบบฝายแบบใด ซึ่งถ้าไม่มีความรู้ความเข้าใจจะทำให้ไม่สามารถกำหนดได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ การกำหนดแผนงานสร้างฝาย และการดำเนินงานในขั้นการสร้างฝายด้วย เช่น กำหนดรูปแบบฝาย และความถี่ความห่างของฝายไม่เหมาะสม ทำให้ฝายที่สร้างพังทลายง่าย ส่งผลให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่น

5. เก็บรวบรวมข้อมูลฝาย และการประเมินผลไม่ดีพอ ในประเด็นนี้พบว่า ยังไม่มีความเข้าใจดีพอว่า การเก็บข้อมูลจะนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงยังไม่ละเอียด ส่วนใหญ่จะนับจำนวนฝายที่สร้างเท่านั้น ไม่ได้จัดทำรายละเอียดว่ามีกี่ฝายแบบใดบ้าง อยู่ที่ไหน หรือลำห้วยอะไร และจัดทำแผนที่สังเขป รวมทั้งไม่ได้กำหนดพิกัดแต่ละฝายลงในแผนที่ จึงทำให้ไม่มีรายละเอียดของข้อมูลฝาย ส่งผลให้การดำเนินการประเมินผล ทั้งในเรื่องการสำรวจสภาพฝายและการซ่อมแซม คูแลร์กษา ส่วนใหญ่ไม่มีความจริงจังหรือเป็นรูปธรรม

6. จำนวนกำลังพลไม่เพียงพอและไม่กำหนดโครงสร้างการจัดหน่วย ในประเด็นนี้พบว่า โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ไม่ได้บรรจุเป็นแผนงานประจำปีของหน่วยทหารที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ตามแนวชายแดน แต่เป็นภารกิจตามโครงการพระราชดำริในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นการสนองแนวพระราชดำริ ทหารจึงถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการ การจัดกำลังพลให้รับผิดชอบดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ จึงเป็นเพียงแบ่งมอบงานให้รับผิดชอบเพิ่มเติมจากงานหลักที่มีอยู่ ไม่ได้มีการจัดกำลังพลขึ้นมารับผิดชอบเป็นการเฉพาะเรื่อง ทำให้ไม่มีการกำหนดโครงสร้างการจัดหน่วย เพื่อรับผิดชอบโครงการฯ โดยแน่ชัด และเกิดปัญหากำลังพลไม่เพียงพอในการดำเนินงานตามโครงการฯ ส่งผลให้การดำเนินงานตามโครงการฯ ขาดความต่อเนื่อง

7. ขาดความต่อเนื่องในการรณรงค์และประชาสัมพันธ์โครงการฯ ในประเด็นนี้พบว่า การขาดความต่อเนื่องในการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ มีสาเหตุเนื่องจากปัญหากำลังพลไม่เพียงพอในการดำเนินงานตามโครงการฯ และข้อจำกัดด้านงบประมาณ รวมทั้งการจัดทำแผนการ

ประชาสัมพันธายังไม่ชัดเจน ทำให้การขยายผลโครงการฯให้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีปัญหาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ส่งผลให้การแก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่ายังไม่เป็นรูปธรรม

แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯ

จากผลการศึกษา ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ เมื่อนำตัวแบบด้านการจัดการมาพิจารณาใช้ในการเพิ่มสมรรถนะให้กับองค์กร รวมทั้งนำตัวแบบด้านการพัฒนาองค์กรมาใช้สร้างทีมงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา และพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯได้ดังนี้

1. การกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื่องจากเป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่าอย่างได้ผล มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝาย และมีการจัดทำแผนงาน และจัดสรรงบประมาณประจำปีให้แต่ละหน่วยงานรับผิดชอบไปดำเนินการอย่างจริงจัง สำหรับในพื้นที่ภาคเหนือ กองทัพอากาศที่ 3 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือขึ้น เพื่อกำหนดเป้าประสงค์และทิศทางในการสร้างฝายให้มีความชัดเจน ซึ่งจะทำให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ ผู้รับผิดชอบ และงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2. การกำหนดรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ควรกำหนดรายละเอียดการปฏิบัติของแต่ละขั้นว่าต้องมีอะไรบ้าง โดยนำกิจกรรมหรืองานที่ต้องทำในการสร้างฝายมากำหนดเป็นรายละเอียดของแต่ละขั้น มีการจัดกิจกรรมตามลำดับอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกิดความชัดเจน และเป็นแนวทางเดียวกันในการดำเนินงานตามโครงการฯ และเมื่อนำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มาพิจารณาใช้ประกอบในการกำหนดขั้นตอนการทำงาน จากการศึกษาเห็นว่า การกำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการฯควรมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ชั้นประชุมปรึกษาหารือและสร้างความรู้ความเข้าใจ

2.1.1 พบผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนและนัดประชุม

2.1.2 สร้างความรู้ความเข้าใจในโครงการฯให้กับประชาชน

2.1.3 สสำรวจความต้องการของประชาชน

2.1.4 สสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝาย

2.2 **ชั้นวางแผนกิจกรรมและแบ่งมอบหน้าที่**

2.2.1 กำหนดกิจกรรมและวางแผนงาน

2.2.2 กำหนดแบ่งมอบหน้าที่

2.2.3 กำหนดวัน เวลา สร้างฝ่าย

2.3 **ชั้นระดมทรัพยากรแรงงาน**

2.3.1 จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในพื้นที่

2.3.2 ระดมทุนและแรงงานจากทุกภาคส่วน

2.3.3 จัดหาวัสดุสิ่งของเพิ่มเติม

2.3.4 จัดเตรียมยานพาหนะ

2.4 **ชั้นดำเนินการสร้างฝ่ายในพื้นที่**

2.4.1 สาธิตการสร้างฝ่าย

2.4.2 เริ่มสร้างฝ่าย

2.4.3 เก็บรวบรวมข้อมูลฝ่าย

2.5 **ชั้นการประเมินผล**

2.5.1 สํารวจสภาพฝ่าย

2.5.2 ซ่อมแซมและดูแลรักษา

หมายเหตุ : สำหรับการสร้างความรู้ความเข้าใจใน โครงการฯ ควรกระทำทุกขั้นตอน และควรพิจารณาใช้ขบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย “ ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน และร่วมดูแลรักษา ” ในการดำเนินงาน

3. ความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการฯ

ควรมีการอบรมและเพิ่มเติมความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ทหาร โดยใช้แนวทางการจัดการความรู้ในหน่วยทหารที่ดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นงานวิจัยของ ฅพล รังสรรค์สวัสดิ์ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของ โครงการเป็นอย่างดี ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมาก เนื่องจากต้องให้ความรู้นี้ในการชี้แจงให้ความรู้กับประชาชน เพราะถ้าประชาชนเข้าใจก็จะทำให้เกิดความสนใจและมีแรงจูงใจในการเข้าร่วมสร้างฝ่าย ซึ่งจะส่งผลต่อความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินงานตาม โครงการฯ รวมทั้งส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการฯด้วย

4. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝ่ายและแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝ่าย ควรมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ทหารให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝ่าย และแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝ่ายเป็นอย่างดี เนื่องจากในการสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝ่าย

ต้องใช้ความรู้ในการพิจารณาสภาพภูมิประเทศและวัสดุที่มีใช้ในการสร้างฝายในแต่ละพื้นที่ว่าจะสร้างฝายจำนวนเท่าใด ที่ไหนบ้าง ความถี่ความห่าง และจะใช้รูปแบบฝายแบบใด ซึ่งจะทำให้การกำหนดแผนงานสร้างฝายมีความเหมาะสม และการดำเนินงานในขั้นการสร้างฝายมีประสิทธิภาพ

ในขั้นการวางแผน ควรเน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างฝาย เพื่อให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ และเป็นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน อีกทั้งสิ่งที่ควรคำนึงถึงเสมอในการสร้างฝายคือ การสร้างฝายต้องให้ได้ประโยชน์จริงๆ เพราะถ้าประชาชนเห็นหรือได้รับประโยชน์จริง จะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และประชาชนจะลุกขึ้นมาสร้างฝายเอง ส่วนความเพียงพอของจำนวนฝายควรยึดหลักสำคัญ คือ “การสร้างฝายในพื้นที่หนึ่ง ต้องสร้างตั้งแต่ห้วยก้างปลาหรือต้นน้ำ จนถึงลำห้วยหลัก ให้มีจำนวนมากพอที่จะชะลอน้ำเก็บกักน้ำได้ และเห็นประโยชน์เร็วที่สุด” สำหรับรูปแบบของฝายควรจะถูกยึดไปตามสภาพภูมิประเทศ และวัสดุที่มีในท้องถิ่น โดยควรจะคำนึงถึงมาตรฐาน 4 ประการ คือ

4.1 สร้างแล้วต้องไม่พังเร็ว

4.2 เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน

4.3 ต้องใช้วัสดุที่หาง่าย

4.4 รูปแบบของฝาย ขึ้นอยู่กับ ภูมิประเทศเป็นตัวกำหนด และพิจารณาความถี่ ความห่าง และความถี่ของการชะลอน้ำหรือเก็บน้ำ เป็นองค์ประกอบ

โดยควรใช้เทคนิคในการก่อสร้าง คือ มีอัตราส่วนฝายรอง 5 ต่อฝายหลัก 1 (ฝายรองใช้ไม้ไผ่หรือวัสดุที่มีในท้องถิ่น ฝายหลักควรใช้ปูนซีเมนต์ผสม) กล่าวคือ ใช้การสร้างฝายแบบหลักไม้ไผ่สานขัดกัน แบบหินทิ้ง แบบกระสอบ หรือแบบกบดัดกรัดถึง เป็นต้น ประมาณ 5 ฝาย เพื่อชะลอน้ำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความลาดชัน และความกว้างของลำห้วย จากนั้นจึงสร้างฝายแบบคอกหมู แกนกลางชนิดต่างๆ เพื่อดักตะกอน และกักเก็บน้ำ สลับกันแบบนี้เป็นช่วงๆ ตลอดแนวลำห้วย และสร้างฝายแบบกึ่งถาวร หรือแบบถาวร ในตอนปลายของลำห้วย เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ และเมื่อลำห้วยเกิดความชุ่มชื้นแล้วจึงทำการปลูกแฝกบริเวณขอบตลิ่งของลำห้วยทั้งสองฝั่งต่อไป (ตามแนวทางการปลูกหญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ)

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลฝาย และการประเมินผล ควรมีความเข้าใจว่า การเก็บข้อมูลจะนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงควรจัดทำรายละเอียด ประกอบด้วย รูปแบบฝาย จำนวนฝาย ที่อยู่หรือลำห้วยอะไร กำหนดพิกัดแต่ละฝาย และจัดทำแผนที่สังเขป ซึ่งจะทำให้มีรายละเอียดของข้อมูลฝายสมบูรณ์ ส่งผลให้การดำเนินการประเมินผล ทั้งในเรื่องการสำรวจสภาพฝายและการซ่อมแซม คูแล้งรักษา มีประสิทธิภาพหรือเป็นรูปธรรมมากขึ้น

6. จำนวนกำลังพลและการกำหนดโครงสร้างการจัดหน่วย เจ้าหน้าที่ทหาร ควรมีการจัดกำลังพลให้รับผิดชอบในการดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นการเฉพาะเรื่อง มีการกำหนดภารกิจและโครงสร้างการจัดหน่วย โดยแน่ชัด อีกทั้งควรนำหลักนิยมในการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงครามในเรื่อง เข้าใจ วัตถุประสงค์ (Objective) เอกภาพในความพยายาม (Unity of effort) ข้อจำกัด (Restraint) และความ อุตสาหะ(Perseverance) มาพิจารณาใช้ให้เหมาะสม เพราะจะทำให้การดำเนินงานตามโครงการฯ มี ประสิทธิภาพและความต่อเนื่องมากขึ้น จากการศึกษาวิจัยเห็นว่า ควรมีแนวทางการจัดกำลังและ โครงสร้างการจัดหน่วย ดังนี้

6.1 หน่วยระดับกองกำลัง และหน่วยเฉพาะกิจระดับกรม ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (8 - 10 คน) มีฝ่ายเสนาธิการรับผิดชอบโดยตรง 1 นาย โดยจัดชุดปฏิบัติการแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

6.1.1 ส่วนวางแผน มีหน้าที่ในการกำหนดแผนการปฏิบัติ ประสานหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง และหมู่บ้านหรือชุมชน

6.1.2 ส่วนปฏิบัติการ มีหน้าที่ในการให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชน สาธิต การสร้างฝาย และใช้สื่อประชาสัมพันธ์

6.2 หน่วยระดับ กองบังคับการควบคุม และกองร้อย ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (3-5 คน)

6.3 หน่วยระดับ ชุดปฏิบัติการสายงานรักษาความมั่นคงภายใน มอบภารกิจตาม โครงการรณรงค์สร้างฝายฯ ให้ดำเนินการในหมู่บ้านเป้าหมาย โดยกำลังพลในชุดต้องมีความรู้ ความเข้าใจงานสร้างฝายฯทุกคน สามารถทำงานทดแทนกันได้

7. ความต่อเนื่องในการรณรงค์และประชาสัมพันธ์โครงการฯ ควรมีการ รณรงค์และประชาสัมพันธ์โครงการฯอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกำลังพลและงบประมาณให้เพียงพอ รวมทั้งมีการจัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจนและสร้างเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ให้ เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้สามารถขยายผลโครงการฯได้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีปัญหา และส่งผลให้การ แก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่าเป็นรูปธรรมมากขึ้น

สำหรับแนวทางในการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานหรือประชาชนมี ความตื่นตัวช่วยกันสร้างฝายฯ ให้เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหา เมื่อนำแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการสร้างแรงจูงใจมาพิจารณาใช้ จากการศึกษาวิจัยเห็นว่า ควรดำเนินการ ดังนี้

7.1 ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน และประชาชนทราบ และเข้าใจถึงภัยหรือปัญหา ที่จะเกิด ขึ้นจากการทำลายป่า ซึ่งให้เห็นและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ และ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝาย โดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ทั้งก่อนเริ่มโครงการ ระหว่างดำเนินการ และหลังเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างการยอมรับ และการมีส่วนร่วม ของหน่วยงานและชุมชน

7.2 ควรสร้างการยอมรับและการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกหน่วยงาน เช่น ฝ่ายปกครอง ป่าไม้ ชลประทาน องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ให้เห็นความสำคัญเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ หรือฟื้นฟูสภาพป่า ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการณรงค์สร้างฝายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

7.3 สร้างการยอมรับกับนายอำเภอให้เข้าใจและเห็นประโยชน์ เพราะถ้าได้นายอำเภอเป็นตัวหลักแล้ว การที่จะขยายผลไปยังตำบลหรือหมู่บ้านอื่นจะง่ายขึ้น

7.4 ข้อสำคัญ การสร้างฝายในระยะเริ่มแรกของแต่ละพื้นที่ จะต้องสร้างฝายให้มีประสิทธิภาพ มีความคงทน ชะลอน้ำได้ กักเก็บน้ำได้ ประชาชนเห็นประโยชน์อย่างรวดเร็ว ปัจจัยนี้จะเป็นการสร้างเชื่อมั่น สร้างศรัทธาให้กับประชาชนหรือผู้พบเห็น จะเกิดพลังกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว เกิดแรงจูงใจ ลูกขึ้นมาช่วยกันสร้างฝายเอง ซึ่งจะเป็นการประชาสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี

7.5 สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝกในระดับตำบลขึ้น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้กับหมู่บ้านหรือชุมชนในตำบลนั้นๆ

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน และแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนากิจการดำเนินงาน ตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะในพื้นที่ตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงใหม่ และใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานตามโครงการฯ โดยดำเนินการต่อประชากรกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ด้วยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง แบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ ผู้บังคับบัญชาหน่วยทหารจำนวน 5 คน หัวหน้าหน่วยงาน ส่วนราชการ จำนวน 7 คน คณะทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก และแฝก สนองแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการฯ จำนวน 20 คน และผู้นำชุมชนนอกโครงการฯ จำนวน 10 คน

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบที่มีการเตรียมคำถามบางส่วน และการสนทนากลุ่มย่อย ประเด็นคำถาม จะเน้นคำถามที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในโครงการฯ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ และประชาชน ทักษะของผู้ปฏิบัติงานต่อโครงการฯ ทักษะของประชาชนต่อผู้ปฏิบัติงานและโครงการฯ ผลการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงาน ได้แก่ คน เครื่องมือและทรัพยากรที่ใช้ งบประมาณ และการบริหารจัดการ ซึ่งในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อย จะเป็นลักษณะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ด้านการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้นำผลการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อยของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 กลุ่ม และข้อมูลจากการศึกษาเอกสารมาวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ จากการเก็บข้อมูลขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯ พบว่า ทหารได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ไว้ 5 ขั้นตอน แต่รายละเอียดการปฏิบัติของแต่ละขั้นมีอะไรบ้าง ไม่ได้มีการกำหนดไว้แน่ชัด การนำไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับ

กับ ผู้บังคับหน่วยทหารแต่ละคน จะนำไปกำหนดรายละเอียดเอง จากการสัมภาษณ์ สามารถสรุป รายละเอียดการดำเนินงานของแต่ละชั้นได้ดังนี้

- 1.1 ชั้นประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม
 - 1.1.1 สสำรวจความต้องการของประชาชน
 - 1.1.2 สสำรวจและกำหนดพื้นที่
 - 1.1.3 กำหนดกิจกรรมและแผนงาน
- 1.2 ชั้นสร้างความรู้ความเข้าใจ และแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
 - 1.2.1 ให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชน
 - 1.2.2 กำหนดแบ่งมอบหน้าที่
 - 1.2.3 กำหนดวัน เวลาสร้างฝาย
- 1.3 ชั้นระดมทรัพยากรแรงงาน
 - 1.3.1 จัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในพื้นที่
 - 1.3.2 จัดหาวัสดุสิ่งของเพิ่มเติม
 - 1.3.3 ระดมทุนและแรงงานจากทุกภาคส่วน
 - 1.3.4 จัดเตรียมยานพาหนะ
- 1.4 ชั้นดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่
 - 1.4.1 สาธิตการสร้างฝาย
 - 1.4.2 เริ่มสร้างฝาย
 - 1.4.3 เก็บรวบรวมข้อมูลฝาย
- 1.5 ชั้นการประเมินผล
 - 1.5.1 สสำรวจสภาพฝาย
 - 1.5.2 ซ่อมแซมและดูแลรักษา

สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า มีหลายภาคส่วน ประกอบด้วย ผู้ประสานโครงการฯ ทหาร ฝายปกครอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยจัดการต้นน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชน และนักเรียน นิสิตนักศึกษา

ส่วนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่า ประกอบด้วย วัสดุอุปกรณ์ในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ ขอนไม้ หิน ดิน และทราย เป็นต้น กระสอบหรือถุงปุ๋ย ปูนซีเมนต์ ลวด ตะปู เหล็กเส้น มีด จอบ เสียม ยานพาหนะสำหรับขนย้ายคนและวัสดุ น้ำมันเชื้อเพลิง และสื่อประชาสัมพันธ์

2. การศึกษาการดำเนินงานตามโครงการฯ

2.1 ความรู้ความเข้าใจในโครงการ ในประเด็นนี้พบว่า เจ้าหน้าที่ทหาร เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้และหน่วยจัดการต้นน้ำ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในโครงการฯ ตรงกันหรือไปในทิศทางเดียวกัน คือ เข้าใจวัตถุประสงค์พื้นฐานว่า สร้างฝายเพื่ออะไร จะได้ประโยชน์อะไรบ้าง และจะสร้างกันอย่างไร เพียงแต่ระดับความรู้ความเข้าใจอาจจะไม่เท่ากัน หรือระดับความใส่ใจต่อปัญหาอาจจะไม่เท่ากัน

ในส่วนของเจ้าหน้าที่ทหารนั้นพบว่า ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในโครงการฯ เป็นอย่างดี มีเฉพาะนายทหารและนายสิบที่รับผิดชอบโครงการฯ เท่านั้น ส่วนผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี จะมีเฉพาะผู้ที่ทำงานโครงการฯ ต่อเนื่องตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป ส่วนที่เหลือจะมีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง ไปจนถึงระดับน้อย ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่า เจ้าหน้าที่ทหารจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการ เป็นอย่างดี เนื่องจากต้องใช้ความรู้ในการชี้แจงให้ความรู้กับประชาชน เพราะถ้าประชาชนไม่เข้าใจก็จะทำให้ส่งผลต่อความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อไป ซึ่งถือว่ามี ความสำคัญมาก รวมทั้งต้องมีความรู้ความเข้าใจวิธีการสร้างฝาย แนวทางที่เหมาะสมในการสร้าง ฝาย และการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการสร้างฝายมาประยุกต์ใช้เป็นอย่างดี เนื่องจากในการสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝายต้องใช้ความรู้ในการพิจารณาภูมิประเทศว่า จะสร้างฝายที่ฝาย ที่ไหนบ้าง และใช้รูปแบบฝายแบบใด ซึ่งถ้าไม่มีความรู้ความเข้าใจจะส่งผลต่อการกำหนดแผนงาน สร้างฝาย

ในส่วนของเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ส่วนราชการพบว่า มีเพียงส่วนน้อยที่มีความรู้ ความเข้าใจ ที่เหลือส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจน้อยมาก ทั้งนี้มีสาเหตุมาจาก มีงานประจำล้นมือ อยู่แล้ว หรือเนื่องจากการให้ความสนใจ หรือใส่ใจต่อปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ เกิดขึ้นมีน้อย

ในส่วนของประชาชนพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว เพียงแต่อาจยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้เท่านั้นว่า จะสร้างเพื่ออะไร เกิด ประโยชน์กับตัวเขาหรือส่วนรวมอย่างไร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเข้าไปชี้แจงให้ความรู้แก่ประชาชน ของเจ้าหน้าที่ทหารยังไม่ดีพอ ปัจจัยในเรื่องภาษาพบว่า มีผลต่อการถ่ายทอดความรู้บ้างแต่ไม่มากนัก กล่าวคือ หมู่บ้าน ชุมชนที่มีประชาชนเป็นบุคคลพื้นที่สูงจะไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทยมากนัก ต้อง แก่ปัญหาโดยอาศัยล่าม หรือถ่ายทอดผ่านผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนให้ไปถ่ายทอดอีกต่อหนึ่ง ซึ่งใน ประเด็นนี้ถ้าผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนมีความรู้ความเข้าใจไม่ดีพอ ย่อมส่งผลต่อการถ่ายทอดความรู้

ให้กับประชาชน สำหรับการรับรู้ข่าวสารการเผยแพร่ข้อมูลโครงการฯจากสื่อต่างๆของประชาชน มีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับข้อมูลข่าวสารในการสร้างฝายจากวิทยุหรือโทรทัศน์บ้าง แต่ไม่บ่อยครั้ง หรือมีความเข้าใจมากนัก ส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารเลย เนื่องจากตื่นเช้าขึ้นมาก็ต้องออกไปทำมาหากินเลี้ยงชีพ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้รับผิดชอบโครงการฯควรนำข้อมูลมาใช้ในการประชาสัมพันธ์

สำหรับรูปแบบของฝายต้นน้ำขนาดเล็ก(Check Dam) พบว่า นำรูปแบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาประยุกต์ใช้(มี 3 รูปแบบ คือฝายแบบท้องถิ่นเบื้องต้น แบบเรียงด้วยหินก้อนข้างถาวร แบบคอนกรีตเสริมเหล็ก) โดยจะพิจารณาสภาพภูมิประเทศและวัสดุที่มีใช้ในการสร้างฝายในแต่ละพื้นที่ เป็นปัจจัยประกอบในการตัดสินใจว่าจะใช้รูปแบบฝายแบบใดในการก่อสร้าง เช่น ความลาดชัน ความกว้างของลำห้วย และไม้ไผ่หรือหินมีหรือไม่ เป็นต้น รวมทั้งอาศัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาเสริม ซึ่งจากการดำเนินการสร้างฝายพบว่า มีปัญหาอยู่บ้างคือ

2.1.1 โครงสร้างฝายต้นแบบไม่แข็งแรง ทำให้พังทลายง่าย ประชาชนขาดความเชื่อมั่น

2.1.2 สร้างจำนวนน้อย และระยะห่างระหว่างฝายไม่ได้มาตรฐาน เนื่องจากการแนะนำให้สร้างไม่ได้พิจารณาภูมิประเทศให้เหมาะสม

2.1.3 เทคนิคในการก่อสร้าง และกำหนดรูปแบบฝาย ยังไม่เป็นระบบ คืออัตราส่วนฝายรอง ต่อ ฝายหลัก ที่จะสร้างในแต่ละช่วงยังไม่ชัดเจน

2.1.4 การสร้างในลำห้วยหลัก ไม่พิจารณารูปแบบฝายให้เหมาะสม จึงทนกระแสน้ำไม่ได้

2.1.5 พื้นที่ที่เข้าไปสร้างฝายมีความยากลำบาก ต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจ จำเป็นต้องมีการบูรณาการร่วมจากทุกฝ่าย จึงจะทำให้เกิดพลัง

2.1.6 การเก็บรวบรวมข้อมูลฝาย ไม่มีรายละเอียดและเป็นรูปธรรม

อีกทั้งพบว่า การสร้างฝายต้องให้ได้ประโยชน์จริงๆ เพราะถ้าประชาชนเห็นหรือได้รับประโยชน์จริง จะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น และศรัทธา ประชาชนจะลุกขึ้นมาสร้างฝายเอง

2.2 การมีส่วนร่วมของหน่วยงานและประชาชนในการดำเนินโครงการ
 ในประเด็นนี้พบว่า ในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน บางพื้นที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี บางพื้นที่ให้ความร่วมมือน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยคือ โครงการสร้างฝายฯ เป็นงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประชาชนคนไทยทุกหมู่เหล่ามีความศรัทธาและเต็มใจ เป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว ความ

ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ได้รับของประชาชนและหน่วยงานบางหน่วย ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ และวิสัยทัศน์ของผู้นำ สำหรับปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่า เกิดจากขาดความเชื่อมั่น เนื่องมาจากรูปแบบฝ่ายที่สร้างพังทลายง่าย ประชาชนยากจนมีรายได้น้อย ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่สามารถแบ่งเวลามาร่วมสร้างฝ่ายได้ และเวลาไม่ตรงกัน ส่วนขบวนการมีส่วนร่วม ในประเด็นนี้พบว่า ขบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย “ ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน และร่วมดูแลรักษา ” ซึ่งจะเห็นว่า การมีส่วนร่วมของหน่วยงานและประชาชนในการดำเนินโครงการ ฯ จะมีมากหรือน้อย หรือจะมีส่วนร่วมในเรื่องอะไรบ้าง ขึ้นอยู่กับปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนั้นการที่จะทำให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการฯมากที่สุด ผู้รับผิดชอบโครงการฯ จะต้องนำปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์และกำหนดแนวทางแก้ไข โดยพิจารณาให้สอดคล้องหรือตรงกับปัญหาและสถานการณ์ ซึ่งส่งผลการตัดสินใจร่วมมือกันทำกิจกรรมหรือการทำงานด้วยความเต็มใจของกลุ่มเป้าหมาย เช่น การสร้างแรงจูงใจ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน เป็นต้น จึงจะทำให้การดำเนินโครงการ ฯ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.3 ทักษะของผู้ปฏิบัติงานต่อโครงการ และทัศนคติของประชาชนต่อ

ผู้ปฏิบัติงานและโครงการ ในประเด็นนี้พบว่า ทหารมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ พร้อมทั้งจะทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ เพื่อสนองแนวพระราชดำริ และเห็นว่าเป็นโครงการฯ ที่มีประโยชน์ต่อประชาชน และประเทศชาติ ส่วนเจ้าหน้าที่หน่วยงาน ส่วนราชการอื่นๆประมาณร้อยละ 50 มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ และประชาชนส่วนใหญ่ มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ทั้งนี้เนื่องจากความไม่เข้าใจ และปัญหาปากท้อง สำหรับทัศนคติของประชาชนที่มีต่อทหาร ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดี ยกเว้นหน่วยทหารที่มีภารกิจด้านปราบปรามยาเสพติด ซึ่งก็จะเป็นเฉพาะกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติหน้าที่เท่านั้น ดังนั้นผู้รับผิดชอบโครงการฯ จึงควรแสวงหาประโยชน์จากกลุ่มที่มีทัศนคติที่ดี ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการฯ รวมทั้งรู้จักใช้กลุ่มที่มีทัศนคติที่ดี ช่วยในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย ให้มามีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ

สำหรับประเด็นทหารได้ประโยชน์อะไรจากการทำงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝ่ายฯ จากการเก็บข้อมูลพบว่า ทหารมีความภาคภูมิใจที่ได้สนองแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ตามโครงการสร้างฝ่ายต้นน้ำขนาดเล็ก ได้ความรักความศรัทธาจากประชาชน กล่าวคือได้ใจจากประชาชน ซึ่งผลที่ตามมาคือ “ ได้ประชาชนเป็นมวลชนของทหาร ” ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสนับสนุนการปฏิบัติการทางทหารต่อไป โดยเฉพาะงานตามพันธกิจ

การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน ตามแผนป้องกันชายแดน และทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างทหารกับส่วนราชการ และหน่วยงานในพื้นที่

3. การศึกษาผลการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ

3.1 ผลการดำเนินงานในภาพรวม ในประเด็นนี้พบว่า ผลการดำเนินงานตามโครงการฯของหน่วยทหารกองกำลังผาเมือง ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อพิจารณาเป็นพื้นที่เฉพาะหมู่บ้านเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแต่ละปี มีความสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ จำนวนฝายที่สร้างในพื้นที่บริเวณหมู่บ้านเป้าหมายมีมากเพียงพอที่จะชะลอน้ำและเก็บกักน้ำไว้ ทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีน้ำใช้ ดินมีความชุ่มชื้นเกิดขึ้น ป่าต้นน้ำลำธารได้รับการฟื้นฟูสภาพ บางพื้นที่มีความก้าวหน้า โดยประชาชนเห็นประโยชน์ที่ได้รับ เกิดความตื่นตัว มีความต้องการที่จะขยายผลการสร้างฝายโดยชุมชนเอง เช่น พื้นที่ตำบลแม่ณะ อำเภอลำปาง เป็นต้น มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนในหมู่บ้านยังไม่พร้อมและไม่มีเวลาว่าง แต่เมื่อพิจารณาเป็นภาพรวมในพื้นที่แต่ละลุ่มน้ำแล้ว จะเห็นว่า จำนวนฝายที่สร้างขึ้นตามโครงการฯยังไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาเรื่องน้ำและฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกทำลายไปมากมายได้อย่างเป็นรูปธรรม จะต้องมีการณรงค์สร้างฝายอย่างต่อเนื่องต่อไป

สำหรับแนวทางในการทำให้หน่วยงานหรือประชาชนมีความตื่นตัวช่วยกันสร้างฝายฯ ให้มีจำนวนมากเพียงพอต่อการแก้ไขปัญหา จากการเก็บข้อมูลสรุปได้ว่า

3.1.1 ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน และประชาชนทราบ และเข้าใจถึงภัยหรือปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการทำลายป่า ชี้ให้เห็นและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝาย

3.1.2 ควรให้หน่วยงานของรัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกหน่วยงาน เช่น ฝายปกครอง ป่าไม้ ชลประทาน องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ หรือฟื้นฟูสภาพป่า ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการณรงค์สร้างฝายฯอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

3.1.3 ทำให้นายอำเภอเข้าใจและเห็นประโยชน์ เพราะถ้าได้นายอำเภอเป็นตัวหลักแล้ว การที่จะขยายผลไปยังตำบลหรือหมู่บ้านจะง่ายขึ้น

3.1.4 ข้อสำคัญ การสร้างฝายในระยะเริ่มแรกของแต่ละพื้นที่ จะต้องสร้างฝายให้มีประสิทธิภาพ มีความคงทน ชะลอน้ำได้ กักเก็บน้ำได้ ประชาชนเห็นประโยชน์อย่างรวดเร็ว ปัจจุบันนี้จะเป็นการสร้างเชื่อมั่น สร้างศรัทธาให้กับประชาชนหรือผู้พบเห็น จะเกิดพลังกระตุ้น

ให้เกิดความตื่นตัว เกิดแรงจูงใจ ลูกขึ้นมาช่วยกันสร้างฝายเอง ซึ่งจะเป็นการประชาสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี

3.1.5 สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝกขึ้น ในระดับตำบล เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้กับหมู่บ้านหรือชุมชนในตำบลนั้นๆ

3.2 ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการ ในประเด็นนี้พบว่า จาก การดำเนินงานตามโครงการฯ มีปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน ดังนี้

บุคคลากร

ในส่วนของทหาร โครงการรณรงค์ฯ ไม่ได้บรรจุเป็นแผนงานประจำปี แต่เป็นการกิจเพิ่มเติมที่ต้องทำ จึงไม่ได้จัดกำลังพลรับผิดชอบเป็นการเฉพาะ แต่มอบงานให้เพิ่มเติมจากงานหลัก ทำให้ไม่ได้กำหนดโครงสร้างการจัดหน่วยที่แน่ชัด และเกิดปัญหากำลังพลไม่เพียงพอรวมทั้งการที่ทหารมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝาย และแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝายไม่ดีพอ จึงทำให้เกิดปัญหาในการพิจารณาภูมิประเทศว่า จะสร้างฝายจำนวนเท่าใด ที่ไหนบ้าง และจะใช้รูปแบบฝายแบบใด ซึ่งพบปัญหาในขั้นการสร้างฝายหลายประการ

ในส่วนของหน่วยงาน มีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ของโครงการฯ น้อย จึงส่งผลกระทบต่อความร่วมมือ และกำลังพลไม่เพียงพอ จึงไม่มีการจัดหน่วย หรือกำหนดผู้รับผิดชอบ โดยแน่ชัด อีกทั้งผู้นำมีวิสัยทัศน์ไม่กว้างไกล

สำหรับประชาชน ความไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ และประโยชน์ของโครงการฯ จึงส่งผลกระทบต่อความร่วมมือ และส่วนใหญ่มีฐานะยากจนต้องหาเลี้ยงชีพ ไม่ค่อยมีเวลาว่าง จึงต้องสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้น และกำหนดวันเวลาในการสร้างฝายให้เหมาะสมและสอดคล้องกับเวลาว่างของประชาชน ส่วนภาษาของชนเผ่า มีปัญหาบ้างแต่ไม่มากนัก สามารถใช้วิธีการถ่ายทอดความรู้ผ่านผู้นำหรือแกนนำของหมู่บ้านหรือชุมชน และให้ไปถ่ายทอดต่อหรือใช้ล่ามช่วยแปล

เครื่องมือและทรัพยากร

บางพื้นที่ไม่มีไม้ไผ่หรือทราย ทำให้ต้องขนย้ายไกล สำหรับวัสดุประเภท กระสอบหรือถุงปุ๋ย ปูนซีเมนต์ เหล็กเส้น ลวด ตะปู และน้ำมันเชื้อเพลิง ต้องใช้งบประมาณจัดหา แต่ขาดแคลนงบประมาณ จึงส่งผลให้การสร้างฝาย ได้จำนวนน้อย รวมทั้งขาดแคลนเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ทำให้การรณรงค์ฯ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

งบประมาณ

พบว่าเป็นปัญหาหลักในการดำเนิน โครงการฯ เนื่องจากรัฐบาลไม่เห็นความสำคัญของโครงการฯ จึงไม่มีการจัดทำแผนงานและจัดสรรงบประมาณ ทำให้การดำเนิน

โครงการฯประสบปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาวัสดุ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และอาหารสำหรับประชาชนที่มาร่วมสร้างฝาย จึงสมควรอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะให้ความสำคัญในการแก้ปัญหา โดยจัดทำแผนงาน และจัดสรรงบประมาณประจำปีให้หน่วยงานหรือหมู่บ้าน เพื่อดำเนินงานตามโครงการฯ อย่างต่อเนื่อง จนเห็นผลเป็นรูปธรรม

การบริหารจัดการ

ยังไม่มี การกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ ทำให้ไม่มีความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ และผู้รับผิดชอบ รวมทั้งการขาดความต่อเนื่องในการรณรงค์ และประชาสัมพันธ์ ทำให้การขยายผลโครงการฯ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลให้การแก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่ายังไม่เป็นรูปธรรม ส่วนปัญหาในการขยายผลไปสู่นักเรียน นิสิตนักศึกษาให้เข้าร่วมโครงการฯย่อมส่งผลต่อการสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการฯ เพราะเป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ให้เยาวชนมีความรัก ห่วงแทนทรัพยากรธรรมชาติ และรู้จักการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานกับประชาชน และการประสานงาน เมื่อมีปัญหาย่อมทำให้เกิดอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ

4. สรุปปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จและปัจจัยที่เป็นปัญหา

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการนำไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ ภาครัฐให้ความสนใจในโครงการฯ และการมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานต่างๆ ส่วนปัจจัยที่เป็นปัญหาหลักของการดำเนินงานตามโครงการฯ ได้แก่ งบประมาณ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการศึกษาวิจัย ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา และพัฒนาการดำเนินงานตามโครงการฯ ดังนี้

1.1 การกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื่องจากเป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่าอย่างได้ผล มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝาย และมีการจัดทำแผนงาน และจัดสรรงบประมาณประจำปีให้แต่ละหน่วยงานรับผิดชอบไปดำเนินการอย่างจริงจัง สำหรับในพื้นที่ภาคเหนือ กองทัพอากาศที่ 3 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือขึ้น เพื่อกำหนดเป้าประสงค์และทิศทางในการสร้างฝายให้มีความชัดเจน ซึ่งจะทำให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ ผู้รับผิดชอบ

และงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

1.2 การกำหนดรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ควรกำหนดรายละเอียดการปฏิบัติของแต่ละชั้นว่าต้องมีอะไรบ้าง โดยนำกิจกรรมหรืองานที่ต้องทำในการสร้างฝายมากำหนดเป็นรายละเอียดของแต่ละชั้น มีการจัดกิจกรรมตามลำดับอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกิดความชัดเจน และเป็นแนวทางเดียวกันในการดำเนินงานตามโครงการฯ และเมื่อนำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม มาพิจารณาใช้ประกอบในการกำหนดขั้นตอนการทำงาน จากการศึกษาวิจัยเห็นว่า การกำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการฯควรมีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1 ชั้นประชุมปรึกษาหารือและสร้างความรู้ความเข้าใจ

1.2.1.1 พบผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนและนัดประชุม

1.2.1.2 สร้างความรู้ความเข้าใจในโครงการฯให้กับประชาชน

1.2.1.3 สำรวจความต้องการของประชาชน

1.2.1.4 สำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝาย

1.2.2 ชั้นวางแผนกิจกรรมและแบ่งมอบหน้าที่

1.2.2.1 กำหนดกิจกรรมและวางแผนงาน

1.2.2.2 กำหนดแบ่งมอบหน้าที่

1.2.2.3 กำหนดวัน เวลา สร้างฝาย

1.2.3 ชั้นระดมทรัพยากรแรงงาน

1.2.3.1 จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในพื้นที่

1.2.3.2 ระดมทุนและแรงงานจากทุกภาคส่วน

1.2.3.3 จัดหาวัสดุสิ่งของเพิ่มเติม

1.2.3.4 จัดเตรียมยานพาหนะ

1.2.4 ชั้นดำเนินการสร้างฝายในพื้นที่

1.2.4.1 สาธิตการสร้างฝาย

1.2.4.2 เริ่มสร้างฝาย

1.2.4.3 เก็บรวบรวมข้อมูลฝาย

1.2.5 ชั้นการประเมินผล

1.2.5.1 สำรวจสภาพฝาย

1.2.5.2 ซ่อมแซมและดูแลรักษา

หมายเหตุ : สำหรับการสร้างความรู้ความเข้าใจในโครงการฯ ควรกระทำทุกขั้นตอน และควรพิจารณาใช้ขบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย “ ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน และร่วมดูแลรักษา ” ในการดำเนินงาน

1.3 ความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการฯ ควรมีการอบรมและเพิ่มเติมความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ทหาร โดยใช้แนวทางการจัดการความรู้ในหน่วยทหารที่ดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเป็นงานวิจัยของ ฅพล รังสรรค์สวัสดิ์ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการเป็นอย่างดี ซึ่งถือว่ามีค่ามาก เนื่องจากต้องใช้ความรู้นี้ในการชี้แจงให้ความรู้กับประชาชน เพราะถ้าประชาชนเข้าใจก็จะทำให้เกิดความสนใจและมีแรงจูงใจในการเข้าร่วมสร้างฝาย ซึ่งจะส่งผลต่อความร่วมมือ หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินงานตาม โครงการฯ รวมทั้งส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการฯ ด้วย

1.4 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝายและแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝาย ควรมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ทหารให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการสร้างฝาย และแนวทางที่เหมาะสมในการสร้างฝาย รวมทั้งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการสร้างฝายมาประยุกต์ใช้เป็นอย่างดี เนื่องจากในการสำรวจและกำหนดพื้นที่สร้างฝายต้องใช้ความรู้นี้ในการพิจารณาสภาพภูมิประเทศและวัสดุที่มีใช้ในการสร้างฝายในแต่ละพื้นที่ว่า จะสร้างฝายจำนวนเท่าใด ที่ไหนบ้าง ความถี่ความห่าง และจะใช้รูปแบบฝายแบบใด ซึ่งจะทำให้การกำหนดแผนงานสร้างฝายมีความเหมาะสม และการดำเนินงานในขั้นการสร้างฝายมีประสิทธิภาพ

ในขั้นการวางแผน ควรเน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างฝาย เพื่อให้เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ และเป็นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน อีกทั้งสิ่งที่ควรคำนึงถึงเสมอในการสร้างฝายคือ การสร้างฝายต้องให้ได้ประโยชน์จริงๆ เพราะถ้าประชาชนเห็นหรือได้รับประโยชน์จริง จะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และประชาชนจะลุกขึ้นมาสร้างฝายเอง ส่วนความเพียงพอของจำนวนฝายควรยึดหลักสำคัญ คือ “การสร้างฝายในพื้นที่หนึ่ง ต้องสร้างตั้งแต่ห้วยก้างปลาหรือต้นน้ำ จนถึงลำห้วยหลัก ให้มีจำนวนมากพอที่จะชะลอน้ำเก็บกักน้ำได้ และเห็นประโยชน์เร็วที่สุด” สำหรับรูปแบบของฝายควรจะไปตามสภาพภูมิประเทศ และวัสดุที่มีในท้องถิ่น โดยควรจะคำนึงถึงมาตรฐาน 4 ประการ คือ

- 1.4.1 สร้างแล้วต้องไม่พังเร็ว
- 1.4.2 เป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน
- 1.4.3 ต้องใช้วัสดุที่หาง่าย

1.4.4 รูปแบบของฝาย ขึ้นอยู่กับ ภูมิประเทศเป็นตัวกำหนด และพิจารณาความถี่ ความห่าง และความต้องการชะลอน้ำหรือเก็บน้ำ เป็นองค์ประกอบ

โดยควรใช้เทคนิคในการก่อสร้าง คือ มีอัตราส่วนฝายรอง 5 ต่อฝายหลัก 1(ฝายรองใช้ไม้ไผ่หรือวัสดุที่มีในท้องถิ่น ฝายหลักควรใช้ปูนซีเมนต์ผสม) กล่าวคือ ใช้การสร้างฝายแบบหลักไม้ไผ่สานขัดกัน แบบหินทิ้ง แบบกระสอบ หรือแบบก้นครกถึง เป็นต้น ประมาณ 5 ฝาย เพื่อชะลอน้ำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความลาดชัน และความกว้างของลำห้วย จากนั้นจึงสร้างฝายแบบคอกหมู แกนกลางชนิดต่างๆ เพื่อตัดตะกอน และกักเก็บน้ำ สลับกันแบบนี้เป็นช่วงๆ ตลอดแนวลำห้วย และสร้างฝายแบบกึ่งถาวร หรือแบบถาวร ในตอนปลายของลำห้วย เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ และเมื่อลำห้วยเกิดความชุ่มชื้นแล้วจึงทำการปลูกแฝกบริเวณขอบตลิ่งของลำห้วยทั้งสองฝั่งต่อไป(ตามแนวทางการปลูกหญ้าแฝกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ)

1.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลฝาย และการประเมินผล ควรมีความเข้าใจว่า การเก็บข้อมูลจะนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงควรจัดทำรายละเอียดประกอบด้วยรูปแบบฝาย จำนวนฝาย ที่อยู่หรือลำห้วยอะไร กำหนดพิคัดแต่ละฝาย และจัดทำแผนที่สังเขป ซึ่งจะทำให้มีรายละเอียดของข้อมูลฝายสมบูรณ์ ส่งผลให้การดำเนินการประเมินผล ทั้งในเรื่องการสำรวจสภาพฝายและการซ่อมแซม คุณแลรักษา มีประสิทธิภาพหรือเป็นรูปธรรมมากขึ้น

1.6 จำนวนกำลังพลและการกำหนดโครงสร้างการจัดหน่วย เจ้าหน้าที่ทหารควรมีการจัดกำลังพลให้รับผิดชอบในการดำเนิน โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นการเฉพาะเรื่อง มีการกำหนดภารกิจและโครงสร้างการจัดหน่วย โดยแน่ชัด อีกทั้งควรนำหลักนิยมในการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงครามในเรื่อง เข้าใจวัตถุประสงค์ (Objective) เอกภาพในความพยายาม (Unity of effort) ข้อจำกัด (Restraint) และความอดสาหะ(Perseverance) มาพิจารณาใช้ให้เหมาะสม เพราะจะทำให้การดำเนินงานตามโครงการฯมีประสิทธิภาพและความต่อเนื่องมากขึ้น จากการศึกษาวิจัยเห็นว่า ควรมีแนวทางการจัดกำลังและโครงสร้างการจัดหน่วย ดังนี้

1.6.1 หน่วยระดับกองกำลัง และหน่วยเฉพาะกิจระดับกรม ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (8 - 10 คน) มีฝ่ายเสนาธิการรับผิดชอบโดยตรง 1 นาย โดยจัดชุดปฏิบัติการแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

1.6.1.1 ส่วนวางแผน มีหน้าที่ในการกำหนดแผนการปฏิบัติ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และหมู่บ้านหรือชุมชน

1.6.1.2 ส่วนปฏิบัติการ มีหน้าที่ในการให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชน สาธิตการสร้างฝาย และใช้สื่อประชาสัมพันธ์

1.6.2 หน่วยระดับ กองบังคับการควบคุม และกองร้อย ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (3-5 คน)

1.6.3 หน่วยระดับ ชุดปฏิบัติการสายงานรักษาความมั่นคงภายใน มอบภารกิจตามโครงการณรงค์สร้างฝายฯ ให้ดำเนินการในหมู่บ้านเป้าหมาย โดยกำลังพลในชุดต้องมีความรู้ความเข้าใจงานสร้างฝายฯทุกคน สามารถทำงานทดแทนกันได้

1.7 ความต่อเนื่องในการณรงค์และประชาสัมพันธ์โครงการฯ ควรมีการณรงค์และประชาสัมพันธ์โครงการฯอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกำลังพลและงบประมาณให้เพียงพอ รวมทั้งมีการจัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน และสร้างเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ให้เหมาะสม ซึ่งจะทำให้สามารถขยายผลโครงการฯ ได้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีปัญหา และส่งผลให้การแก้ปัญหาเรื่องน้ำและการฟื้นฟูสภาพป่าเป็นรูปธรรมมากขึ้น

สำหรับแนวทางในการณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานหรือประชาชนมีความตื่นตัวช่วยกันสร้างฝายฯ ให้เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหา เมื่อนำแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการสร้างแรงจูงใจมาพิจารณาใช้ จากการศึกษาวิจัยเห็นว่า ควรดำเนินการดังนี้

1.7.1 ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน และประชาชนทราบ และเข้าใจถึงภัยหรือปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการทำลายป่า ซึ่งให้เห็นและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝาย โดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ทั้งก่อนเริ่มโครงการ ระหว่างดำเนินการ และหลังเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างการยอมรับ และการมีส่วนร่วม ของหน่วยงานและชุมชน

1.7.2 ควรสร้างการยอมรับและการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน เช่น ฝ่ายปกครอง ป่าไม้ ชลประทาน องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ให้เห็นความสำคัญเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ หรือฟื้นฟูสภาพป่า ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในการณรงค์สร้างฝายฯอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

1.7.3 สร้างการยอมรับกับนายอำเภอให้เข้าใจและเห็นประโยชน์ เพราะถ้าได้นายอำเภอเป็นตัวหลักแล้ว การที่จะขยายผลไปยังตำบลหรือหมู่บ้านอื่นจะง่ายขึ้น

1.7.4 ข้อสำคัญ การสร้างฝายในระยะเริ่มแรกของแต่ละพื้นที่ จะต้องสร้างฝายให้มีประสิทธิภาพ มีความคงทน ชะลอน้ำได้ กักเก็บน้ำได้ ประชาชนเห็นประโยชน์อย่างรวดเร็ว ปัจจัยนี้จะเป็นการสร้างเชื่อมั่น สร้างศรัทธาให้กับประชาชนหรือผู้พบเห็น จะเกิดพลังกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัว เกิดแรงจูงใจ ลุกขึ้นมาช่วยกันสร้างฝายเอง ซึ่งจะเป็นการประชาสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี หรืออาจกล่าวได้ว่า “ต้องสร้างฝายในใจคนให้ได้ก่อน”

1.7.5 สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝกในระดับตำบลขึ้น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้กับหมู่บ้านหรือชุมชนในตำบลนั้นๆ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษา การดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ในพื้นที่ตามแนวชายแดนจังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาค้นคว้าใคร่ขอเสนอข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจนำไปศึกษา หรือนำผลของการศึกษาไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยถึง ความสัมพันธ์ ความร่วมมือ ระหว่าง ส่วนราชการ องค์กรต่างๆ กับหน่วยทหาร เพื่อการประสานงานในการดำเนินงานตามโครงการฯ

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องตัวแปร หรือกลุ่มตัวอย่างในการดำเนินงานตามโครงการฯ เพิ่มเติม

2.3 ควรมีการศึกษาศึกษาวิจัยในเรื่องการต่อยอดโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก ไปสู่ระบบชลประทานขนาดเล็ก

บรรณานุกรม

หนังสือ

กองทัพบก. นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพบก. กรุงเทพฯ : กองทัพบก, 2547.

กองทัพภาคที่ 3. นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพภาคที่ 3. พิษณุโลก : กองทัพภาคที่ 3, 2547.

กองทัพภาคที่ 3. โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าภาคเหนือ เฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา (5 ธันวาคม 2554). พิษณุโลก : กองทัพภาคที่ 3, 2554.

กองกำลังผาเมือง. โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 84 พรรษา. เชียงใหม่ : กองกำลังผาเมือง, 2554.

บุญญฤทธิ์ วิสมล. แนวสอนการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม(MOOTW). กรุงเทพฯ : โรงเรียนเสนาธิการทหารบก, 2549.

พัลลภ สุวรรณมาติก. โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก(Check Dam) สร้างแนวกันไฟป่าเปียก และปลูกไม้สามอย่างประโยชน์สี่อย่าง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. เชียงใหม่ : สำนักงานคณะกรรมการปฏิบัติงานพัฒนาหมู่บ้านชนบทฯ, 2547.

มยุรี อนุমানราชชน. นโยบายสาธารณะ : แนวความคิด กระบวนการ และการวิเคราะห์. เชียงใหม่ : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

ฉอ้าน วุฒิกกรมรักษา. “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงสร้างฐานในชุมชนบทศึกษาเฉพาะกรณี โครงการได้รับรางวัลดีเด่น ตำบลคุษพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”. เอกสารวิจัย, ภาควิชาสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ชนวัฒน์ ขยัน. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำชลประทานภูเขาครีศึกษาบ้านร่องถ่อน ตำบลหมพ อำเภอนิมนะปราง จังหวัดพิษณุโลก”. เอกสารวิจัย, ภาควิชาวิทยาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2545.

ศรัณยา เทียนเสรี. “ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบองค์กรที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรน้ำ” กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมศาสตร์ สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

ณพล รังสรรค์สวัสดิ์. “การจัดการความรู้ในหน่วยทหารที่ดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่ภาคเหนือ”. เอกสารวิจัย, ยุทธศาสตร์, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2552.

ขงยศ คงแถวทอง. “การพัฒนาชุมชนตามแนวชายแดนด้วยโครงการปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ กรณีศึกษาบ้านสันติคีรี ดอยแม่สลอง อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย”. เอกสารวิจัย, สังคมจิตวิทยา, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2553.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

มูลนิธิชัยพัฒนา. “หญ้าแฝกคืออะไร”. เข้าถึงได้จาก:

http://www.chaipat.or.th/intranet/article/vetiver/vetiver_t.html, 2556.

สมชาย รัศมี. “Forest environment”. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bsru.ac.th/>, 2557.

องค์ความรู้ พัฒนาตนเอง. “ทัศนคติ(Attitude)”. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.novabizz.com/NovaAce/Attitude.htm>, 2556.

องค์ความรู้ พัฒนาตนเอง. “แรงจูงใจ(Motives) การจูงใจ(Motivation)”. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.novabizz.com/NovaAce/Motives.htm>, 2556.

.....

บรรณานุกรม

หนังสือ

กองทัพบก. นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพบก. กรุงเทพฯ : กองทัพบก, 2547.

กองทัพภาคที่ 3. นโยบายการปฏิบัติงานกองทัพภาคที่ 3. พิษณุโลก : กองทัพภาคที่ 3, 2547.

กองทัพภาคที่ 3. โครงการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าภาคเหนือ เฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา (5 ธันวาคม 2554). พิษณุโลก : กองทัพภาคที่ 3, 2554.

กองกำลังผาเมือง. โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 84 พรรษา. เชียงใหม่ : กองกำลังผาเมือง, 2554.

บุญญฤทธิ์ วิสมล. แนวสอนการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือการสงคราม(MOOTW). กรุงเทพฯ : โรงเรียนเสนาธิการทหารบก, 2549.

พัลลภ สุวรรณมาติก. โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก(Check Dam) สร้างแนวกันไฟป่าเปียก และปลูกไม้สามอย่างประโยชน์สี่อย่าง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. เชียงใหม่ : สำนักงานคณะกรรมการปฏิบัติงานพัฒนาหมู่บ้านชนบทฯ, 2547.

มยุรี อนุমানราชชน. นโยบายสาธารณะ : แนวความคิด กระบวนการ และการวิเคราะห์. เชียงใหม่ : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

ฉอ้าน วุฒิกกรมรักษา. “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงสร้างฐานในชุมชนบทศึกษาเฉพาะกรณี โครงการได้รับรางวัลดีเด่น ตำบลคูนพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”. เอกสารวิจัย, ภาควิชาสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

ชนวัฒน์ ขยัน. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำชลประทานภูเขาศรีศึกษาบ้านร่องอ่อน ตำบลชมพู อำเภอนิคมบ่งช้าง จังหวัดพิษณุโลก”. เอกสารวิจัย, ภาควิชาวิทยาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2545.

ศรัณยา เทียนเสรี. “ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบองค์กรที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรน้ำ” กรุงเทพฯ : ภาควิชาสังคมศาสตร์ สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

ณพล รังสรรค์สวัสดิ์. “การจัดการความรู้ในหน่วยทหารที่ดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพื้นที่ภาคเหนือ”. เอกสารวิจัย, ยุทธศาสตร์, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2552.

ขงยศ คงแถวทอง. “การพัฒนาชุมชนตามแนวชายแดนด้วยโครงการปลูกป่าตามแนวพระราชดำริ กรณีศึกษาบ้านสันติคีรี ดอยแม่สลอง อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย”. เอกสารวิจัย, สังคมจิตวิทยา, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2553.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

มูลนิธิชัยพัฒนา. “หญ้าแฝกคืออะไร”. เข้าถึงได้จาก:

http://www.chaipat.or.th/intranet/article/vetiver/vetiver_t.html, 2556.

สมชาย รัศมี. “Forest environment”. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bsru.ac.th/>, 2557.

องค์ความรู้ พัฒนาตนเอง. “ทัศนคติ(Attitude)”. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.novabizz.com/NovaAce/Attitude.htm>, 2556.

องค์ความรู้ พัฒนาตนเอง. “แรงจูงใจ(Motives) การจูงใจ(Motivation)”. เข้าถึงได้จาก:

<http://www.novabizz.com/NovaAce/Motives.htm>, 2556.

.....

ภาคผนวก

ผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

แบบสัมภาษณ์หัวหน้าหน่วยงาน ส่วนราชการ

เรื่อง “ การดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของ กองทัพอากาศที่ 3 อย่างมีประสิทธิภาพ ”

ส่วนที่ 1 เกริ่นนำ

- แนะนำตัว
- ชี้แจงเหตุผลของการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เนื้อหาส่วนแรก (ความรู้ความเข้าใจในโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ)

- ท่านคิดว่า ตัวท่านและกำลังพลในหน่วยงานของท่าน มีความรู้ความเข้าใจ เรื่อง วัตถุประสงค์โครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก รวมทั้งประโยชน์ที่จะได้รับอย่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่า ตัวท่านและกำลังพลในหน่วยงานของท่าน มีความรู้ความเข้าใจ ขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯอย่างไรบ้าง
 - ขึ้นประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม
 - ขึ้นสร้างความรู้ความเข้าใจและแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
 - ขึ้นระดมทรัพยากรแรงงาน
 - ขึ้นดำเนินการสร้างฝายฯในพื้นที่
 - ขึ้นการประเมินผล
- ท่านคิดว่า ตัวท่านและกำลังพลในหน่วยงานของท่าน สามารถนำความรู้ความเข้าใจไป แนะนำ หรือส่งเสริมการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก ให้กับราษฎรได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือไม่ อย่างไร และถ้าไม่ท่านคิดว่าควรแก้ไขอย่างไร
- ในความเห็นของท่าน รูปแบบของฝาย(เทคนิคการสร้าง) ซึ่งเป็นต้นแบบ เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมและลักษณะภูมิประเทศในพื้นที่ หรือไม่ อย่างไร และถ้าจะให้ เหมาะสมและมีความคงทน ท่านคิดว่าควรมีรูปแบบอย่างไร
- ในความเห็นของท่าน ท่านคิดว่า ปัจจุบันการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก มีจำนวน มากเพียงพอ ต่อการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ หรือฟื้นฟูสภาพป่า หรือไม่ เมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าที่ ถูกทำลาย และจำนวนที่เหมาะสมควรเป็นเท่าใด

- และถ้าไม่เพียงพอ ท่านคิดว่า ควรทำอะไร จึงจะทำให้หน่วยงาน หรือประชาชนมีความตื่นตัว ช่วยกันสร้างฝ่ายๆ ให้มากเพียงพอต่อการแก้ปัญหา
- ในความเห็นของท่าน ท่านคิดว่า ทหารได้ประโยชน์อะไร จากการทำงานโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก

ส่วนที่ 3 เนื้อหาส่วนที่ 2 (การมีส่วนร่วม(ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน)ของหน่วยงานต่างๆ และประชาชน)

- ในความเห็นของท่าน ท่านคิดว่า การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริม หรือรณรงค์สร้างฝายๆ เป็นอย่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรณรงค์สร้างฝายๆ และทำอะไร จึงจะเกิดความร่วมมืออย่างจริงจัง และมีประสิทธิภาพ
- ท่านคิดว่า อะไรคือปัญหาหรืออุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และทำอะไร จึงจะสร้างแรงจูงใจ หรือทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างฝายๆ มากที่สุด
- ในมุมมองของท่าน การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ และประชาชน ควรจะมีส่วนร่วมในเรื่องอะไรบ้าง
- ท่านคิดว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างฝายมีประโยชน์หรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 4 เนื้อหาส่วนที่ 3 (ทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานต่อการดำเนินงานตามโครงการฯ)

- ท่านมีความคิดเห็นต่อวัตถุประสงค์ และกระบวนการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝาย อย่างไร
- ท่านคิดว่ากำลังพลในหน่วยงานของท่าน มีความตั้งใจในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ หรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 5 เนื้อหาส่วนที่ 4 (ปัจจัยในเรื่อง คน เครื่องมือ/ทรัพยากร งบประมาณ การจัดการ)

- ท่านคิดว่า จำนวนกำลังพลที่มีอยู่เพียงพอ เหมาะสมต่อการทำงานตามโครงการรณรงค์ฯ หรือไม่ มีปัญหาอะไรบ้าง และควรมีโครงสร้างการจัดหน่วยอย่างไร
- ในพื้นที่ จว.เชียงใหม่ มีประชาชนที่เป็นบุคคลพื้นที่สูง อาศัยอยู่หลายชนเผ่า และมีภาษาแตกต่างกัน ท่านคิดว่าภาษาของชนเผ่าเป็นปัญหาในการสื่อความหมายหรือไม่ และถ้ามีปัญหาท่านจะแก้ไขอย่างไร
- ท่านคิดว่า เครื่องมือ/ทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการฯมีเพียงพอ เหมาะสมหรือไม่ มีปัญหาอะไรบ้าง และท่านมีแนวคิดในการแก้ไขอย่างไร

- ในความคิดของท่าน ท่านคิดว่า งบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการฯ มีเพียงพอเหมาะสมหรือไม่ ปัจจุบันมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร และควรใช้จ่ายในเรื่องอะไรบ้าง
- ในมุมมองของท่าน ท่านคิดว่าควรจะกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือหรือไม่ และถ้าจะกำหนดยุทธศาสตร์ควรกำหนดอย่างไร
- ท่านคิดว่า การวางแผนรณรงค์ และประชาสัมพันธ์โครงการสร้างฝายฯ ในปัจจุบัน มีความต่อเนื่องหรือไม่อย่างไร และทำอย่างไรจึงจะเกิดความต่อเนื่อง
- การขยายผลในการดำเนินการไปสู่บัณฑิต/นักศึกษา, นักเรียน ให้เข้าร่วมโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ เป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้โครงการสร้างฝายฯ มีความยั่งยืน ท่านคิดว่า การขยายผลดังกล่าว มีปัญหาหรือไม่ อย่างไร และถ้ามีปัญหา ท่านมีแนวคิดแก้ปัญหาอย่างไร
- ท่านคิดว่า การเรียนรู้และศึกษาวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่น มีผลอย่างไรต่อการปฏิบัติงาน
- ท่านคิดว่า การประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีปัญหาอะไรบ้าง และมีแนวคิดในการแก้ปัญหาอย่างไร
- ท่านคิดว่า ภาวะผู้นำมีผลต่อประสิทธิภาพและความสำเร็จของโครงการฯอย่างไร และท่านมีแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ภาวะผู้นำในการดำเนินงานตามโครงการฯอย่างไร

ส่วนที่ 6 สรุป

- ในมุมมองของท่าน จากการดำเนินงาน และปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร ในการพัฒนาปรับปรุงแนวทางในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

แบบสัมภาษณ์ประชาชน

เรื่อง “ การดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของ กองทัพอากาศที่ 3 อย่างมีประสิทธิภาพ ”

ส่วนที่ 1 เกริ่นนำ

- แนะนำตัว
- ชี้แจงเหตุผลของการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เนื้อหาส่วนแรก (ความรู้ความเข้าใจในโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก)

- ท่านคิดว่า ตัวท่านและประชาชนในหมู่บ้านของท่าน มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง วัตถุประสงค์โครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อย่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่า ตัวท่านและประชาชนในหมู่บ้านของท่าน มีความรู้ความเข้าใจ ขั้นตอนการ ดำเนินงานตามโครงการฯ ตามที่ทหาร หน่วยงานต่างๆมาแนะนำอย่างไรบ้าง
 - ขึ้นประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม
 - ขึ้นสร้างความรู้ความเข้าใจและแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
 - ขึ้นระดมทรัพยากรแรงงาน
 - ขึ้นดำเนินการสร้างฝายฯในพื้นที่
 - ขึ้นการประเมินผล
- ในความเห็นของท่าน ท่านคิดว่าประชาชนได้ประโยชน์อะไร จากการดำเนินงานตาม โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก
- ในความเห็นของท่าน รูปแบบของฝายซึ่งเป็นต้นแบบ(มาแนะนำให้ความรู้) เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมและลักษณะภูมิประเทศในพื้นที่ หรือไม่ อย่างไร และถ้าจะให้ เหมาะสมและมีความคงทน ท่านคิดว่าควรมีรูปแบบอย่างไร
- ท่านคิดว่า ท่านและประชาชนในหมู่บ้านของท่าน ได้รับรู้ข่าวสารการเผยแพร่ข้อมูล โครงการฯจากสื่อต่างๆ เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน เป็นต้น เพียงพอหรือไม่

ส่วนที่ 3 เนื้อหาส่วนที่ 2 (การมีส่วนร่วม(ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน)ของประชาชน)

- ในความเห็นของท่าน ท่านคิดว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามโครงการ รณรงค์สร้างฝายฯ อย่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่า อะไรคือปัญหาหรืออุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และทำอย่างไร จึงจะสร้างแรงจูงใจ หรือทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างฝายฯ มากที่สุด
- ในมุมมองของท่าน การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรจะมีส่วนร่วมในเรื่องอะไรบ้าง

ส่วนที่ 4 เนื้อหาส่วนที่ 3 (ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อผู้ปฏิบัติงานและโครงการฯ)

- ท่านมีความคิดเห็นต่อวัตถุประสงค์ และกระบวนการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ อย่างไร
- ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ต่อการเข้ามาทำงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ ของเจ้าหน้าที่ทหารหรือหน่วยงานต่างๆ
- ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ต่อการบริหารจัดการ(การวางแผน การจัดองค์กร ภาวะผู้นำ) ของทหารหรือหน่วยงานต่างๆในการดำเนินงานตามโครงการฯ
- ท่านคิดว่า การดำเนินการตามโครงการฯมีผลกระทบทั้งในด้านดีและไม่ดีอย่างไรต่อประชาชน

ส่วนที่ 5 เนื้อหาส่วนที่ 4 (ปัจจัยในเรื่อง คน เครื่องมือ/ทรัพยากร งบประมาณ การจัดการ)

- ท่านคิดว่า จำนวนประชาชนที่มีอยู่เพียงพอ เหมาะสมต่อการทำงานตามโครงการรณรงค์ฯ หรือไม่ และมีปัญหาอะไรบ้าง
- ท่านคิดว่า เครื่องมือ/ทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการฯมีเพียงพอ เหมาะสมหรือไม่มีปัญหาอะไรบ้าง และท่านมีแนวคิดในการแก้ไขอย่างไร
- ในความคิดของท่าน ท่านคิดว่า งบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการฯ มีเพียงพอเหมาะสมหรือไม่ ปัจจุบันมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร และควรใช้จ่ายในเรื่องอะไรบ้าง
- ในมุมมองของท่าน ท่านคิดว่าควรกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือหรือไม่ และถ้าจะกำหนดยุทธศาสตร์ควรกำหนดอย่างไร
- ท่านคิดว่า การวางแผนรณรงค์ และประชาสัมพันธ์โครงการสร้างฝายฯ ในปัจจุบันมีความต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร และทำอย่างไรจึงจะเกิดความต่อเนื่อง

ส่วนที่ 6 สรุป

- ในมุมมองของท่าน จากการดำเนินงาน และปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร ในการพัฒนาปรับปรุงแนวทางในการปฏิบัติงานตามโครงการฯให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

แบบคำถามการสนทนากลุ่มย่อย

เรื่อง “ การดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของ กองทัพอากาศที่ 3 อย่างมีประสิทธิภาพ ”

ส่วนที่ 1 เกริ่นนำ

- แนะนำตัว
- ชี้แจงเหตุผลของการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เนื้อหาส่วนแรก (ความรู้ความเข้าใจในโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ)

- ท่านคิดว่า ตัวท่านและกำลังพล/ประชาชนของท่าน มีความรู้ความเข้าใจ เรื่อง วัตถุประสงค์โครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก รวมทั้งประโยชน์ที่จะได้รับอย่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่า ตัวท่านและกำลังพลในหน่วยงานของท่าน มีความรู้ความเข้าใจ ขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการฯอย่างไรบ้าง
 - ขึ้นประชุมปรึกษาหารือและวางแผนกิจกรรม
 - ขึ้นสร้างความรู้ความเข้าใจและแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำกิจกรรม
 - ขึ้นระดมทรัพยากรแรงงาน
 - ขึ้นดำเนินการสร้างฝายฯในพื้นที่
 - ขึ้นการประเมินผล
- ในความเห็นของท่าน รูปแบบของฝาย(เทคนิคการสร้าง) ซึ่งเป็นต้นแบบ เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมและลักษณะภูมิประเทศในทุกพื้นที่ หรือไม่ อย่างไร และถ้าจะให้ เหมาะสมและมีความคงทน ท่านคิดว่าควรมีรูปแบบอย่างไร
- ในความเห็นของท่าน ท่านคิดว่า ปัจจุบันการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก มีจำนวน มากเพียงพอ ต่อการแก้ปัญหาเรื่องน้ำ หรือฟื้นฟูสภาพป่า หรือไม่ เมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าที่ ถูกทำลาย
- และถ้าไม่เพียงพอ ท่านคิดว่า ควรทำอย่างไร จึงจะทำให้หน่วยงาน หรือประชาชนมี ความตื่นตัว ช่วยกันสร้างฝายฯ ให้มากเพียงพอต่อการแก้ปัญหา

ส่วนที่ 3 เนื้อหาส่วนที่ 2 (การมีส่วนร่วม(ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน)ของหน่วยงาน ต่างๆ และประชาชน)

- ในความเห็นของท่าน ท่านคิดว่า การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการ ส่งเสริมหรือรณรงค์สร้างฝายฯ เป็นอย่างไรบ้าง
- ท่านคิดว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการ รณรงค์สร้างฝายฯ และทำอย่างไร จึงจะเกิดความร่วมมืออย่างจริงจัง

- ท่านคิดว่า อะไรคือปัญหาหรืออุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และทำอะไร จึงจะสร้างแรงจูงใจ หรือทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างฝายฯ มากที่สุด
- ในมุมมองของท่าน การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่างๆ และประชาชน ควรจะมีส่วนร่วมในเรื่องอะไรบ้าง

ส่วนที่ 4 เนื้อหาส่วนที่ 3 (ทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานต่อการดำเนินงานตามโครงการฯ)

- ท่านมีความคิดเห็นต่อวัตถุประสงค์ และกระบวนการดำเนินงานตามโครงการรณรงค์ สร้างฝาย อย่างไร
- ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ต่อการเข้ามาทำงานตามโครงการรณรงค์สร้างฝายฯ ของเจ้าหน้าที่ทหารหรือหน่วยงานต่างๆ
- ท่านคิดว่า การดำเนินการตามโครงการฯมีผลกระทบต่อประชาชนหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 5 เนื้อหาส่วนที่ 4 (ปัจจัยในเรื่อง คน เครื่องมือ/ทรัพยากร งบประมาณ การจัดการ)

- ท่านคิดว่า จำนวนกำลังพลหรือประชาชนที่มีอยู่ เพียงพอ เหมาะสมต่อการทำงานตามโครงการรณรงค์ฯ หรือไม่ มีปัญหาอะไรบ้าง และควรมีโครงสร้างการจัดหน่วยอย่างไร
- ท่านคิดว่า เครื่องมือ/ทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการฯมีเพียงพอ เหมาะสมหรือไม่ มีปัญหาอะไรบ้าง และท่านมีแนวคิดในการแก้ไขอย่างไร
- ท่านคิดว่า งบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการฯ มีเพียงพอ เหมาะสมหรือไม่ ปัจจุบันมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร และควรใช้จ่ายในเรื่องอะไรบ้าง
- ในมุมมองของท่าน ท่านคิดว่าควรจะกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือหรือไม่ และถ้าจะกำหนดยุทธศาสตร์ควรกำหนดอย่างไร
- ท่านคิดว่า การวางแผนรณรงค์ และประชาสัมพันธ์โครงการสร้างฝายฯ ในปัจจุบันมีความต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร และทำอะไรจึงจะเกิดความต่อเนื่อง
- ท่านคิดว่า การประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีปัญหาอะไรบ้าง และมีแนวคิดในการแก้ปัญหาอย่างไร

ส่วนที่ 6 สรุป

- ในมุมมองของท่าน จากการดำเนินงาน และปัญหา อุปสรรค ที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร ในการพัฒนาปรับปรุงแนวทางในการปฏิบัติงานตามโครงการฯให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

ผนวก ข

บัญชีรายชื่อผู้รับการสัมภาษณ์และผู้ร่วมสนทนากลุ่มย่อย

บัญชีรายชื่อผู้รับการสัมภาษณ์

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง/หน่วยงาน	หมายเหตุ	
	หน่วยงานส่วนราชการ			
1	นายแพทย์ ประทุมทอง	ผอ.โครงการรณรงค์สร้าง ฝ้าย - แฝก สอนองแนวพระราชดำริ	ผู้ประสาน โครงการ ฯ	
2	พ.อ.กัณฑ์พนธ์ เศรษฐราชศรี	ผบ.ฉก.ม.4		
3	พ.ท.ณัฐวิชัย เกษสมบุรณ์	ผบ.บก.ควบคุมที่ 2 ฉก.ม.4		
4	พ.ท.กฤษฏา ถาวรวัตร์	หน.ฝกร.กกล.ผาเมือง		
5	ร.ท.นิธิ แดงทองดี	ผบ.ร้อย.ม.2 ฉก.ม.4		
6	ร.ต.บพิตร นนทา	หน.ชพส.ที่ 3205 กอ.รมน.ภาค 3 สย.2		
7	นายคำรงค์ จักรมานนท์	หน.หน่วยจัดการต้นน้ำ ขุนแม่กก ศูนย์จัดการต้นน้ำ แม่ฝาง กรมอุทยานแห่งชาติ		
8	นายวัชระ ลายประวัติ	ผช.หน.อุทยานแห่งชาติผาแดง		
9	นายสรรเสริญ พงษ์พิพัฒน์	ปลัดอำเภอเชียงดาว		
10	นายรุ่งโรจน์ ดวงดี	นายก อบต.แม่นะ อ.เชียงดาว		
11	นายสมเจตน์ สุวรรณ	นายก อบต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง		
	ผู้นำชุมชนร่วมโครงการ ฯ			
12	นายอมรเทพ ปุกคำ	ผญบ.ม.1 ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว		
13	นายพรหมมินทร์ มะลิสาร	ผญบ.ม.4 ต.ท่าตอน อ.แม่เอย		
14	นายสมศรี ชันนาค	ผญบ.ม.5 ต.ท่าตอน อ.แม่เอย		

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง/หน่วยงาน	หมายเหตุ
15	นายวีระศักดิ์ สุกำ	ส.อบต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง	
16	นายประสงค์ สุกำ	ผู้นำชุมชน บ.ม่วงชุม ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง	
17	นายสามารถ ประไทย์เสรี	ผญบ.ม.7 ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ	
18	นายทองวัน กิตติแก้ว	ผญบ.ม.3 ต.หนองบัว อ.ไชยปราการ	
19	นางดวงดาว เขื่อนแก้ว	ส.อบต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง	
20	นายศรีทน แก้วฝั้น	ผญบ.ม.5 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
21	นายประเสริฐ ปินป่า	ผญบ.ม.9 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	

บัญชีรายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่มย่อย

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง/หน่วยงาน	หมายเหตุ
	หน่วยงานส่วนราชการ		
1	นายมานพ กองเงิน	หน.ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง หมอกจำม	
2	น.ส.ลาเคละ จะทอ	นายก อบต.เมืองนะ อ.เชียงดาว	
3	พ.ท.กฤษฏา ถาวรวัตร์	หน.ฝกร.กกล.ผาเมือง	
	ผู้นำชุมชนร่วมโครงการ ฯ		
4	นายอมรเทพบุกกำ	ประธานประชาคม บ.เมืองนะ ต.เมืองนะ อ.เชียงดาว	
5	นายวิเชียร บุญเรือง	กำนัน ต.เมืองคอง อ.เชียงดาว	
6	นายสมพงษ์ สุรินทร์ดี	ผญบ.ม.1 ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ	
7	นายยุทธชัย มูทะ	ผญบ.ม.4 ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ	
8	นายอินทร บัวคำ	ส.อบต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง	
9	นายคำนึ่ง กอบแก้ว	ผญบ.ม.7 ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง	
10	นายนิพนธ์ ดาหนา	ผช.ผญบ.ม.4 ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ	
11	นายชัยยันต์ คำภา	ผช.ผญบ.ม.5 ต.ท่าตอน อ.แม่เมาะ	
12	นายเต็งยูน ผายนาง	ผญบ.ม.1 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
13	นายสีดา สันนิฐา	ผญบ.ม.2 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง/หน่วยงาน	หมายเหตุ
	ผู้นำชุมชนนอกโครงการ ฯ		
14	นายอเนก พะยิ	ผญบ.ม.7 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
15	นายคำมูล แสงโย	ผญบ.ม.10 ต.เมืองแหง อ.เวียงแหง	
16	นายรัชฎา กุสีแก้ว	ผญบ.ม.4 ต.แม่นะ อ.เชียงดาว	
17	นายตีบ เชื้อนงาม	ผญบ.ม.10 ต.แม่นะ อ.เชียงดาว	
18	นายจรัส ชัยวะรัตน์	ผญบ.ม.3 ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ	
19	นายคำมูล เมืองใจ	ผญบ.ม.5 ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ	
20	นายกิตติพงษ์ ขาวุฒิ	ผญบ.ม.12 ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง	
21	นายปรีชา รัตนธรรม	ผญบ.ม.13 ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง	
22	นางอำพัน คำอ้าย	ผญบ.ม.5 ต.ท่าตอน อ.แม่เอย	
23	นายจันเพ็ญ ขวัญอ่อน	ผญบ.ม.6 ต.ท่าตอน อ.แม่เอย	

ผนวก ค

แสดงภาพรูปแบบฝาย แบบท้องถิ่น หรือแบบผสมผสาน

1. ฝายคอกหมูแกนกลางดินหรือดินเหนียว

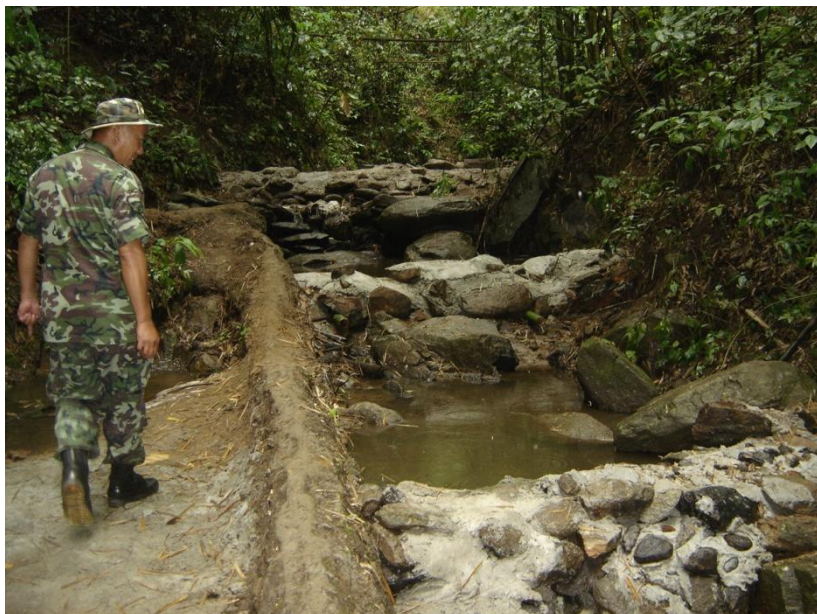
2. ฝายคอกหมูแกนกลางกระสอบบรรจุดินหรือทราย

3. ฟายคอกหมูแกนกลางหิน หรือผสมซีเมนต์

4. ฝ่ายแบบหินทิ้ง หรือผสมซีเมนต์

5. ฟายแบบหลักไม้ไผ่สานขัดกัน (ภูมิปัญญาชาวบ้าน)

6. ฟายแบบกระสอบบรรจุดินหรือทรายผสมซีเมนต์

7. ฝายแบบกัณฑ์กรดั่ง

เทคนิคการสร้างฝาย : ฝายรอง 5 ต่อ ฝายหลัก 1

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	พินเอก สุพจน์ บูรณจารี
วัน เดือน ปีเกิด	6 กุมภาพันธ์ 2502
การศึกษา	พ.ศ. 2517 : มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม พิษณุโลก พ.ศ. 2519 : มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนเตรียมทหาร กรุงเทพฯ พ.ศ. 2524 : วทบ.ทบ. จากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า กรุงเทพฯ พ.ศ. 2551 : รป.ม.(นโยบายสาธารณะ) จากมหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก
ประวัติการทำงาน โดยย่อ	พ.ศ.2531 ผู้บังคับกองร้อยลาดตระเวนระยะไกล กองพลทหารม้าที่ 1 พ.ศ.2538 หัวหน้าฝ่ายยุทธการ กองพลทหารม้าที่ 1 พ.ศ.2540 ผู้บังคับกองพันทหารม้าที่ 9 พ.ศ.2543 ผู้บังคับการกรมทหารพรานที่ 31 พ.ศ.2548 รองผู้บังคับการ กรมทหารม้าที่ 3 พ.ศ.2551 ผู้บังคับการ จังหวัดทหารบกพิษณุโลก พ.ศ.2552 เสนาธิการ มณฑลทหารบกที่ 32 พ.ศ.2553 รองผู้บังคับการ จังหวัดทหารบกพิษณุโลก
ตำแหน่งปัจจุบัน	รองผู้บังคับการ จังหวัดทหารบกเพชรบูรณ์

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

เรื่อง การดำเนินโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
ของกองทัพภาคที่ 3 อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัย พ.อ.สุพจน์ บุรณจรี หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 56

ตำแหน่ง รองผู้บังคับการ จังหวัดทหารบกเพชรบูรณ์

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทย ต้องเผชิญกับปัญหาพื้นที่ป่าของประเทศถูกบุกรุกทำลายไปอย่าง
มหาศาล โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ทำให้เกิดปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง การชะล้าง
พังทลายของดินตามมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเห็นความสำคัญและห่วงใยต่อปัญหา
ดังกล่าว ได้ทรงพระราชทานโครงการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) และฝาย อันเนื่องมา
จากพระราชดำริ แก่ภาครัฐและประชาชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาและ
ช่วยเสริมสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ ด้วยวิธีง่ายๆ ประหยัด และได้ผลดี ตลอดจนสอดคล้อง
กับสภาพธรรมชาติ แต่จนถึงขณะนี้การนำไปปฏิบัติ เมื่อเทียบกับพื้นที่ที่ถูกทำลาย ยังมีจำนวนเพียง
เล็กน้อย ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม จากสภาพปัญหาดังกล่าว กองทัพบกโดย
กองทัพภาคที่ 3 จึงกำหนดให้ทุกหน่วยในพื้นที่กองทัพภาคที่ 3 ดำเนินการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำ
ขนาดเล็กและฝาย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อแก้ปัญหาและเป็นการสนองพระราชดำริ ด้าน
การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2547 จนถึงปัจจุบัน
แต่จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ยังมีปัญหา อุปสรรค ที่ต้องปรับปรุงแก้ไขอีกหลายประการ จึงเป็น
เรื่องสมควรอย่างยิ่งที่จะมีการศึกษาวิจัย การดำเนินงานตามโครงการฯ และนำผลที่ได้มาพัฒนาแนว
ทางการดำเนินงานตามโครงการฯ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการ
อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผลดีต่อประชาชนและประเทศชาติ
ตามมา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษา วิธีการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน และ
แนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงาน ตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยเฉพาะในพื้นที่ 4 กลุ่มน้ำ จำนวน 23 ตำบล 5 อำเภอตามแนวชายแดน ของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีระยะเวลาในการวิจัย 9 เดือน ตั้งแต่ 10 ต.ค. 56 ถึง 30 มิ.ย. 57 โดยแบ่งเป็น 3 เดือนแรก สํารวจ-ศึกษาข้อมูล, 4 เดือน เก็บรวบรวมข้อมูล และ 2 เดือน สรุป-รายงาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาถึงวิธีการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน และแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินงาน ตามโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของกองทัพภาคที่ 3 ด้วยการกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจง ใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อยต่อกลุ่มตัวอย่างแบบที่มีการเตรียมคำถามบางส่วน และการวิจัยเอกสาร ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้นำมาดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัย

1. การศึกษาขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ พบว่า ทหารได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ไว้ 5 ขั้นตอน แต่ไม่ได้กำหนดรายละเอียดในแต่ละขั้นไว้แน่ชัด การนำไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับผู้บังคับหน่วยทหารที่ร่วมโครงการฯจะไปกำหนดรายละเอียดเอง สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามโครงการฯ ประกอบด้วย ผู้ประสานโครงการฯ ทหาร ฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ป่าไม้/หน่วยจัดการต้นน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชน และนักเรียน นิสิต นักศึกษา ส่วนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานตามโครงการฯ ประกอบด้วย วัสดุอุปกรณ์ในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ หิน ดินและทราย ฯลฯ กระสอบ ปูนซีเมนต์ ลวด ตะปู มีด จอบ เสียม ยานพาหนะ สำหรับขนย้ายคนและวัสดุ น้ำมันเชื้อเพลิง และสื่อประชาสัมพันธ์

2. การศึกษาการดำเนินงานตามโครงการฯ

2.1 ความรู้ความเข้าใจในโครงการ พบว่า เจ้าหน้าที่ทหาร ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในโครงการฯเป็นอย่างดี มีเฉพาะนายทหารและนายสิบที่รับผิดชอบโครงการฯเท่านั้น ซึ่งเป็นส่วนน้อย จึงชี้แจงให้ความรู้กับประชาชนได้ไม่ดี ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในส่วนเจ้าหน้าที่ส่วนราชการ/หน่วยงาน มีเพียงส่วนน้อยที่มีความรู้ความเข้าใจ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจาก มีงานประจำล้นมืออยู่แล้ว สำหรับประชาชนที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเป็น

พื้นฐานอยู่แล้ว เพียงแต่อาจยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้เท่านั้น สำหรับรูปแบบของฝายต้นน้ำขนาดเล็ก (Check Dam) พบว่า นำรูปแบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มาประยุกต์ใช้ โดยพิจารณาสภาพภูมิประเทศและวัสดุที่มีในแต่ละพื้นที่เป็นปัจจัยประกอบ ในระยะแรกฝายที่สร้างพังทลายง่าย ประชาชนขาดความเชื่อมั่น ต่อมาพัฒนาเทคนิคการก่อสร้างและ กำหนดรูปแบบฝายให้ดีขึ้น โดยใช้อัตราส่วนฝายรอง 5 : ฝายหลัก 1 รวมทั้งอาศัยองค์ความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านมาเสริม อีกทั้งพบว่า การสร้างฝายต้องให้เห็นประโยชน์จริงๆ จึงจะทำให้ ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และจะลุกขึ้นมาสร้างฝายเอง

2.2 การมีส่วนร่วมของหน่วยงานและประชาชนในการดำเนินโครงการ ในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน จะมีมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนั้นการจะทำให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ต้องพิจารณาปัจจัยต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และสถานการณ์ ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจร่วมมือของกลุ่มเป้าหมาย จึงจะทำให้การดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนขบวนการมีส่วนร่วม พบว่า ประกอบด้วย “ ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน และร่วมดูแลรักษา ”

2.3 ทักษะของผู้ปฏิบัติงานและประชาชนต่อโครงการ พบว่า ทหารมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ ส่วนเจ้าหน้าที่หน่วยงาน/ส่วนราชการ ประมาณร้อยละ 50 มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ สำหรับประชาชน ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินโครงการฯ จะมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ เนื่องจากความไม่เข้าใจและปัญหาปากท้อง ดังนั้นจึงควร แสวงประโยชน์จากกลุ่มที่มีทัศนคติที่ดี ให้ช่วยในการเปลี่ยนทัศนคติของกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย

3. การศึกษาผลการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ

3.1 ผลการดำเนินงานตามโครงการฯ ในภาพรวม เมื่อพิจารณาตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแต่ละปี มีความสำเร็จตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ บางพื้นที่มีความก้าวหน้า โดยประชาชนเกิดความตื่นตัว มีการขยายผลการสร้างฝายโดยชุมชนเอง มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากประชาชนยังไม่พร้อมและไม่มีความรู้ แต่เมื่อพิจารณาเป็นภาพรวมในพื้นที่แต่ละลุ่มน้ำแล้ว จะเห็นว่า จำนวนฝายที่สร้างขึ้นยังไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาเรื่องน้ำและฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายไปมากได้อย่างเป็นรูปธรรม จะต้องมีการรณรงค์สร้างฝายอย่างต่อเนื่องต่อไป

3.2 ปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงานตามโครงการฯ มีดังนี้

บุคลากร: ในส่วนของทหาร ไม่ได้กำหนดโครงสร้างการจัดหน่วยที่แน่ชัด เนื่องจากโครงการรณรงค์ฯ ไม่ได้บรรจุเป็นแผนงานประจำปี แต่เป็นภารกิจเพิ่มเติม จึงไม่ได้จัดกำลังพลรับผิดชอบเป็นการเฉพาะ ทำให้กำลังพลไม่เพียงพอ รวมทั้งการที่ทหารมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการและแนวทางในการสร้างฝายไม่เพียงพอ จึงส่งผลการวางแผนสร้างฝาย ในส่วนของ

ส่วนราชการ/หน่วยงาน มีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์และประโยชน์ของโครงการฯ น้อย จึงส่งผลต่อการมีส่วนร่วม และกำลังพลมีน้อย จึงไม่มีการจัดหน่วยหรือกำหนดผู้รับผิดชอบโดยแน่ชัด สำหรับประชาชน ความไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์และประโยชน์ของโครงการฯ จึงส่งผลต่อการมีส่วนร่วม และส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ต้องหาเลี้ยงชีพ ไม่ค่อยมีเวลาว่าง ด้านภาษาของชนเผ่า มีปัญหาบ้างแต่ไม่มากนัก สามารถใช้ล่ามช่วยแปลหรือถ่ายทอดความรู้ผ่านผู้นำ/แกนนำของหมู่บ้าน

เครื่องมือและทรัพยากร: บางพื้นที่ไม่มีไม้ไผ่หรือทราย ต้องขนย้ายไกล สำหรับวัสดุประเภท กระสอบหรือถุงปุ๋ย ปูนซีเมนต์ เหล็กเส้น ลวด ตะปู และน้ำมันเชื้อเพลิง ต้องใช้งบประมาณจัดหา แต่ขาดแคลนงบประมาณ จึงส่งผลให้สร้างฝายได้จำนวนน้อย รวมทั้งขาดแคลนเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ทำให้การรณรงค์ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

งบประมาณ: พบว่าเป็นปัญหาหลักในการดำเนินโครงการฯ เนื่องจากรัฐบาลไม่เห็นความสำคัญของโครงการฯ จึงไม่มีการจัดทำแผนงานและจัดสรรงบประมาณ ทำให้ประสบปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาวัสดุ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง และค่าอาหารสำหรับประชาชนที่มาร่วมสร้างฝาย

การบริหารจัดการ: ยังไม่มีการกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือ ทำให้ไม่มีความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ และผู้รับผิดชอบ รวมทั้งการขาดความต่อเนื่องในการประชาสัมพันธ์ ทำให้การขยายผลโครงการฯขาดประสิทธิภาพ ส่วนการขยายผลไปสู่นักเรียน นิสิตนักศึกษาให้เข้าร่วมโครงการฯ เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ให้เยาวชนและสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการ มีปัญหาเกี่ยวกับเวลาในการเรียนการสอน

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลควรให้ความสำคัญและกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝาย มีการจัดทำแผนงาน และจัดสรรงบประมาณประจำปีให้แก่หน่วยงาน สำหรับในภาคเหนือ กองทัพอากาศ 3 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรกำหนดยุทธศาสตร์การสร้างฝายในพื้นที่ภาคเหนือขึ้น เพื่อกำหนดเป้าประสงค์และทิศทางในการสร้างฝาย ซึ่งจะช่วยให้การกำหนดเป้าหมาย พื้นที่ ผู้รับผิดชอบและงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการฯ มีความชัดเจน

2. พิจารณาใช้ขบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย “ ร่วมวางแผน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน และร่วมดูแลรักษา ” ในการดำเนินงาน และมีการกำหนดรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนการดำเนินโครงการฯ ใ้ได้อย่างชัดเจน

3. ควรมีการอบรมและเพิ่มเติมความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ทหาร ให้มีความรู้ความเข้าใจวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับของโครงการฯ เป็นอย่างดี ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมาก เพื่อให้

สามารถชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจ เกิดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานตามโครงการฯ ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการฯด้วย

4. ควรมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ทหารให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการและแนวทางในการสร้างฝายเป็นอย่างดี เนื่องจากต้องใช้ความรู้ในการวางแผนสร้างฝาย สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเสมอในการสร้างฝายคือ ต้องให้เห็นประโยชน์จริงๆ เพราะจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และจะลุกขึ้นมาสร้างฝายเอง สำหรับรูปแบบของฝายควรจะไปตามสภาพภูมิประเทศ และวัสดุที่มีในท้องถิ่น รวมทั้งใช้เทคนิคการก่อสร้างโดยมีอัตราส่วนฝายรอง 5 ต่อฝายหลัก 1 เพื่อชะลอน้ำ ดักตะกอน และกักเก็บน้ำ สลับกันแบบนี้เป็นช่วงๆ ตลอดแนวลำห้วย

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ควรจัดทำรายละเอียดให้มีข้อมูลฝายสมบูรณ์มากที่สุด ซึ่งจะส่งผลให้การประเมินผล มีประสิทธิภาพหรือเป็นรูปธรรมมากขึ้น

6. ทหารควรจัดให้มีกำลังพลรับผิดชอบในการดำเนินโครงการฯ เป็นการเฉพาะ มีการกำหนดภารกิจและโครงสร้างการจัดหน่วยโดยแน่ชัด โดยแนวทางการจัดกำลังและโครงสร้างการจัดหน่วย ควรแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ หน่วยระดับกองกำลัง และหน่วยเฉพาะกิจระดับกรม ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (8-10 คน) หน่วยระดับ บก.ควบคุม และกองร้อย ควรมี 1 ชุดปฏิบัติการ (3-5 คน) และหน่วยระดับ ชุดปฏิบัติการสายงานรักษาความมั่นคงภายใน มอบภารกิจให้

7. ควรมีการรณรงค์และประชาสัมพันธ์โครงการฯอย่างต่อเนื่อง โดยจัดกำลังพลและงบประมาณให้เพียงพอ จัดทำแผนงานและการใช้เครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจนและเหมาะสม โดยมีแนวทางในการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ ดังนี้

7.1 ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานและประชาชน เข้าใจถึงภัยหรือปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการทำลายป่า ซึ่งให้เห็นความสำคัญและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการสร้างฝาย โดยดำเนินการทั้งก่อนเริ่ม ระหว่าง และหลังเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อสร้างการยอมรับ และการมีส่วนร่วม ของส่วนราชการ/หน่วยงาน และประชาชน

7.2 ข้อสำคัญ จะต้องสร้างฝายให้มีความคงทน ชะลอและกักเก็บน้ำได้ ประชาชนเห็นประโยชน์อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะสร้างความเชื่อมั่น ศรัทธา และเป็นพลังกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจลุกขึ้นมาช่วยกันสร้างฝายเอง หรืออาจกล่าวได้ว่า “ต้องสร้างฝายในใจคนให้ได้ก่อน”

7.3 สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็กและแฝก ในระดับตำบลขึ้น เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลให้กับหมู่บ้านหรือชุมชนในตำบลนั้นๆ

ABSTRACT

Title The Effective Operation for a Check Dam Campaign of The Third Army Area under The Royal Department Project.

Field Social-Psychology

Name Col. Supote Buranajaree **Course** NDC **Class** 56

The check dam campaign of the Third Army Area under the Royal Department project in the preceding period still have some problems, obstacles, and developments that need to be improved. Therefore, there is a need to have a systematic approach about a procedure, an outcome, and difficulties for an effective solution. For the research, they have applied a Qualitative Research Method in a specific area, Chiang Mai border. Moreover, the outcome of the research shown that there are 5 stages of the procedure of this project, however, there is no detail in each stage. In terms of operating the project, every staff from every department and all the people who have participated in this campaign have gained some understanding but in different level. And the co-operation in any area is also different depending upon various factors. For the overall outcome, it is a successful project and it reaches the goal. However, there are 4 main problems in this operation. First, the army does not have a clear structure, participant's understanding is no good enough, hence, it affects participation, lack of budget, and last there is no fixed-strategy for building a check dam in the North of Thailand. Therefore, there is no clear picture in order to define a scope of objectives, areas, and responsible person for the project. In conclusion, the 2 factors affecting a success for a campaign are the participant's understanding and the co-operation among the people and departments. Furthermore, the key factor for a project operation is the budget. The recommendations for this project are first, the government should define the check dam strategy in the North, create an action plan and annual budget allocation. Second, the army should have a clear structure of army's operations and details in every procedure of the project, assign troops who will take responsibilities for the project and also provide a training course. And the project operation should focus on public relations among the people and departments so that they could understand the purposes, procedure, and benefits that they would achieve from the check dam and could build up some understandings, acceptance, and co-operation in a community as well. Or it can be said that "Have to build a check dam in people's mind first".